MC
111.444

BIBLIOTHECA HUMANITATIS HISTORICA
A MUSEO NATIONALI HUNGARICO DIGESTA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KIADVÁNYA

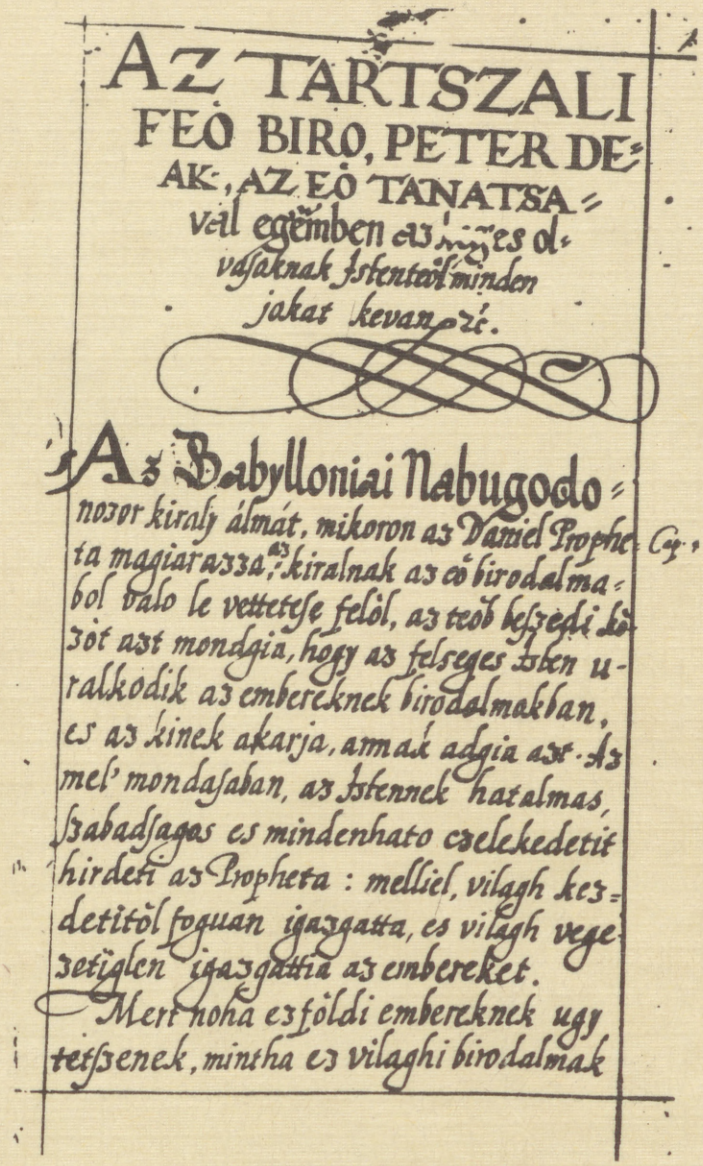

AZ TARTSZALI
FEÖ BIRO, PETER DE-
AK, AZ EÖ TANATSA-
val egëmben az [illegible] ol-
vasaknak Istenteöl minden
jakat kevan [illegible].

Az Babylloniai Nabugodo-
nozor kiraly álmát, mikoron az Daniel Prophe-
ta magiarazza, az kiralnak az eö birodalma-
bol valo le vettetese felöl, az teöb beszedi kö-
zöt azt mondgia, hogy az felseges Isten u-
ralkodik az embereknek birodalmakban,
es az kinek akarja, annak adgia azt. Az
mel' mondasaban, az Istennek hatalmas,
szabadsagos es mindenhato czelekedetit
hirdeti az Propheta: melliel, vilagh kez-
detitöl foguan igazgatta, es vilagh vege-
zetiglen igazgattia az embereket.
Mert noha ezföldi embereknek ugy
tetszenek, mintha ez vilaghi birodalmak

NÉMETH GÁBOR

HEGYALJAI MEZŐVÁROSOK "TÖRVÉNYEI" A XVII-XVIII. SZÁZADBÓL

BIBLIOTHECA HUMANITATIS HISTORICA
A MUSEO NATIONALI HUNGARICO DIGESTA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KIADVÁNYA

I.

NÉMETH GÁBOR

HEGYALJAI MEZŐVÁROSOK "TÖRVÉNYEI" A XVII-XVIII. SZÁZADBÓL

BUDAPEST
1990

DR. SZLECHENYI KÖNYVTÁR

Munkámat ajánlom
Dr. Újszászy Kálmánnak

NÉMETH GÁBOR

HEGYALJAI MEZŐVÁROSOK "TÖRVÉNYEI" A XVII-XVIII. SZÁZADBÓL

Lektorálta
BÁNKÚTI IMRE

Technikai szerkesztő
DÖMÖTÖR ÉVA

Megjelent a Magyar Hitelbank *A Magyar Tudományért*
Alapítványa támogatásával

MC 111.444

KÖNYVTÁR

R 2

1991

©Magyar Nemzeti Múzeum

ISBN 963 742 143 2

90.3112 — TIT-nyomda, Budapest
Felelős vezető: Nyírő András
Formátum: B/5 — Terjedelem: 15,4 (A/5) ív — Példámyszám: 1000

ISSN 1215-0487

TARTALOM

BEVEZETÉS 7

"TÖRVÉNYEK ÉS RENDTARTÁSOK — A HEGYALJAI SZOKÁSJOG 11

JEGYZETEK 23

A KIADÁS ELVEI 27

A KIADOTT FORRÁSOK LEVÉLTÁRI LELŐHELYEI 27

I. TARCAL MEZŐVÁROS TÖRVÉNYEI, 1606. 29

TARCAL URBÁRIUMA, 1606. 60

JEGYZETEK 67

II. BODROGKERESZTÚR VÁROS TÖRVÉNYEI, 1607. 69

JEGYZETEK 90

III. TOKAJ MEZŐVÁROS TÖRVÉNYEI, 1610. 92

TOKAJ 1561. ÉVI URBÁRIUMA 122

TOKAJ 1573. ÉVI URBÁRIUMA 130

JEGYZETEK 134

IV. TARCAL MEZŐVÁROS "USUÁLIS KÖNYVE", 1700, 1743. 135

JEGYZETEK 174

BIBLIAI HELYEK FELOLDÁSA 176

MÉRTÉKEK ÉS PÉNZEK JEGYZÉKE 176

BEVEZETÉS

A magyarországi gazdasági és társadalmi fejlődésben köztudottan jelentős szerepet betöltő mezővárosok egyik jellegzetes csoportját alkotják a hegyaljai oppidumok, amelyek a szőlőkultúrának és az arra épülő borkereskedelemnek köszönhették XVI-XVII. századi virágzásukat.[1] Az itt közlésre kerülő források a Tokaji hegy körül elterülő három mezővárosnak, Tokajnak, Tarcalnak és Bodrogkeresztúrnak a helyi protocollumokban — mint maguk nevezték "városkönyvekben" — fennmaradt, valamint házi használatra szánt, írásban rögzített szokásjogát és rendtartásait tartalmazzák. A "tizenötéves háború" után néhány év eltéréssel vetették papírra a tarcali (1606), bodrogkeresztúri (1607), és a tokaji (1610) szokásokat, amelyeket összefoglalóan a "törvények", "törvények és rendtartások" címszóval illettek. A mindennapi élet normatíváit, az önkormányzat szervezetét és funkcióit, a mezővárosi rendtartásokat és elsősorban a szőlőművelésre épülő gazdálkodás és birtoklás szabályait foglalják rendszerbe. Mindezek következtében a hegyaljai mezővárosi fejlődés elsőrendű és legközvetlenebb forrásai közé számítanak. A helyi szokásokat a lakosság összeírásával és két esetben (Tarcal és Tokaj) az urbáriumoknak a mezővárosokra vonatkozó részével egészítették ki, hiszen az utóbbiak megszabták a lakosság és a közösség mint egész, uradalmon belüli státuszát és szolgálatait, ezért pontos ismeretük nélkülözhetetlen volt a mezővárosi önkormányzatok számára is. Ugyanakkor fontos dokumentumai a XVI. század második felétől egyre nagyobb lendülettel kiépülő uradalmi árutermelésnek is. A helyi szokásokkal egybevetve a legközvetlenebbül mutatják be a mezővárosi és uradalmi árutermelés ellentétes érdekeit és a mezővárosi önkormányzatok, valamint az örökös jobbágyság megszilárduló rendszere között feszülő ellentéteket (szabad költözés, robotrendszer, bordézsmálás, kocsmáltatás stb.). A lakosság-összeírások hozzásegítenek a társadalmi kép egy adott metszetben történő megismeréséhez.

Tarcal "Usuális könyve" (1701) a szokásjog majd egy évszázad alatt bekövetkező további rögzülésére, és a társadalmi és gazdasági

változások következtében végbement módosulásra, a helyi önrendelkezés részleges beszűkülésére nyújt példát.

Valamennyi közlésre bocsátott forrás elősegíti a szőlőművelés társadalmi és gazdasági rendjének, valamint az örökös jobbágyság idején is széleskörűen funkcionáló mezővárosi önkormányzatnak[2] pontosabb és árnyaltabb megismerését. Egyben becses emlékei a "mezővárosi szint" művelődésének és írásbeli kultúrájának.

A Tokaj környéki mezővárosok sorsának szorosabb összefonódását a földrajzi közelségen túl fokozta, hogy a XVI. században valamennyien a tokaji kincstári uradalomhoz tartoztak.[3] A Hegyalján belüli szűkebb egység tudata élt a három oppidum lakóiban is. A településeket közösen érintő ügyekben már a XVI. századtól együtt jártak el.[4] Amikor a XVII. század első évtizedében lejegyezték törvényeiket, nem mulasztották el megjegyezni, hogy a mezővárosok "némely dolgokban eleitől fogván" egyeztek. A tarcali "Usuális könyvben" pedig Dévai Ferenc ezt írja: "ez három városok csak úgy vagynak az hegy körül, mintha egy város volna, participiál is az hegyben mindenik, törvények is igen egyez sokakban."

Tokaj, Tarcal és Bodrogkeresztúr a XVI. századtól a Hegyalja legnépesebb települései közé számítottak. A zempléni szőlőművelő mezővárosokban jelentős népességkoncentráció alakult ki. 1598-ban a zempléni települések között Sárospatakot és Sátoraljaújhelyet megelőzve Tarcal vezetett 180 házzal, Tokajban ugyanekkor 163, Bodrogkeresztúrban 90 házat írtak össze. Mint az itt közreadott összeírások is bizonyítják, a "tizenötéves háború" viszontagságait hamar kiheverte a három település. A háború a pusztítások ellenére sem okozott alapvető megtorpanást fejlődésükben.[5]

A szőlőművelés és a jobbágytelki rendszertől független szabad szőlőforgalom[6] nagyfokú társadalmi differenciálódást okozott. A XVI. század utolsó harmadára a tokaji uradalom három mezővárosában az egész telkesekkel szemben a töredék telken élők és az inquilinusok kerültek túlsúlyba. Az 1561. és 1581. évi tokaji urbáriumban mindössze egy egész helyes jobbágy szerepel, a többi integra sessiót nemesek és katona renden lévők birtokolták. 1581-ben 49 colonust, 7 libertinust, 2 nobilist és 9 exemptust tartottak számon. Bodrogkeresztúrban ugyanekkor 32 egész, 28 fél sessio, 58 házas, 6 házatlan zsellér, 7 nemes,

Tarcalon 39 integra sessio, 152 házas, 5 házatlanzsellér, 4 nemes ház és 10 deserta sessio volt. A szőlőművelésnek a jobbágyi birtoklásra gyakorolt módosító hatását mi sem bizonyítja jobban, minthogy a legtöbb zsellér rendelkezett egy-két szőlőfölddel.[7] Az itt közölt összeírásokból is kitűnik, hogy az igaerő száma erősen visszaesett, amely szintén a monokultúra felé haladó szőlőműveléssel magyarázható.[8] Már ekkor megfigyelhető a nemesi elem, valamint a szabadosok — libertinusok és exemptusok megjelenése. Így például 1607-ben Bodrogkeresztúrban 7 házzal bíró, szabad funduson élő nemesen kívül 5 "személyében való", tehát armalista, azaz telke után jobbágyi szolgálattal tartozó nemest írtak össze. A tarcali nemeseknek a mezővároshoz fűződő viszonyát már 1606-ban szükségesnek látták külön rendezni. 1630-ban Brandenburgi Katalin, mint földesuruk írja, hogy mint jelentették neki, "abban az várasunkban is jobbágyink közül ugyan számosan kezdettek volna nemesedni és volnának olyak, kik egy hordó borért magoknak szabadságot vevén, sem hadban, sem az többi között nem szolgálnának." A következő földesúr, Csáky István már külön formulárét szerkesztett a nemesedni kívánó tarcaliaknak, amelyben az armálisért ígért közbenjárásáért (1622:17. törvénycikk) kötelezte őket arra, hogy nem hagyják el a mezővárost, nem vonják ki magukat az önkormányzat alól. A folyamat betetőzését és a társadalmi kép teljes átalakulását a századvégi állapotok tükrözik. Az 1688-as tokaji urbárium szerint: "Incolae nobiles pro suis domibus et fundis olim tempore pacis taxas de vino et de pecunia solventes" — összesen 205 fő, parasztttelken élő nemes 11 személy, exempta ház 17.[9] A Hegyalján a század végére a jobbágynépség teljesen elveszítette súlyát a zömében jobbágytelken élő, taxával adózó armmalista nemességgel szemben.[10]

A szőlőművelés egyre inkább a monokultúra irányában fejlődött tovább. Tokaj határában a XVI. század közepére teljesen felhagytak a szántógazdálkodással (lásd az 1561. évi urbáriumot). Mint arra a törvényekben is számos utalás található, a lakosság főként bor értékesítése révén jutott pénzjövedelemhez. A legtöbben szüret idején, helyben adtak túl feleslegükön. A kocsmáltatásból nemcsak a földesúrnak, hanem a mezővárosnak is jelentős haszna volt. A csapra kerülő bor árát a bíró limitálta. A mezővárosi egyházak gazdálkodása is túlnyomórészt a szőlőművelésen alapult. Az oppidumok tisztség-

viselői és az egyházi alkalmazottak részben borban kapták meg járandóságukat, rendszeres borjövedelmet húztak a helyi és az extraneus birtokosok terméséből. Az egyházi szőlők műveltetése részben bérmunkával történt, amely a pénzen művelt extraneus és földesúri szőlőkkel együtt folyamatos munkalehetőséget biztosított.[11] Az idézett 1561-es urbárium szerint, mivel helyben mező és szántóföld nincsen, sem pedig barmot és juhot nem tarthatnak, sokan "kapálásokkal élnek." A mezővárosi munkamegosztás fejlett fokát bizonyítják a "törvények és rendtartások" között szereplő vásárbírói rendtartások, amelyek alapján a lakosság napi élelmiszerszükségletének nagy részét a helyi piacokon és mészárszékekben szerezte be.[12] A földesúri szolgáltatások is elsősorban a szőlőművelésen és bortermelésen alapultak. A XVI. század második felétől itt is egyre inkább érezhető a földesúri gazdaságoknak a bortermelés hasznából való részesedés fokozására irányuló törekvése. Tokaj szolgáltatásai és a különböző jogcímeken szedett földesúri jövedelmek, "gonosz szokások" Serédy Benedek és Németi Ferenc idejében[13] növekedtek meg. A "Szent Márton adója" néven szedett 12 forintot 20 forintra emelték és a szüreti kádak megcsapolása is ekkor vált szokássá. Az utóbbi a XVII. század elején lejegyzett "törvényekben" már a szüreti dézsmálás megszokott módjaként szerepel. De míg Németi idejében pénzért homlítottak, a német várkapitányok azt már robotban követelték meg, és elvették a közös használatú réteket is. (1561. és 1573. évi urbárium) A tokajiak négy szőlő művelésével tartoztak. A "törvények és rendtartások" között meg is jegyezték, hogy korábban minden földesúri szőlőmunkáért fizetést kaptak, a német kapitányok óta azonban robotban végzik a munkát. A fentieken túl ekkor már borszállítás és borvásárlás kötelezettsége is terhelte őket. Szent Tamástól Szent Mihály napig a földesúr számára tartottak kocsmát. Tarcalon és Bodrogkeresztúrban a mezővárosi alkalmazottak rendtartásai között feljegyezték a földesúr kocsmárosának kötelességeit is. Az 1606-os tarcali urbárium szerint, mivel helyben nem volt major, a szadai majorsághoz tartoztak szántani, vetni, fuvarozni és nyomtatni. Ez felettébb terhes volt a tarcaliaknak, "mert az majorhoz való munka miatt a szőlőmívet el szokták mulatni."[14]

"TÖRVÉNYEK ÉS RENDTARTÁSOK" — A HEGYALJAI SZOKÁSJOG

A jobbágyok állapotának és szokásainak (usus) sokféleségéről értekezve Webőczy a Hármaskönyvben megjegyezte, hogy a helységek régi gyakorlatához képest meg kell tartani azokat.[15] Jelentősége a Hegyalján éppen abban rejlik, hogy szabályozta az oppidumok és falvak belső életének minden terrénumát, és többé-kevésbé egységes rendszerbe ötvözte mindazokat a területeket, amelyeket a feudális jog és a földesurak átengedtek e közösségek számára. A Hegyalján az egyre kizárólagosabbá váló szőlőművelés és a jobbágytelki rendszertől független, szabad szőlőforgalom a helyi szokásjog normatívái által meghatározott, fejlett önkormányzatot és mezővárosi autonómiát hozott létre. A mezővárosok kialakult szabályok szerint maguk választották önkormányzati szerveiket. Az ingatlanforgalom és általában minden, a szőlőműveléssel kapcsolatos ügy (pl.: szőlő szabadságolás, becslés, öröklés és peres eljárás) a magistrátusok, mint hiteles testületek előtt folyt. Az egyes jogügyleteket a mezővárosi protocollumokba ("városkönyvek") vezették be, és azokról a főbíró és az esküdtek nevében kelt, a település pecsétjével megerősített okleveleket adtak ki, amelyek szintén állandósult és fejlett írásbeli gyakorlatot tükröző szabályok szerint íródtak.[16] Ez a tevékenység részletesen megismerhető az itt közreadott "törvényekből" is.

A Zempléni hegység déli lejtőin sűrű településhálózatot alkotó falvak és mezővárosok közös gyakorlaton alapuló szokásai fokozatosan alakultak ki. A Hegyalja (Submontanum) a XVI-XVII. században még nem alkotott zárt területet. A tíz-tizenkét mezőváros és néhány falu nem képezett sem közigazgatási, sem gazdasági egységet. A XVII. században Olaszliszka kivételével (a szepesi prépostság birtoka volt) fokozatosan a Rákóczi család kezébe kerültek ugyan, de ekkor sem alakult ki egységes hegyaljai uradalom.[17] A szorosabb összetartozást elsősorban a szőlőművelés azonos módja biztosította. A hegyaljai települések az öt felső-magyarországi szabad királyi várossal, mint extraneus birtokossal 1641-ben Mádon adtak ki közös szőlőrendtartást, amelyben korábbi közös végzésekre is hivatkoztak.[18] Mint az 1638.

évi 68. artikulus kimondja, a hegyaljai mezővárosokban és falvakban ("in oppida et villas, in tractatu arcis Tokaj, vulgo Hegyallya vocato") a szőlő- és ingatlanforgalom felett gyakorolt önkormányzati jogok ekkor már annyira kialakultak voltak, hogy a szőlő- és más örökségi ügyekben folyó pereknél a magistrátusok, mint bírói fórumok a hiteleshelyektől és az ország rendes bíráitól származó ügyvédvalló leveleknek nem akartak helyt adni. Az 1655-ös országgyűlési törvényekben szintén előfordul a "civitates Submontanae" fogalma.[19]

Jóllehet nem minden hegyaljai oppidum rendszerezte és fektette írásba szokásait — a feudális jog ezt nem is kívánta meg — a fennmaradt bőséges levéltári anyagból az egész Hegyaljára kiterjedő, a szőlőművelésre épülő egységes és szilárd joggyakorlat rekonstruálható.[20]

Sárospatakon ennek első nyomai már a XIV. században kimutathatók. A városnak a kamarai igazgatás idején, 1750-ben kelt, majd két év múlva I. Miksa által megerősített privilégiumlevele szintén a régi libertásokra és immunitásokra hivatkozott a bortermelés hasznának lefölözésére törekvő Perényi-kori gyakkorlattal szemben.[21] A szepesi prépostság hasonló törekvései ellen a liszkaiak a leleszi konvent előtt foglaltatták írásba tiltakozásukat. Ebben az ország törvényeire és "in eorum antiquis libertatibus, immunitatibus, et longo usu approbatis observatis consuetudinibus" apelláltak, kijelentve, hogy az utóbbiakban földesuraik korábban soha nem háborgatták őket.[22] Tarcal 1598-ból származó kiváltságlevele a dézsmálásban emberemlékezet óta gyakorolt szokásokról és törvényekről tett említést: "Qualiter ipsi haberent certos quosdam usus et approbatas totoque hominum memoria continuitas leges et consuetudines iuraque municipalia ac in modo decimandi et nonandi vina speciales habuissent et nunc quoque habarent."[23]

E néhány példa is rávilágít a mezővárosi privilégiumlevelek korabeli sorozatos megújításának okaira. A mezővárosi közösségek a királytól nyert kiváltságokra és a régi — tehát az idő által szentesített — szokásokra való hivatkozással próbáltak gátat vetni a földesúri törekvéseknek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy a tarcaliak 1610-ben privilégiumlevelük újabb megerősítésével ismét az uralkodónál kerestek oltalmat a csalárd földesúri dézsmálás és borárak ellen.[24]

A privilégiumok és a szokásjog jelentőségét tehát a mezővárosiak nagyon jól ismerték. Nemes Babocsay Izsák, a Tarcal történetét meg-

író nótárius ezt így fogalmazta meg: "Noha a' várost elejénte mint parasztí s' polgári renden való emberek lakták, mindazonáltal az önn magok' municipiális saját törvényeikkel és mind ez ideig fenn tartott dicséretes consuetudójukkal igazgattatván, kezdetétől fogva Privilegiális Mező-Városnak tartatott; a' mint ennek igazságát a' régi szent Királyoknak és bold. eml. Imperatoroknak Donatiójikkal s' Privilegiumaikkal megerősített Leveleik bizonyítják. Innen vagyon, hogy a' régi Földes Uraktól is mind törvényeikben, mind régi megrögzött úsusaikban s' consuetudójikban meghagyatott, valameddig a' Hazai és Hegyaljai Törvényeket értő Fő Rendek által ezen jószág dicséretesen igazgattatván, meg nem háborítatott."[25]

Az írásban is fennmaradt és rögzített hegyaljai szokások közül a három Tokaj környéki mezőváros "törvényei" az időben legkorábbiak. A közös dolgaikat illető kérdésekben valószínűleg már korábban is rendszeresen együtt jártak el, mint azt egy a XVI. század végéről származó oklevél bizonyítja. 1595. január 19-én a tokaji udvarbírák utasítására Tokaj, Keresztúr és Tarcal tanácsa és arbiter bírák közös "törvén'széket ülvén" Bus Gáspár tokaji lakos és az eszlári Czionka László perében, "régi élemetes személyek hit szerint való bőséges vallások" által igazolták, hogy az idegenek Tokajban bírt ingatlanát a helybeliek becs szerinti áron megválthatták, tiltással és ellenzéssel élve perben kereshették. Ezt a meghallgatott tanúk vallomásai alapján a három mezőváros magistrátusa "Thokay városának örök emlékezetitül fogván való megrögzött régi törvényé"-nek nyilvánította a tokaji pecséttel hitelesített, hártyára írt oklevélben.[26] A rokon ("vér") és a szomszéd általánosan érvényesülő elővételi jogán túl, amely az elidegenítés során az un. megkínálásban nyilvánult meg, a Hegyalján egyedül Tokajban fordul elő a helybeliek által élvezett elővétel joga. Ezt említik a tokaji "törvények és rendtartások" is.[27]

Tokaj, Tarcal és Bodrogkeresztúr lakói 1604-ben, a Básta dúlásakor keletkezett zűrzavarban veszítették el városkönyveiket, amelyekben "eleitől fogván való és az mi eleinktől mi reánk kézről-kézre maradott élő törvényink és rendtartásink voltanak megírattatván" — azaz feltételezhető, hogy ebben a három oppidumban már a XVI. században létezett a szokásoknak valamiféle írásban rögzített változata. Az újonnan nyitott protocollumoknak a korabeli protestáns világfelfogást és történelemszemléletet tükröző bevezető fejezetei és

az összeírt "törvények" egy kéztől származnak. A szépen kalligrafált és díszített, gondosan papírra vetett sorok mindhárom esetben Szánthay István tokaji nótárius keze munkáját dicsérik, aki a tokaji protocollumban nevezte meg magát (lásd a historizáló bevezető utáni latin nyelvű jegyzetet). Elsőként a tarcali "városkönyv" született meg, amely 1606-ban — mint a latin donatiós feliratból kiderül, Zombori Hasznos Péter deák főbíró tevékeny közreműködésével készült. Zombori mindenképpen iskolázott, a helyi és az országos jogban járatos, latin műveltséggel rendelkező személy volt. Bethlen Gábortól nyert nemességet, armálisa szerint János nevű fia szintén a literatus titulussal büszkélkedhetett.[28] Az isteni gondviselést és a helyi törvényeket és szokásokat dicsőítő latin nyelvű vers aláírása és a szokások szövegezésénél jelen lévő mezővárosiak listája alapján ugyanebben az időben egy másik Zombori (Hasznos-Hasznok) Péter az egyházközség káplánja (diaconus) volt, Zombori Szabó Péter pedig a magistrátus soraiban szerepelt.

Zombori bevezetőjéből ("Az babiloniai Nabugodonozor király álmát, mikoron az Dániel próféta magyarázza...") a protestáns mezővárosok biblikus színezetű történelemszemlélete bontakozik ki. Ez a Luther wittenbergi köréből származó és Magyarországon igen elterjedt felfogást tükrözi. Azaz a világ eseményei nem a "történetből", hanem Isten kizárólagos hatalmából magyarázhatók. Isten jogos haragjában, az emberiség által elkövetett bűnök miatt küldte a földre a háborút, döghalált és más katasztrófákat. (Mint a protestáns prédikátorok is hirdették, a török hódítás is e bűnök következménye, a török nem más, mint Isten ostora.) A három protocollumban a szóról szóra megegyező sorok a birodalmak változásáról és az ország romlásának okairól, a jó magistrátusok feladatairól értekezve szinte pontról pontra követik Károli Gáspár 1563-ban Debrecenben megjelent művének, a "Két könyv minden országoknak és királyoknak jó és gonosz szerencséjeknek okairul" című írásának gondolatmenetét.[29]

A "törvények és rendtartások" írásbafoglalásának okát mindhárom esetben a következőkkel indokolták: "mind az mi magunk hasznáért, mind penig az mi utánunk való maradékinknak javáért", "hogy ezekkel mi utánunk az mi maradékink élhessenek Isten tisztességére és külső jó móddal való megmaradásokra." Azaz a szokás fontos ele-

mei tűnnek föl. Az ősi "törvények" megőrzése és emlékezetül hagyása biztosítja a település rendjét és jólétét.

Írott forrás nemlétében törvényt tudó és idős emberek emlékezete alapján vetették papírra a szokásokat. Az aktusnál jelen lévő helyi és környékbeli személyek, azok funkciói (egyházi és világi előljárók), valamint életkoruk hivatott bizonyítékul szolgálni a szokások régiségére és közismertségére, egyben a közakaratot is kifejezi: "régi élemetes és eszes embereket beszólítottunk, kik előtt ezeket ez törvényeket elolvastattuk és hit szerént őköt megkérdettük." Mivel Tokaj és Bodrogkeresztúr szokásai "némely dolgokban eleitől fogván mi velönk egyeztenek", ezért a tarcaliak mindkét szomszédos mezővárosból hívtak meg jogtudó "öregeket", akiknek nevét és életkorát a helyiek adataival együtt gondosan feljegyezték. Hasonlóan jártak el egy évvel később a keresztúri, és 1620-ben a tokaji "törvények" írásba foglalásánál. Bodrogkeresztúrban Tokajból, Tarcalról, Kisfaludról és Szegiből — a két utóbbi Keresztúrral határos falu — is hívtak tanúkat. Mint a keresztúri törvényekben olvasható, a bodrogkeresztúri eklézsiához filiaként tartozó Szegi nemcsak szolgáltatásokkal tartozott az anyaegyház prédikátorának, hanem a határhasználat rendje is szorosan a szomszéd mezővároshoz fűzte. Tokajban eszláriak is jelen voltak, akik ugyan nem tartoztak a Hegyaljához, de mint Tokajhoz közeli település lakói, nyilván járatosak voltak az ottani szokásokban.

Az összegyűjtött "törvények és rendtartások" mindhárom mezővárosban nagyjából azonos rendszerben és tartalommal a következőket tartalmazzák (csupán a tokaji protocollumban van eltérés a sorrendben): a mezővárosok világi önkormányzatával szorosan összefonódó egyházközség és az egyháziak jövedelmei (főprédikátor, káplán, skólamester, harangozó, egyházfi), "Bírótételben és az tanácsnak helyére állatásban való törvény és rendtartás", a bíró és a tanács jogai, feladatai, jövedelmei. Ezután következnek a "törvények és rendtartások". Rögzítik a jobbágyköltözés módját. A három mezőváros az egész korszakban mindvégig megőrizte a szabad költözés jogát.[30] Részletezik a kocsmáltatásnak a földesúr és a mezővárosok közötti megosztását, a dézsma lefolyását. Tartalmazzák a szőlő- és ingatlanbirtoklás szabályait (öröklés, rokon és szomszéd jogai, elévülés, protestáció, tilalom, örökvallás kellékei, öröklevél kiállítása, törvénybe való idézés, pereskedés lefolyása, terminusai, méltatlan per stb.). Kö-

zöttük számos, a feudális jogból átvett elemre ismerhetünk rá. Ezt a határhasználatra vonatkozó rendelkezések követik (tilalmas erdő, mező, szőlőhegy, a tilalom feloldása, a lakosságnak a határhasználatra vonatkozó jogai). Végezetül a mezővárosi tisztségviselők és a város "szolgáinak" feladatai és javadalmazásuk következik (nótárius, vásárbíró, kocsmáros, csordapásztor, leánykérők, órásmester, erdő-, mező- és szőlőőr).

A szőlőművelés szokásjogának alapvető megegyezésén túl természetesen voltak eltérések. Tarcalon külön statútumokat is szövegeztek, amelyek a magistrátusok, mint Isten földi "vicariusi" feladatairól, a szitkozódók, káromkodók büntetéséről, az ünnepek megtartásáról, tűzrendészetről és a tulajdon védelméről intézkednek.[31] Itt külön pontban szerepel a nemesek és mezővárosok viszonyának szabályozása is. Tokajban a "törvények és rendtartások" között nagy súllyal estek latba a földesúri szolgáltatások, és írásba fektették a bordézsmálás rendtartását. Itt nem találhatók meg a kocsmáros feladatai, voltak viszont halászok, és külön részletezték a szőlőőrök teendőit. Jelentős tartalmi változást jelent a helybelieknek a vidékiekkel szemben gyakorolt, említett elővételi joga. Úgy tűnik, hogy Bodrogkeresztúrban nem voltak leánykérők, de saját órásmestert alkalmazott a mezőváros. Apróbb eltérések fellelhetők a magistrátusok választásánál is. A tokaji vásárok és a rév jelentőségével magyarázható, hogy itt sokkal bővebb a vásárbíró rendtartása, mint a másik két mezővárosban.

A tarcali protocollumban a szokásokat az 1606-os urbárium Tarcalra vonatkozó — sajnos töredékes — adatai követik (dézsmabíróság, bírságok, halászat, jövedelmek, az extraneusok összeírásának töredéke, nemes ház- és szőlőbirtokosok, a lakosság összeírása, deserta telkek, extraneus ház- és szőlőbirtokosok, educillatio). Bodrogkeresztúrban lajstromba vették a nemeseket és a jobbágyokat. Tokajban pedig az 1561 és 1573-as "Urbárium szerént való törvényeket és rendtartásokat" írták össze (1561-ben: jobbágyok, szabadosok, nemesek, a városhoz nem szolgálók listája, mészárosok, várhoz tartozó halászok, rétek rendtartása, földesúr saját kezelésű szőlői, borból járó jövedelem, bírságok, kocsmáltatás, adó, rév; 1573-ban: a lakosság összeírása, adó, jövedelem, educillatio).

Jóllehet a "törvényeket és rendtartásokat" minden esetben az illető település nevével illették, az alapvető kérdésekben tartalmuk megegyezett, tehát az egységes hegyaljai szokásokat értették alattuk. Szintén az egy uradalomhoz való tartozással magyarázható, hogy Mádon a "tállyai törvényeket" követték. Tételesen rögzített, pontokba szedett változatuk megtalálható Mád falukönyvében. Ezek szintén az ingatlanbirtoklás szabályait, peres eljárását (protestáció, tilalmazás, citáció, fellebbezés, elévülés, örökvallás, áldomás, szőlő állapota, szabadságolása), a határhasználat módját és közösségi rendjét, a bor- és élelmiszerárusítás feltételeit, valamint az előljárók választásában követett szokásokat foglalják írásba.[32] A lényegi dolgokat tekintve tartalmuk megegyezik a Tokaj melletti mezővárosoknál tapasztaltakkal. A szőlőművelésen alapuló hegyaljai szokások egységességét bizonyítja, valamint azt, hogy mennyire nem volt feltétele az egyes szokásjogi elemeknek az írásba fektetés, hogy a tállyaiaknál említett áldomás ("ky nem nagy dologh, de erössitik ezek az örökseghben valo meghmaradast") szintén az általánosan követett szokások közé tartozott, jóllehet csak a tokaji "törvényekben" szerepel ("áldomás ital", "tudomány pohár" — lásd: "Öröklevél pecsétlésben való törvény és rendtartás"). De például korabeli bodrogkeresztúri fassiólevelek szerint itt is része volt az adásvételek jogi megpecsételésének.[33]

A hegyaljai szokásjogok lejegyzésében a XVII. század végétől egyre nagyobb szerepe volt a felsőbb földesúri utasításoknak illetve a mezővárosokra nehezedő földesúri nyomásnak. II. Rákóczi Ferenc prefektusa, Szirmay Miklós Tokaj, Tarcal és Tállya szokásait kérte be (Constitutiones oppidorum submontanorum, signanter Tokaj, Tarczal et Tállya, ex protocollis eorundem oppidorum exceptae et anno 1696 conscriptae"). Mint a latin nyelvű címzés is megjelöli, a források a mezővárosok protocollumai — Tokaj és Tarcal esetében az itt közreadott "törvények", Tállyán pedig az 1613-ban lejegyzett szokások — voltak. A tokajiak és a tarcaliak a szőlőbirtoklással kapcsolatos peres eljárást, az ingatlanforgalomnak a mezőváros által felügyelt szabályait (öröklevél, adásvétel, csere) írták össze. A tokajiak teljesen az 1610-es "törvények" alapján dolgoztak, míg a tarcaliak bővebb és részletesebb magyarázatokat adtak olyan kérdésekben is, amelyek az 1606-ban összegezett szokások között nem szerepelnek. Például a peres eljárásban említik a prókátorokat és a prókátorvallás aktusát és a

perújítást, valamint a földesúrhoz való fellebbezést. Leírják a defektusba ment jószág öröklési rendjét. Mint hangsúlyozzák, a földesúr fiskusa soha nem tette rá a kezét olyan örökségre, amelyre rokoni alapon valaki jogot formálhatott.[34]

1715-ben, valószínűleg a kamara utasítására Mád, Olaszliszka, Bodrogkisfalud, Keresztúr, Tolcsva, Tokaj magistrátusával a végrendelkezés szabadságáról szóló helyi praxist, usust és hegyaljai szokást kérték be. Mint a liszkaiak megválaszolták, a település és Hegyalja "usu roborált törvénye" az, hogy örökös nélküli jobbágy saját aquisitumát, tehát vásárolt és nem őstől maradt jószágát végrendeletében bárkire szabadon disponálhatta, a földesúr nem formálhatott rá semmiféle jogcímet, legyen az bár ház, föld vagy szőlő.[35] Mint még további példák is illusztrálják, a szokások egységesülésében és lejegyzésében szerepe volt az ilyen utasításoknak és a hegyaljai mezővárosokat a XVIII. század során a feudalizmus rendszerétől és földesuraiktól ért külső támadásnak.

A Rákóczi szabadságharc után a pataki és a regéci uradalom a Trauthsohnok kezébe került. Az új földesurak nem akarták elismerni az öröklés itt említett praxisát, elvették a patakiak által használt rétet és erdőt, a mezőváros számára előnytelenül változtatták meg a dézsmálás módját. A patakiak privilégiumaikra és az ingatlanforgalom felett gyakorolt jogaikra, a "hegyaljai városoknak írásban és szokásban lévő törvényekre", valamint a Tripartitum és Kithonich által is biztosított jogokra hivatkoztak. Szerintük a hegyaljai mezővárosoknak a szőlőbirtoklás területén kialakult önkormányzati jogai és szokásai azok "privilégiomos voltok"-nak legnyilvánvalóbb bizonyítékai. A vármegye előtt végül eredményesen védtelmezték meg magukat.[36]

1719-ben statútum formájában rögzítették a hegyaljai szokásjogot.[37] Ebben szintén szerepel az "Oppidum Submontanum" fogalma, azaz a "Hegy-allyai városok volnának mind egyenlő szabadságban, egyenlő graditsban helyeztetett állapotu, ugy a Törvényes dolgokban is mindenekben egyenlő Lineáju várossok". A XVII. század eleji "törvényekhez" hasonlóan ez is leírja a törvényes processust és az öröklést, bőségesen taglalja a bíróválasztást és a tisztségek betöltésének kereteit. Megjegyzi, hogy léteznek eltérések az egyes mezővárosok között, így például a bírótétel időpontjában vagy a főbíró és a ductor (a mezővárosi kisnemesség előljárója) egymáshoz való viszonyában.

Mint láttuk, Tarcalon már 1606-ban a bíró fennhatósága alá rendelték a nemeseket, akik a jobbágyokkal együtt adóztak és fizettek dézsmát. A mezővárosi iratokban itt az 1680-90-es években jelenik meg a hadnagy-ductor, többek között az említett Babocsay Izsák személyében. A XVIII. századi Bodrogkeresztúrban a tanácslisták mindig a hadnagyot említik elsőként, de itt a magistrátust és a bírói tisztséget is szinte teljes egészében a nemesek sajátították ki. Ez tükrözi a hegyaljai mezővárosokban végbement társadalmi változásokat, a főként taxával adózó armalista nemesség térnyerését, amely fokozatosan kialakította saját önkormányzati szerveit, illetve kiszorította a jobbágynépességet a mezővárosok önkormányzatából.[38]

Szintén az itt részletezett okok vezették Dévai Ferencet — maga is kisnemes és a mezőváros nótáriusa — amikor összegyűjtötte Tarcal "usuális törvényeit". A kis jogi könyvecske megírását azért tartotta fontosnak, mert a prókátorok semmibe akarták venni a tarcali szokásokat, "eb usus"-nak gyalázták, sőt már maguk a helybeliek sem ismerték eléggé azokat. A mezővárost és a szokásjogot ért sérelmeket konkrét példákkal igazolta. Művét a magistrátus számára kézikönyvnek szánta, pontokba szedve, utasításokkal és jegyzetekkel ellátva igyekezett feldolgozni és egységes rendszerbe foglalni a tarcaliak szokásait. Felhasználta a mezőváros levéltárát, utalt konkrét jogesetekre, mezővárosi ítéletekre, speciális jogi problémákat is boncolgatott (például a bírói összeférhetetlenség kérdése, a bíró lehet-e tanú, prókátorként részt vehet-e az általa tárgyalt ügyben, adhat-e a peres feleknek tanácsot). Jogi ismereteit bizonyítja, hogy országos dekrétumokra, a Tripartitumra, Kithonich jogi művére[39] és egyéb munkákra, a Bibliára és az egyházatyákra hivatkozott témája kifejtésénél, sőt azokkal párhuzamba állította és összehasonlította a helyi gyakorlatot. A tarcali szokásokra vonatkozó mondandóját tehát a feudális jog keretei közé ágyazva igyekezett kifejteni. A szokás fogalmát teljesen a fentiek ismeretében határozta meg: "Micsoda a szokás? Felelet: Nem egyéb, hanem emberek erkölcsébül vétetett néminemű törvény, kit törvény gyanánt kell tartani mikor más írott törvény nincsen felőle és semmit az nem is árt, akár írva legyen afféle szokás, akár pedig jó okokbul származzék, mert a törvényt is az jó okok teszik hathatóssá." Érvelése teljesen megegyezik Werbőczy szokás (consuetudo) fogalmával. A jó okok, vagyis az igazság adják tehát a szokás

erejét. Majd egy évszázaddal korábban az újhelyiek ezt így fogalmazták meg: "Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Az szokás igazság nélkül tévelgésnek régisége avagy ósága."[40] Dévai szerint a szokáshoz szükséges, hogy egyezzen az isteni, az országos törvénnyel és a város törvényével, azaz többi szokásával. Az isteni törvény célja a lélek boldogsága, az ország és a város törvényének pedig a közönséges jó. Szükséges, hogy "elégséges időtül fogva éltenek legyen vele, az idő alatt megrögzött legyen". Ez az ország és a város törvényében tíz esztendő, még ha annak rendtartása ellen lenne is. Ha olyan régi, hogy eredetére senki sem emlékszik,még a fejelemnek sem szabad megváltoztatnia, ilyenek a tarcali szokások is. Ez a feudális jogban elfogadott tétel ad különös nyomatékot annak, amikor a mezővárosok a szolgáltatások földesúri fölemelésével szemben, vagy az öröklés rendjének védelmében régi, megrögzött szokásaikra és privilégiumaikra hivatkoztak. Végül, "Hogy gyakoroltassék a szokás, megkívántatik", vagyis a szokás erejéhez három kritérium szükséges: okszerűség, megfelelő időtartam és a cselekvés rendszeres ismétlődése.

Az isteni törvény, emberi törvény, ország vagy helység törvénye, a jó magistrátus kötelességei a korabeli vallási alapon nyugvó jogfelfogásból kerültek a mezővárosiak fogalmai közé. Így találjuk már a tarcali szokások lejegyzésénél hozott statútumokban. Dévai szerint a bírák kötelessége a törvényt tisztelni, jó lelkiismerettel, részrehajlás nélkül ítélkezni, az árvákat, a szegényeket gyámolítani. A bíráskodásnál az isteni, emberi törvényekből és a helyi szokásokból kell meríteniük, az utóbbi megtartása kötelező számukra — írja a Tripartitumra, Kithonichra és a Szentírásra hivatkozva.

A "szokás" — consuetudo, "törvény", "törvény és rendtartás", "megrögzött szokás törvény" terminus mellett a XVII-XVIIII. századi mezővárosi szövegek gyakran emlegették még az "usust", "város ususát", például Dévainál: "Usus et avitae Tarczaliensium consuetudines". Az usus megjelölést általában a consuetudonál szűkebb értelemben használták, ugyanúgy, mint a "praxist", "várasunk bevett praxisa"-t, amely alatt inkább az ügyek megszokott gyakorlatát értették.[41]

Mint az idézetekből is kitűnik, a szokások és privilégiumok fő ereje régiségükben és a folyamatos cselekvés által biztosított megrögzöttségükben rejlett, ezért is kapcsolták össze azokat gyakran a "Szent

Királyok" említésével, mint ahogyan azt a fentebb idézett részletben Babocsay is tette. Szilárdan hittek régiségében és állandóságában. De a szokás természetesen mindig a valós viszonyoknak megfelelően formálódott. Megváltoztathatósága, "jobbítása" azonban csak ritkán tudatosult: "Az my Reghy Eleink noha jol fundaltak sok törvenyöketh, azok sem voltak vétek nélkül, es nem mindent percipialhattanak elmejekkel, vethket mys nem itilünk, ha hasznosban valamy törvenyönket megjobbithatjuk, minthogy az Országhis mindenkor eel ezzell." — olvashatjuk a mádi protocollumba lejegyzett tállyai törvényeknél.[42]

Dévai művét a XVIII. század során gyakran forgatta a tarcali magistrátus. Az 1743-ban Békési Pál által lemásolt "Usuális könyv" két példányban maradt fenn Tarcal levéltárában. A munkát elvi jelentőségű mezővárosi döntésekkel, statútumokkal és a tisztségviselők esküformáival egészítették ki, sőt az egyik példányba Babocsay "Fata Tarczaliensia"-ját is bemásolták.

Zombori Hasznos Péter, Babocsay Izsák mellett Dévai személye újabb példája annak, hogy az iskolázott, jogtudó réteg milyen jelentős szerepet játszott a mezővárosok társadalmában és önkormányzatában. Belőlük rekrutálódott a skólamesterek, nótáriusok — mint a három mezőváros "törvényei" bizonyítják, a kettő a XVII. század első felében még gyakran egy személy volt — egyházi szolgálatban állók és a prókátorok viszonylag népes csoportja, de a korabeli mezővárosi művelődés szintjére az itt közölt forrásokban is felbukkanó deák elem vagy a mezővárosi skólákra vonatkozó adatok is szolgálhatnak adalékokkal.[43]

A szokásjoggal kapcsolatban végezetül a szokásjog és az országos jog viszonyáról kell szót ejteni. Mint említettük, a mezővárosokban nemcsak a mezővárosi privilégiumokat és szokásokat, hanem az országos feudális jogot is jól ismerték. Annak számos eleme, például a peres eljárás, beépült a helyi gyakorlatba. Dévai művében mindvégig az országos jog ismeretében érvel, de már a tarcali "törvényekben" feltűnnek a Tripartitumra (protestáció és tilalom), országgyűlési törvényekre (jobbágyköltözés, bíró dézsmamentessége, törvénybe való idézés) történő hivatkozások. A valóságban azonban, ha tehették, a helyi szokásokat részesítették előnyben, különösen a szőlőforgalom és a hozzá kapcsolódó peres eljárás területén. Ezt bizonyítja többek között az említett 1638:68. törvénycikk megszületése. Nem véletlen

tehát, hogy a XVII. századi rendi reakció időszakában szükségesnek tartották dekrétumba foglalni, hogy ítéleteik meghozatalánál a városok és mezővárosok éljenek az ország törvényeivel, és az azokkal ellenkező értelmű statútumaik érvénytelenek legyenek. Gyöngyös földesurai a mezővárosnak 1659-ben adott rendtartásban eleve kikötötték, hogy az országos törvények és a földesurak praejudiciuma ellen ne szolgáltathassanak törvényt.[44] 1702. május 20-án a tokaji udvarbíró utasította Tokaj magistrátusát, hogy az egyik szőlőügyben hozott határozatát a Tripartitum és a vonatkozó szokások alapján vizsgálják fölül, "újabb ítíletet és törvényt hozzon és tegyen. Ezt hozván magával mind hazánk törvénye." 1719-ben a patakiak szükségesnek tartották hangsúlyozni, hogy a hegyaljai szokás, bár "itt láthatsz olyanokat, melyeket ámbár ne találhasd fel a Tripartitumban, de véle absolute praesuppinálón via consequentiae atque via statuti speciales, nem ellentkezik."[45]

A hegyaljai szokásjog a szőlőművelés és szőlőforgalom lebonyolításának, valamint a mezővárosi önkormányzatnak az egész feudális korszakban az alapja volt. Az időszakos támadások, korlátozási törekvések ellenére elismerték a földesurak, a központi kormányszervek és a vármegye is. 1823-ban a bodrogkeresztúri protocollum reparálása során Zemplén vármegye szolgabírája és egy esküdtje hivatalos minőségükben, aláírásukkal és pecsétjükkel bizonyították, hogy az 1607-ben lejegyzett törvényekben a "régiség miatt esett nehány szóbeli hijánosságok"-at a keresztúrival megegyező tokaji szokásokból egészítették ki.

JEGYZETEK

Rövidítések

OL – Magyar Országos Levéltár
TiREL – A Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára, Sárospatak
ZmLt — Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Kazinczy Ferenc Fióklevéltára, Sátoraljaújhely
AGSZ — Agrártörténeti Szemle
AZT — Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez
MGSZ — Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle
TSZ — Történelmi Szemle

1. A Hegyaljának a magyarországi bortermelésben és mezővárosi fejlődésben betöltött szerepére főként: **Gecsényi Lajos:** Városi és polgári szőlőbirtok és borkereskedelem a Hegyalján a XV-XVI. század fordulóján. AGSZ 14(1972) 340-352., Jobbágytelek és parasztgazdaság az örökös jobbágyság kialakulásának korszakában. Szerk.: Makkai László, Budapest, 1966., **Makkai László:** A kuruc nemzeti összefogás előzményei (Népi felkelések Felső-Magyarországon 1630-32-ben) Budapest, 1956., **N. Kiss István:** Szőlő-monokultúra a Hegyalján, XVI-XVIII. század (Termelés, export, ár, minőség) AGSZ 18(1974) 383-391., **Orosz István:** A hegyaljai mezővárosok társadalma a XVII. században különös tekintettel a szőlőbirtok hatásaira. In: Agrártörténeti tanulmányok. Szerk.: Szabó István Budapest, 1960. 3-70., **R. Péter Katalin:** Egy hegyaljai mezőváros harca az örökös jobbágyság ellen (Olaszliszka küzdelme földesuraival a XVII. században) TSZ 4(1961) 427-441., Uő.: Szabad és dézsmás szőlők Zemplénben a XVII. században. AGSZ 6(1964) 170-181., **I. Rákóczi György** birtokainak gazdasági iratai. Szerk.: Wittmann Tibor, sajtó alá rend., bev.: Makkai László, Budapest, 1954., valamint **Bakos József:** Tokajhegyalja és bortermelése, néprajzi, hely-, gazdaság- és művelődéstörténeti irodalma. Sárospatak, 1957.
2. A szakirodalom az örökös jobbágyság korszakában felerősödő földesúri törekvések következtében — elsősorban Szabó István munkássága nyomán — a jobbágyönkormányzat újkori válságáról beszél: **Szabó István:** A parasztfalu önkormányzatának válsága az újkorban. In: Tanulmányok a parasztság történetéből. Budapest, 1948. 265-311. Ezzel szemben az örökös jobbágyság idején is sokkal jelentősebb belső önigazgatásról tanúskodik: **Wellmann Imre:** Közösségi rend és egyéni törekvések a 18. századi falu életében. TSZ 23(1980) 376-449.
3. A tokaji uradalom 1575-ben. MGSZ 2(1895) 135., **Urbáriumok XVI-XVII. század.** Szerk.: Maksay Ferenc. Budapest, 1959. 739-749.
4. ZmLt, Tokaj lt-a, Tokaj, 1595. január 19. (lásd még 26. jegyzet), ZmLt, Tarcal lt-a, Tokaj, 1617. március 30. (határjárás)

5. **Makkai L.**: A kuruc nemzeti összefogás i.m. 33., **Nagy Gyula**: Zemplén vármegye a tizenhatodik században. AZT 3(1898) 162-172., **Orosz I.**: i.m. 4., **I. Rákóczi Gy.** i.m. 41. V.ö. Tokaj és Tarcal itt közölt urbáriumainak összeírásaival.
6. **N. Kiss I.**: Szőlő-monokultúra i.m. 383-391., Uő.: A jobbágytelken kívüli paraszti szántóterület a XVI. században. AGSZ 4(1962) 602-612., **R. Péter K.**: Szabad és dézsmás szőlők i.m. 170-188., **Szabó István**: A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában. Budapest, 1947. főleg 44., **Zimányi Vera**: Magyarország az európai gazdaságban 1600-1650. Budapest, 1976. 117-127.
7. Urbáriumok i.m. 739-747.
8. **Makkai L.**: A kuruc nemzeti összefogás i.m. 26-28., **Orosz I.**: i.m. 33., **I. Rákóczi Gy.** i.m. 38-39., **Veress Éva**: A jobbágycsalád szervezete a sárospataki uradalom falvaiban a XVII. század közepén. TSZ 1(1958) 394-401.
9. Urbáriumok i.m. 765-771., **Babocsay Izsák**: Fata Tarczaliensia, az az Tarczal Városának főbb változásai. 1670-1700. Közzéteszi: Kazinczy Ferenc Pest, 1817. 14-15., **Varga János**: Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556-1767. Budapest, 1969. 338., ZmLt, Tokaj lt-a, Tokaj, 1630. Július 22. (Brandenburgi Katalin)
10. **Orosz I.**: i.m. 28-37. valamint **Németh Gábor**: Mezővárosi önkormányzat és társadalmi meghatározói a XVI-XVII. századi Abaúj és Zemplén megyében (A szőlőművelő mezővárosok társadalmának és önkormányzatának összefüggései) AGSZ megjelenés alatt.
11. **Orosz I.**: i.m. főleg 49., A Tokaj-Hegyalja szőlőrendtartása 1641-ből. Közli: Dongó Gy. Géza AZT 20(1915) 155-161, 266-269, 336, 339., **Zimányi V.**: i.m. 120-124.
12. **N. Kiss István**: Nagybirtok árutermelése és külkereskedelme a XVII. századi Magyarországon. In: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1967-1968. Budapest, 1968. 145, 151-152. Így volt ez például Sárospatakon is: TiREL, Sárospatak lt-a, Sárospatak protocolluma 2. köt. 10. (vásárbírói rendtartás)
13. Serédy Benedek az 1550-es évek elején volt a vár ura, Németi Ferenc († 1556) mint Serédy István gyámja kapta meg a tokaji kapitányságot. Vö.: **Urbáriumok** i.m. 741.
14. **Makkai L.**: A robotgazdálkodás kialakulása a sárospataki uradalomban. AGSZ 7(1965) 441-470., **N. Kiss I.**: Nagybirtok árutermelése i.m. 146-153., **Orosz I.**: i.m. 52-55., Uő.: Földesúri borelővételi jog Tokaj-Hegyalján a XVI-XVII. században. Acta Universitatis Debreceniensis de Lodovico Kossuth Nominatae. Debrecen, 1965. 3-18., **Pach Zsigmond Pál**: Nyugat-európai és magyarországi agrárfejlődés a XV-XVII. században. Budapest, 1963. 197-206, 236-237.
15. **Werbőczy István** Hármaskönyve. Ford., bev.: Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Budapest, 1897. 414. (III. rész 30. cím 6 paragrafus: "Verumtamen colonorum quemadmodum multiplex est conditio; ita et consuetudo juris: quae juxta veterem locorum usum observanda censetur.")
16. A széleskörű önkormányzat és a mezővárosoknak a szőlő- és ingatlanforgalom felett gyakorolt jogai elsősorban a hegyaljai mezővárosok fennmaradt és

gazdag anyagot tartalmazó levéltáraiból (protocollumok, privilégiumlevelek, mezővárosi törvények, fassiólevelek stb) ismerhető meg.

17. Jobbágytelek és parasztgazdaság i.m. 9-12., **Orosz I.**: i.m. 3., **I. Rákóczi Gy.**: i.m. 10-29. **Bodó Sándor**: Tokaj-Hegyalja körülhatárolása. In: A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza. Szerk.: Bencsik János – Viga Gyula. Miskolc, 1988. 14-21.
18. A Tokaj-Hegyalja szőlőrendtartása i.m. passim
19. Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1608-1657. évi törvényczikkek. Budapest, 1900. 1638:68. és 1655:79.tc.
20. A szokásjog és az írásbeliség kapcsolatára: **Werbőczy I.**: i.m. 40., **Wenczel Gusztáv**: A magyar és erdélyi magánjog rendszere. Buda, 1863-64. 1. kötet 50, 111.
21. **Mályusz Elemér**: A mezővárosi fejlődés. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk.: Székely György. Budapest, 1953. 150-151., **Bakos István**: A pataki múlt hétköznapjai. Adalékok Sárospatak gazdaságtörténelméhez. Sárospatak, 1950. 5, 10., TiREL, Zsoldos gyűjtemény, A I. 42. II. Sárospatak kiváltságlevele, 1572.
22. **R. Péter K.**: Egy hegyaljai mezőváros i.m. 440.
23. Tarczal város oltalomlevele 1598-ból. Közli: Matolai Etele AZT 5(1899) 341-347.
24. Tarczall város szabadalomlevelei. Közli: Hubay Kálmán. AZT 4(1899) 309-310. A mezővárosi privilégiumszerző hullám okaira: **Makkai L.**: A kuruc nemzeti összefogás i.m. 35., Uő.: A Habsburgok és a magyar rendiség a Bocskai-felkelés előestéjén. TSZ 17(1974) 168-169.
25. **Babocsay I.**: i.m. 11-12.
26. ZmLt, Tokaj lt-a, Tokaj, 1595. január 19.
27. Vö.: Hegyaljai városok statutumai 1719-ből (töredék) Közli: Fodor Jenő AZT 2(1897) 22. és **Werbőczy I.**: i.m. 132-135.
28. Zombori személyére: **Babocsay I.**: i.m. 15-16., **Szirmay Antal**: Notitia comitatus Zempléniensis. Buda, 1804. 153., Zombori Hasznos Péter nemesi kiváltságlevele. Ford.: Matolai Etele AZT 5(1900) 89-91.
29. Bővebben lásd: **Németh Gábor**: "Ez világi birodalmoknak változások ..." A hegyaljai mezővárosok és a török hódítás. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve (megjelenés alatt)
30. V.ö.: Tokaj, Tarczal és Tállya hegyaljai mezővárosok törvényei (1613. 1700.) MGSZ 7(1900) 402-406. De például I. Rákóczi György megszüntette a patakiak szabad költözését: I. Rákóczi Gy. i.m. 190, 263.
31. Erkölcsi ügyekben az ítélkezés az eklézsiával közösen történt: Miskolczi Csujak István zempléni ref. esperes (1625-1645) egyházlátogatási jegyzőkönyvei. Közli: Zoványi Jenő. Történelmi Tár, 1906. 48-102, 266-313, 368-407. passim
32. Mád falukönyve. In: Kalmár János: Mád, tokajhegyaljai község élete a XVI-XVIII. században. h.n.é.n. 145-152. V.ö.: Tokaj, Tarczal és Tállya i.m. 406-416.
33. OL, R 314. Múzeumi törzsanyag, Városi iratgyűjtemény. 2. csomó, Bodrogkeresztúri iratok, Bodrogkeresztúr, 1611. április 2., 1634. december 6. (fassióle-

velek), lásd még: Az ukkon pohárra vonatkozó szerződés. Közli: Czékus László Történelmi Tár 1894. 379-381., **Szilágyi Károly:** Ukkon-pohár, Tudománypohár. AZT 6(1900) 282-285., Hegyaljai városok statutumai i.m. AZT 4(1897) 121.

34. Tokaj, Tarczal és Tállya i.m. 400-416.
35. Liszka-Olaszi döntvénye a jobbágyörökösödésről. MGSZ 6(1899) 186-187. valamint OL, E 213. A Magyar Kamara Archívuma, Városi és községi pecséttel ellátott iratok gyűjteménye, 13. doboz: Zemplén-Zólyom vármegye, Bodrogkeresztúr, 1715. október 5., Bodrogkisfalud, 1715. október 5., Mád, 1715. szeptember 26., Olaszliszka, 1715. október 6., Tokaj, 1715. október 5., Tolcsva, 1715. október 5.
36. TiREL, Sárospatak lt-a, Sárospatak protocolluma 1. köt. 254, 511-512. Lásd még: **Orosz István:** Földesúri támadások a hegyaljai mezővárosok ellen a XVIII. század második felében. AGSZ 17(1975) 25-41.
37. Hegyaljai városok statutuma i.m. AZT 3(1896) 160-161, 191-193, 233-235, 258-260, 292-294, 324-325, AZT 4(1897) 21-22, 47-48, 92, 121-122, 155-156, 190-191, 215-216.
38. Erre adatok: **Németh G.:** i.m. valamint ZmLt, Tarcal lt-a, Tarcal protocolluma 1. köt. passim, OL, R 314. Bodrogkeresztúri iratok, Bodrogkeresztúr protocolluma passim (tanácslisták)
39. **Kithonich, Johannes:** Directio methodica processvs ivdiciarii ivris consvetvdinarii inclyti regni Hvngariae. Első kiadása Tyrnaviae, 1619. (RMK 392-393.) A Tripartium mellett a kor legáltalánosabban használt jogi kézikönyve. A XVII. században több kiadást ért meg, 1647-ben Kászoni János magyarra is lefordította, 1696-tól mint szokásjogi gyűjteményt a Corpus Jurishoz is csatolták. V.ö.: Régi Magyarországi Nyomtatványok II. köt. Bp. 1983. 1193. sz.
40. V.ö.: **Werbőczy I.:** i.m. 36-39., ZmLt, Sátoraljaújhely lt-a: Sátoraljaújhely protocolluma 4.
41. A fentiekre a lejegyzett szokásjogi törvényeken, statutumokon kívül szintén a mezővárosi protocollumokba bevezetett ügyeknél használt terminusok nyújtanak példát.
42. Mád falukönyve i.m. 146. A székely falvak meglehetősen gazdag szokásjogra vonatkozó antológiái: **Imreh István:** A törvényhozó székely falu. Bukarest, 1983.
43. **Ladányi Erzsébet:** A Comenius-kori sárospataki "schola" végzett diákjai a Hegyalja mindennapi életében. Pedagógiai Szemle 21(1971) 326-335., **Mészáros István:** XVI. századi városi iskoláink és a "studia humanitatis". Budapest, 1981. 119-122, 226-228. (Tarcal), A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Szerk.: a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Budapest, 1981. stb.
44. Corpus Juris Hungarici i.m. 1648:78. tc., Gyöngyös város rendtartása. Közli: K. MGSZ 4(1897) 474.
45. ZmLt, Tokaj lt-a, Tokaj, 1702. május 20., TiREL, Sárospatak lt-a, Sárospatak protocolluma 6. köt. 12.

A KIADÁS ELVEI

Kiadásunknál a Magyar Történelmi Társulat által kidolgozott forrásközlési szabályokat vettük alapul (A Magyar Országyűlési Emlékek sorozat 1607-1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata. Századok, 108(1974) 436-475.) Fokozottan törekedtünk azonban arra, hogy a szövegek közlésénél minél inkább megőrizzük a korra jellemző írásmódot, ezért például a személy- és településneveket betűhíven adtuk meg. Elengedhetetlen volt viszont a helyesírási következetlenségek, ingadozó írásmód kiküszöbölése, a korban használt rövidítések feloldása és a szöveg tagolása. A jegyzetapparátus összeállításánál felhasználtuk a forrásokban található egykorú lapszéli jegyzeteket, valamint ott, ahol azt a szöveg állapota vagy tartalma feltétlenül megkívánta, magyarázó jegyzetekkel láttuk el. A szöveg gondozása során használt jelek:

... szöveghiány
[ ] a szöveg csonkulásánál saját kiegészítés
[sic!] sajátos, esetleg nehezen értelmezhető írásmód
[?] bizonytalan olvasat
( ) a szöveg eredeti zárójele

A KIADOTT FORRÁSOK LEVÉLTÁRI LELŐHELYEI

I. Tarcal mezőváros törvénye – Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Kazinczy Ferenc Fióklevéltára, Sátoraljaújhely. Tarcal mezőváros levéltára, Tarcal protocolluma, 1. kötet, 1606-1692. 5-68., Tarcal urbáriuma, 1606. 40, 75-85. oldal.

II. "Az Bodrog Keresztúri városnak eleitől fogván való törvényinek könyve", 1607. – Magyar Országos Levéltár, R 314. Múzeumi törzsanyag, Városi iratgyűjtemény, 2. csomó: Bodrogkeresztúri iratok, Bodrogkeresztúr protocolluma, 1607-1784. 3 recto-66 verso.

III. "Az Tokaj városnak eleitől fogván való törvéninek és rendtartásinak könyve", 1610. – Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Kazinczy Ferenc Fióklevéltára, Sátoraljaújhely, Tokaj mezőváros levéltára, Tokaj protocolluma, 1610-1656. 1-88. oldal, "Tokai városnak eleitől fogván való törvényi az urbárium szerént", 1561. uo. 93-107. oldal, "1573 esztendőbeli, az tokai inventárium és az urbárium szerént való törvények és rendtartások" 109-116. oldal (mindkettőt 1610-ben másolták be a protocollumba.)

III. "M. Tarcal mezővárosnak usualis törvényei, melyeket néhai nemes és nemzetes vitézlő Dévai Ferenc uram egybenszedett 1700-dik esztendőben, most pedig maga és mások hasznára újobban leíratott Békési Pál. M. Tarcalon 1743 esztendőben" – Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Kazinczy Ferenc Fióklevéltára, Sátoraljaújhely, Tarcal mezőváros levéltára, két példányban.

Itt jegyzendő meg, hogy Tarcal és Bodrogkeresztúr "törvényeit" az Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez hasábjain megjelentették ugyan — Tarczal mezőváros törvényei 1606-ból. Közli: Hubay Kálmán AZT 1(1896) 280-282, 315-317, AZT 2(1897) 48-50, 90-91, 119-121, 154-155, 217-219.;
Tarczal város törvényei 1606-ból. Zombori Hasznos Péter (Péter deák) naplójából. Közli: Hubay Kálmán AZT 8(1903) 18-20, 47-50, 78-81, 111-112, 145-147. Valójában a protocollum historizáló bevezetése és a statútumok, nem pedig Zomboti Hasznos Péter naplója.;
Bodrog-Keresztúr város régi törvényei. Az eredeti könyvből szórul szóra közli Becske Bálint AZT 7(1902) 142-146, 176-178, 206-210, 240-247, 305-307, 337-339. — de a szétaprózott, rövid részletekben közölt kiadásuk nem felel meg a szakszerű forrásközlés igényeinek. Szövegükben nehéz tájékozódni, közlésmódjuk következetlen és pontatlan. Ugyanakkor nem tartalmazzák az itt közreadott tarcali urbáriumot illetve a bodrogkersztúri lakosság listáját. Az utóbbiak a tokaji "törvényekhez" és urbáriumokhoz, valamint a tarcali "usuális könyvhöz" hasonlóan nyomtatásban itt jelennek meg először.

Itt mondok köszönetet Dr. Bánkúti Imrének, a Budapesti Történeti Múzeum nyugalmazott főigazgatóhelyettesének és Dr. Kovács Tibornak, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatóhelyettesének munkám támogatásáért.

I.

[TARCAL MEZŐVÁROS TÖRVÉNYEI, 1606[1]]

Petrus Literatus Zombori, civis oppidi Tartszal, et Anno 1606 primum judex primarius, non tantum author fuit, ut leges et consuetudines civitatis hujus diligenter conquirerentur, sed hunc etiam librum proprio sumptu comparatum communitati donavit.

Hostibus, at, postquam coeli virtute repressis,
In proprios coepit quisque redire lares:
Cura scholae, templique tibi reparare ruinas.
Et quae concernunt publica lucra, fuit.
Quinetiam, ritus majorum, et jura ferentem
Conquiris magnam sedulitate librum:
Quem fera tempestas patriae suppresserat, at, nunc
Ut lucem videat, strenuus, arte facis.
Quaeque prius fuerant minus aptam sede locata.
Digeris, et proprium cogis habere locum
Jura, quibus praesens et postera viveret aetas,
Et coleret pacis vincula sancta diu.
Ergo tui vere tibi debent plurima cives:
Debebit multum mox pia posteritas.

Petrus Haznok Zombori
Ecclesiae Tartszaliensis diaconus

Az tartszali főbíró, Péter deák, az ő tanácsával egyetemben, az kegyes olvasóknak Istentől minden jókat kéván, etc.

Az babiloniai Nabugodonozor király álmát, mikoron az Dániel próféta magyarázza az királnak az ő birodalmáról való levettetése felől[2], az több beszédi között azt mondja, hogy az felséges Isten uralkodik az embereknek birodalmokban és azkinek akarja, annak adja azt. Amely mondásban az Istennek hatalmas, szabadságos és mindenható cselekedetit hirdeti az próféta: melyel világ kezdetitől fogván igazgatta és világ végezetiglen igazgatja az embereket.

Mert noha ez földi embereknek úgy tetszenék, mintha ez világi birodalmak, országok és méltóságok csak az embereknek erejektől és okosságoktul viseltetnének, de azmiképpen, hogy ez világi s abban levő teremtett állatok az emberekkel egyetemben nem történetből, avagy vak szerencséből jöttenek, hanem Istennek bölcsessége által teremptettenek [sic!], azonképpen lehetetlen, hogy az teremtett állatok, kiváltképpen az emberek, kik Istennek nemes teremptett állati, az történettől és nem az Istentől viseltetnének.

Az mi Urunk Jézus Krisztus az Szent Máténál[3] az ő Szent Atyjának gondviselését oly igen kiterjeszti, hogy őneki nemcsak mi magunkra, hanem még hajunk szálára is, sőt még az repeső madarak közül az legkisebbikről is gondja legyen. Ha ilyen kicsin dolgokrul, mint az mi hajunk szála, kiről mi gondot nem viselhetönk és az égi madarakrul is Isten gondot visel, kétség nékül [sic!] elhidjük, hogy ez világi birodalmoknak az változások nem az történettül, hanem az Istentől viseltetnek.

Noha pedig az Isten az országoknak és azokban való embereknek igazgatásában szabadságos, azmint az Dániel mondja, mindazonáltal azoknak megváltoztatására és büntetésére az embereknek bűnökkel indíttatik. Mert azminthogy Isten az embert szentségben és igazságban teremptette volt, azonképpen az emberektől nem egyebet kévánhat ő, hanem szentséget és tökéletességet, melyel az ő kévánságának mindenben megfeleljenek. De hogy az emberek az esetnek utána az Isten esméretitől és tiszteletire való tehetségektől megfosztatván, nem egyebet, hanem az testnek gonosz kiszteket [sic!] követik. Az Isten ez okáért méltán az büntetésre néha felfegyverkezik. Ebből leszen osztán az nemzetségeknek és tartományoknak változások és romlások, mert azkik Istent megvetik, azok az Istentől is megvettetnek.

Azmit penig itt mondunk, sok nemzetségeknek példájok igaznak lenni megbizonyítják, kikben az Úristen nemcsak hatalmát, hanem az bűnök ellen való haragját is megmutatja. Példa lehet erre az mi nemzetségönknek, az magyar nemzetnek mostani siralmas állapatja (és vajha másokon mi tanultunk volna, azminthogy mások tanulhatnak immár mirajtunk), melyet az Isten az igaz és üdvösséges tudománnak mentől bőségesb ajándékával látogata meg, annál több ostorival kezdé sújtogatni, az ő nyilvánvaló jóakaratjának meg nem böcsüléséért.

Hallottuk az mi atyáinktul az Istennek az ő idejekben avagy annak előtte való ostorit: éhséget, döghalált, égbeli csudákot, ellenségnek ínségét, és ezeket akkor nagy álmélkodással hallgattuk, de minthogy mi az Isten akaratjának nyílvábban való hirdetésére szívönket bézártuk, inkább hogy nem, mint az mi eleink, kik ennyire nem értettek, sokkal több és szörnyűbb veszedelmeket értönk, hogy nem mint azmelyeket az mi atyáinktul nagy álmélkodással hallottunk.

Egynehány esztendőtül fogván immár szükséget és drágaságot szenyvedönk, mely miatt azmint halottuk, emberek is holtanak meg. Ez szükséget még mostan is érezzük. Az döghalál nemzetönket menynyi ízben sanyargatta? Ezmiatt országunkból sok fő gondviselő urak, városokbul, falukból bölcs tudós lelkipásztorok, polgári rendből való eszes tanácsbéli emberek, kik még hazájoknak hasznosan szolgálhattak volna, kifogytanak. Égbeli csudákat is, melyekkel Isten az embereket rettenti és jövendő veszedelmekről meginti, mennyeszer láttunk? Ellenségnek fegyverét, hadaknak kegyetlenségét annyit szenvedtönk, hogy ez egész világon való nemzetségek ezen csodálkozhatnak és bizonyára mi magyarok igazán mondhatjuk magonkról azt, azmit Ésaiás mond az zsidó nemzetről[4]: Ha az seregeknek ura valami keveset meg nem hagyott volna bennönk, úgy jártonk volna, mint az szodomabeliek.

Az több ostorok közül penig, melyekkel Isten ekkedig [sic!] sanyargatott bennönket, igen keserves az ellenségnek és sokféle hadaknak kegyetlenségek és kártételek, melyek miatt igen elnyomorodott országunk. Mert nincsen egész Európában oly nemzetség, melynek keze savát nem érezte volna nemzetönk, holott csaknem minden szomszéd országoknak rajtunk és miattunk vagyon veszekedések. Az Matthias magyar király halálától fogván, melynek most 116 esztendeje, az török mennyi sok erős várainkat, várasinkot, jó élő földönköt foglalta el? Mennyi sok vitézinket emésztette meg? Az tatár nemzetség is az II. [sic!] Béla király idejétől fogva mennyi sok ezer embereket emésztett meg és vitt el rabságra. Kicsoda az, ki számát mondhatná? És hogy beszédönket messze ne terjesszük, hanem az mi üdőnkbeli, nem régi példát hozzunk elő: csak az 1604-ik esztendőbeli Szent Mihály havában[5] az Tiszántúl, mikor Dio Szeögnél Petsz János, az római Rodolphus császár hadának egyik részének főhadnagya, 5000 lovag gyalogjával megvereték és ez dolog miatt az némettel való egyezsé-

gönk felbomla, az üdőtül fogva mind ez ideig mennyi változást, pusztulást szenyvedett országunk, még el nem felejtettük és soha el nem felejthetjük.

Efféle veszedelmes hadak és vérontások és több károk között városokban, falvakban lévő jó rendtartásokat és törvéneket [sic!] is el szoktak veszteni, mely dologbul sok károk következnek. Mert az emberi társaságnak nem lehet jó módjával való megmaradása, azholott az jó törvények és rendtartások megszűnnek.

Minthogy penig ez mi várasunknak is az több körül való helyekkel egyetemben az változásban része volt, nagy romlásban és kárvallásban forgott. Mert mikor Basta György, kit az Rodolphus római császár derék erővel Felső-Magyarországban az török császár hada ellen bocsátott volt 1604. esztendőben, meghallván Alsó-Magyarországban az Petsz János hadának levágatását és az magyaroknak Rodolphus császártul való elszakadásukat, hadával Alsó-Magyarországnak meghajtására indula, holott kétszer ízben[6] az magyarokkal megvíván, bizontalan győzedelmet vőn. Annakutána Cassát megszállván, harmadnapig hiában lőtteté. Onnét Eperjesre menvén, az városban hadával bébocsáttaték. Eperjesről télben, 7. Februarii hertelen hadával Tokay segítségére alájövén, ez darab földet árvíz módjára elborítá. Ez véletlen jövése Basta Györgynek várasunkbéli számos embereket megemészte, ezmellett marhánkot, jószágunkat itthon tapasztalván, elveszté, magunkat házunk népével egyetemben búdosásban kergete, mely bujdosásban Tokaiban lévő német ellenség miatt, esztendőnél többig sanyargottunk, házunktul távul lévén.

Ez bódulásban több kárvallásink között eltévesztettük ez mi várasunk könyvét is, melyben eleitől fogván való és az mi eleinktől mi reánk kézről-kézre maradott megregzett élő törvényink és rendtartásink voltanak megírattatván. De minekutána az Úristen rajtunk könyörülvén, minket hazánkban és házunkban szállított, nagy szorgalmatossággal abban munkálkodtunk, hogy az törvéninket feltalálnuk és azokat újonnan, épen és igazán megíratnuk. Feltalálván azért azokat, mind az mi magunk hasznáért, mind penig az mi utánunk való maradékinknak javáért ezeket [az] törvényeket és rendtartásokat ez könyben [sic!] igazán és épen megírattuk: hogy ezekkel mi, mi utánunk az mi maradékink élhessenek Isten tisztességére és külső jó móddal való megmaradásokra.

Engedje azért az mi kegyelmes Istenönk, hogy az ő sok rendbeli rajtunk megpróbált ostori által, az mi bűneinkből való igaz megtérésre, az ő nevének igazán való megesmérésére és tisztelésére viseltessönk és kiszabadulván ennyi sok félelmönkből, épülhessönk és az békességgel megajándékoztatván, ő Szent Felségének fiúrul fiúra szíből [sic!] szolgálhassunk. Ámen.

Hogy penig valami kétség abbul ne lenne, hogy ez megíratott törvények és rendtartások ez mi várasunknak régi megregzett törvényi legyenek, minekelőtte ez könyben [sic!] leírattatnának, szomszéd várasokbul, úgymint Tokaybul és Kereszturbul (mely várasok némely dolgokban eleitől fogván mi velönk egyeztenek) régi élemetes és eszes embereket beszólítottunk, kik előtt ezeket ez törvényeket elolvastattuk és hit szerént őköt megkérdettük, ha ezeket az mi várasunk régi törvényinek és rendtartásinak esmerték volna lenni: és ők ezeket mi törvényönknek lenni hitekkel erősítették.
Tokaybul való személyek:
Dobo Andás, annorum numero 50.
Teörök Ferenc, annorum numero 45.
Czuda András, annorum numero 40.
Kerezturból Eördögh Ambrus, annorum numero 50.
Fonagy György, annorum numero 65.
Vitez Mátyás, annorum numero 60.

Mikoron penig ez dolgot ilyen jó móddal véghez vittük, akkoron várasunkban egyházi személyek voltanak:
Szent Andrasy István, főprédikátor, Zemlyén és Uyvár megyének esperese,
Zombory Péter pap káplán,
Varady Mihály oskolamester
Főbíró Péter deák,
Szolgabíró társai Gal János, Meszaros Mátyás, Saak András,
Hites nótárius Tornay Jakab deák,
Tanácsbeli polgárok Czikos János,
Borsos Miklós,
Zombory Szabó Péter,[7]
Borbely Mihály,
Veghazi Péter,

Fekete István,
Sandor Gergely,
Göncy Pál deák,
Pthwczök István,
Kalmar András,
Szolga Lukács,
Földi Pál,
Kiraly Bálint,
Szilagi János,
Dancz Benedek,
Pocz Máté,
Kulin János

Várasunkbeli öreg embereket penig, kiket ezen törvények felől erős hittel megesküdtettünk, rend szerént nevek ezek:
Czikos János, annorum[8]
Szabo Péter, annorum 45.
Borsos Miklós, annorum 45.
Sandor Gergely, annorum 60.
Borbely Mihály, annorum 40.
Veghazi Péter, annorum 45.
Kalmar András, annorum 40.
Kiraly Bálint, annorum 45.
Bajusz Mihály, annorum 45.
Szabo Mihály, annorum 46.
Szölösi Balázs, annorum 46.
Komoroci György, annorum 50.

Varasunknak egész lakosi, kik marhás emberek, ezek:

[C]ikos János
Szabo Péter
Szabo Mihály
Szilagyi Albert
Saak András
Koszoros Péter
Feoldi Pál
Fekete István

Keki János
Kiraly Bálint
Szeolosi Balázs
Pots Máté
Poroszlai Barnabás
Pál deák György
Nagy Boldizsár
Cziszar György
Konya János
Kovacz István
Racz Balázs
Peteo Gergely
Kazay Tamás
Foris Menyhért
... Péter[9]
... János
Kalmar András
Szwcz Sándor
Gaal János
Meszaros Mátyás
Borbely Mihály
Kis András
Dancz Benedek
Som János

Komorocy György
Canisay György
Pthrwczök István
Sandor Gergely
Gyulay János
Thott János
Borsos Miklós
Meszaros György
Kato János
Kovacz Boldizsár
Farkas János
Acz Benedek
Szabo Gáspár
Meszaros János
Kovacz Tamás
Abony István
Kallo Mihály
Magyar János
Liptay András
Fodor Gáspár
Nagy András
Paloczy Tamás
Szolga Lukács
Kegyes György

Varasunknak lakói, kik marhátlan emberek:

Karcza Mihály
Szepe Péter
Komrocy István
Detki Mihály
Buday András
Lakatos Jánosné
Kis Iday János
Toppanto László

Czuka Egyed
Szabo Gergelyné
Juhasz György
Fazekas János
Veres István
Deak György
Szwcz Péter
Nagy István

Szekely Antalné
Szekely János
Aczko András
Kovacz Máté
Iczo Mihályné
Kutasi Ádám
Joo Demeterné
Fazekas János
György Kovács
Bence Márton
Lakatos M...
Hunyor ...
Szwcz Gáspár
Somogy Miklósné
Parnay András
Thott Simon
Kerekes Jánosné
Pál deák
Kovacz István
Murat György
Ferenc deák János
Borbely Mátyásné
Vargha Miklós
Komrocy András
Cekeny Mátyás
Balathy Bálintné
Gombas László
Nagy Jakab
Kos Pál
Kontár János
Szabo Gergely
Abony István
Czör Gáspár
Darvas Márton
Bajusz Mihály
Szabo Mihály
Burja András
Kos Mátyás
Marci Mihály
Magyar János
To Szöghy Máté
Kenesz János
Thott János
Czor Simon
Thott Mihály
Thott János
Vargha Mihályné
Dots Tamásné
Vayda János
Makrancy Mihály
Tanczos Benedek
Biro Lukács
Esau Tamás
Esau Benedek
Meszaros Benedek
Borbely Bálint
Veres Balázs
Taypo Mihály
Veghazy Mihály
Szabo MIhály
Szabo István
Szabo János
Hegy János
Szabo Péter
Meszaros György
Szwcz János
Szabo Jakab
Hegedws János
Hegedws András
Pettrus János
Halasz István
Barat Albertné
Kerekgjarto Pál
Beke Miklós

Köteles Istvánné
Szeolösy György
Horvat Péter
Szabo János
Balassi Lukács
Szabo Benedek
Nagy Balázs
Szwcz Pál
Szeles Pál
Matsza Márton
Keöntös Pál
Palocy Imre
Tarpak György
Bertok György
Kondor Mihály
Vince János
Vargha Jánosné
Thott Jánosné
Philep Márton
Buzás Gergely
Medues János
Szomotorj János
Juhasz István
Nyul Máténé
Kulin Ambrusné
Szököllö János
Tar Péter
Hegedws János

Ferenc deák
Czeczy János
Molnar György
Labodasi Ferencné
Jozan Demeter
Dobosi András
Thott Mátyás
Deák György
Nagy Pál
Veghazy Péter
Kovacz Miklό[s]
Sák Márto[n]
Thott János
Imreh Bálint
Edeleny Péter
Thott János
Thott Bálintné
... ...ty[10]
... [Já]nos
... [An]drás
...i Pál
Harmacj Pál
Santha Lukács
Zay Ferenc
Szabó Mihály
Racz Mátyás
Barát György

[Vid]éki emberek, kiknek házok és szőlejek vagyon közöttönk:

[Cassoviensis K]almar János
[Cassoviensis] Almasi István
Cassoviensis Szögedi András
Cassoviensis Szegedy Mihály

Cassoviensis Varghy Györgyné
Cassoviensis Paraszti András
Cassoviensis Bekesy János
Cassoviensis Zorkocj János

Szepsi Siderius János
Gönci Bálint deák
Feirvari Zsigmond
Buzafalvai Feltoti János
Baz Szantho Gergely
Leoki Botos Tamás
Debreceny Szappanos István
Daday More Bálint
Pataky Nagy Péter

Mivelhogy ez világra való teremtés...[11] vége, azmiért Isten minket teremtett, az ... az ő szentséges nevének dícséreti és ... [köteles]ség minden keresztyén embernek itt ez ... életet úgy rendelni és erre a célra úgy ..., hogy mindenekben és mindenek által az I[sten]nek neve dícsértessék és magyaráztassék, ... két dolog által mehet véghez, azmint na... az Istennek igéjéből értjük. Először az I[stennek] követésében és az gonosznak eltávozta[tásában], mely két dolgot jó kényén is, sőt nagy szer[etettel] és jóakarattal meg kellene minden embern[ek cse]lekedni. De mivelhogy az emberi elme ige[n meg]fogyatkozott és az jónak követésére igen rest és tunya. Ezért az Isten rendelte az emberek között az fejedelmeket, bírákot, polgárokat, jámbor tiszttartókat, hogy Istennek vicariusi és hel'tartói lévén az nép között, az Istennek tisztességére szorgalmatos gondjok lenne. Az jókat oltalmaznák, az gonoszokat peniglen, kik vagy cselekedetekkel, vagy nyelvekkel az Istent káromlanák és parancsolatit megszegnék, igaz ítélettel megbüntetnék.

Mi is annakokáért, kiket Isten itt ez helyben, mind az ő anyaszentegyházában, mind penig az külső gondviselésben őrállókká és vigyázókká tött, megemlékezvén az mi tisztönkről és hivatalonkról, végeztönk néminemű hasznos és Isten tisztességére néző dolgokat, kiknek megtartására mind mi magunkot, mind penig az községet kicsintől fogva nagyig kötelezzük, és ha ki megszegőjének találtatik, erős büntetését várja mind Istentől, mind penig az bírótul. Ezek között penig fő és kiválképpen [sic!] való az undok és istenkáromló gyalázatos szitkoknak eltávoztatása, mert látjuk, miképpen az emberek, mind magokat miért teremtettenek légyen, elfeledvén, mind penig Istennek nagy káromlásával és bosszúságával, az gonosz és fertelmes szitkokban annyera [sic!] eláradtanak, hogy ingyen véteknek sem tartják, hanem holmi undok szitok, trágárság és fertelmes beszéd származik ki szájokbul az élő Istennek nagy bosszúságával. Ki miképpen hogy az egész embert minden tagjaival egyetemben egyedül és az ő nevének

dicséretire teremtette, azonképpen nincsen oly kicsin része és tagja az embernek, kitől ezt nem kévánja, hogy őtet tisztelje és magasztalja az ő rendi és hivatalja szerént. Miképpen azért az lélek és okosság az fő és az embernek szíve arra való, hogy mindenkor az Isten felől elmélkedjék és gondolkodjék. Ezenképpen az nyelv arra való, hogy miképpen az ember minden egyéb teremtett állatokat ezzel felülhalad és Isten neki szólásra való erőt adott. Azonképpen az ő Istenét az ő nyelvével minden egyéb állatok felett dícsérje, áldja és magasztalja. Valaki annakokáért nyelvével gonoszul él, istenkáromlást szól és felebarátját kisebbíti, annak rendszerént ilyen büntetése lészen:

I. Valaki az lelkével szitkozódik, azmint az ország végezése tartja, mi is azszerént büntetjük.[12] Elsőben tizenkét forintot vesznek rajta, hungaricali floreni 12, minden engedelem nélkül, avagy ha azt meg nem adhatja, vasárnap reggel az kézi kalodában teszik és mind estveig ott pironkodik. Ha másodszor is elmondja, az kerékhez kötik és marok vesszővel megverik. Ha penig harmadszor is elmondja, feje esik le érette, avagy az nyelvét tőből kimetszik. Ha ki penig ezt az szitkot mástul hallja és meg nem mondja az bírónak, azon is floreni 12 vesznek. Ha penig az bíró ez felet meg nem büntetné, hanem elszenvedné, ő rajta is floreni 12 vesznek.

II. Másodszor, mivelhogy az Isten az sacramentomokat, avagy az szentségeket, azminémű az Úr vacsorája és az keresztség az keresztyéneknek üdvösségékre és lelki épületekre rendelte, nem káromlásra, szitokra és átkozódásra, azoknak még csak nevezetek is, hogy az embereknél böcsületben legyen, az Isten parancsolatja. Valaki azért az kereszteltével [sic!] szitkozódik, annak is szintén ugyanazon büntetése lészen, mint azki az lelkével szitkozódik és azki hallja s meg nem mondja, az is floreni 12 tartozik.

III. Valaki egymást gyalázatos szitkokkal megrútolja és tisztessége ellen való szókkal illeti, floreni 3 büntetik meg. Ha penig mind az két fél egymást kisebbíti és visszamondják egymásnak az szidalmat, mind az kettőnek egyenlő büntetése lészen, azaz mindeniken háromhárom forintot vesznek, akár férfiak, akár asszonyállatok cselekedjék. Ha penig tanácsbeliek cselekedik, kétannyival büntetik meg. Ezféle bírságot penig valamit vesznek, az schola és egyház szükségére és az szegények táplálására lészen. Ezekből a büntetésekből valamit meg-

vesznek, ennek harmad része az főbíróé, két része az szegényeké és scholabelieké.

IV. Ezek felett is minden szitkok meg vadnak tiltván, senki egymást ne gyalázza meg, ne szidja, se barma és marhája körül ne szitkozódjék, mert kemény büntetése lészen. Kiválképpen penig ha asszon népektől, vagy leánzóktul bestiejével [sic!], avagy egyéb gyalázatos szóval való szitok hallatik, erős büntetése lészen.

V. Mivelhogy az atyáktul és anyáktul az Isten kiválképpen való parancsolatjában kévánja, hogy gyermekeket isteni félelemben neveljék az ő nevének dícséretire és tisztességére. Valaki gyermekét szitkozódásra tanítja, avagy gyermekétől szitok hallatik, az apját és anyját büntetik meg érette.

VI. Mivelhogy az Istennek szent és drága igéje lelki eledel és az léleknek táplálására való eszköz, nem babonaságra, nem bíbájosságra [sic!] és varáslásra és nem ördöggel való társaságra, valaki vagy beteg emberre, vagy oktalan állatra olvas és varásol, az keréken megvesszőzik először. Ha másodszor mívelik, tőből kimetszik a' nyelvét. Harmadszor penig ha azon vétekben találtatik, mint istenkáromló megégettetik. Ha ki penig ezfélét tudna és meg nem mondja, három forinttal büntetik meg.

VII. Mivelhogy az Isten az keresztyénektől azt kévánja, hogy ő hozzá teljes szíből, lélekből úgy ragaszkodjanak, hogy az ördöggel és az ő edényével semmi barátságok és nyájasságok ne legyen, minden idegen istenhiteltől és bálványimádástól üresek legyenek, valaki bíbájosokkal, oldókkal-kötőkkel, varáslókkal orvosoltatja magát az keresztyének közül, mint ördögnek tagját kiátkozzák és ha holtok történik is nékiek sem nem harangoznak, sem az deákok utánna nem mennek, sem pedig az keresztyéneknek nyugodalmoknak helyére, az temető kertben temetni nem hadják, hanem az akasztófa alá lófarkon vontatják ki az testet. Ezt is ha ki eltitkolná tudván és meg nem mondja, három forint lészen büntetése.

VIII. Valakik vasárnap külső dologban és kézi munkában találtatnak, vagy fahozásban, búza- és szénahordásban, kapálásban, malomban való menésben, őrlésben, vagy akármi egyéb külső dologban[13], melyel az innep megszegetik az Istennek kiadott parancsolatja ellen, az kézi kalodában teszik, avagy penig floreni 6 vesznek rajta.

IX. Valaki vasárnap praedicatio meglétéig vagy házánál korcsomát árulna, vagy égettbort kiadna, vagy az piacon árulna akármiféle marhát, az bíró elveteti és az scholában és az szegényeknek adják.

X. Az mészárosok is ezen dologhoz tartsák magokat, szombaton annyi tehenet vágjonak, hogy vasárnap is elég legyen. Reggel penig, míg az praedicatiórul mind alátakarodnak, táblát ne nyissonak, hanem azután és míg az vecsernyei praedicatióra harangoznak, szabadon árulhatnak. Az harangszót hallván, déliest [sic!] táblájokat ismeg felvonják és az praedicatio alatt ne áruljonak, hanem azután. Ha penig valami szükség és szoros dolog kévánná, úgy mint mikor had szállana be, az bírótul megkövessék, ha különben cselekednek, a' kézi kalodával büntetik meg.

XI. Az tűztől minden ember felette igen őrizkedjék és úgy vigyázzon, hogy házátul tűz ne támadjon, mert valakitől tűz támad, ha másnak nem árt, hanem csak ő maga szenvedi kárát, floreni 12 büntetik meg. Ha penig az tűz miatt más emberek is kárt vallonak, ő magát is a' tűzben belevetik. Ha penig ezféle dologban, mikoron tűz támadna, a' bíró az tizedesekkel parancsolna, hogy az ő rendek szerént ott vigyázzonak és éjjel őrizzenek, ha el nem járna benne és engedetlen lenne, azon is floreni 12 vesznek.

XII. Házánál minden embernek lámpása legyen és gyertyát házából udvarára, pincéjében és istállóban ne vigyen lámpás nélkül, mert valakit vagy az utcán, vagy udvarán gyertyával lámpás nélkül találnak, avagy udvarában tűz találtatik, egy forinttal büntetik meg. Mindezekben penig ha a' bíró el nem jár és reá gondot nem viseli, az büntetés ő magán marad mindenekben.

XIII. Valaki az városban, avagy város kívül az határban valami elrejtett marhát megtalál és az közönséges prédikáló helyre vasárnap elő nem viszi, hanem titkolja, ha azután nála megtalálják, szintén úgy büntetik, mint lopott.[14]

XIV. Ha valaki kölcsön elkért mástul morhát, úgymint tálat, kannát és egyébféle morhát azki másé, eltitkolná és magánál tartaná, ha nála megtalálják, szintén úgy büntetik, mintha ellopta volna.

Következnek az törvények és rendtartások, melyekről az tartszali főbíró Péter deák, tanácsával egyetemben az Praefatio után megnevezett személyektől hit alatt megtudakozott és megíratott. Anno 1606. die Augusti.

Az prédikáror jövedelme

Elsőben az prédikátorsághoz vagyon két szőlő. Az egyik vagyon az Mondoláson. Az második vagyon az Eleö hegyen, mely szőlőnek míveltetésére az régi eleink rendeltenek minden külön kenyeres házas embertől negyven-negyven pénzt, numero 40. Ennek két része az prédikátor szőleje míveltetésére jár, harmada az káplánsághoz való szőlőkre.

Azki penig negyven pénzt nem adna, tehát az prédikátorok szőlejében tartozik négy nap kapálani, akár nitni [sic!], akár fedni, akár penig az réten két nap kaszálni.

Ha penig vakmerőképpen valamely ember ugyan nem akarná megadni, holott ereje volna hozzája, tehát az prédikátoroknak szüretkor két köböl bort tartozik adni. Azkinek penig szőleje nincsen és magát jól bírná, hogy nem kuldus [sic!], tehát valamire az tanács rendeli az köböl bort, azzal tartozik, a' két köböl bor árával.

II. Másodszor. Az úr dézma borábul, vagy sok, vagy kevés lészen az, az prédikátoroknak negyven cseber bort ád az dézmás az úr dézmájábul. Ennek felét az ötöd borbul adják, az felét penig az köblös borbul, minden esztendőnként.

III. Harmadszor. Az búza dézma, az tized éppen egy ember dézmájátul elválva, mind búzából, árpábul, zabból, éppen az város népétől az prédikátornak jár tizede.

IV. Negyedszer. Az bárány dézma mind nemes embertől és mind nemtelentől éppen az prédikátornak jár tizede. Sőt, ha vidéki ember volna is, valamelynek ez mi várasunknak földén ellik juha, az prédikátornak jár dézmája.

V. Ötödször. Valamennye [sic!] barmot szombaton az mészárosok levágnak, az nyelve annak is az prédikátornak jár.

VI. Hatodszor. Vagyon egy halas tó, mely Pap tavának neveztetik, valaki ebben az tóban akárminemű hálóval, eszközzel halat fogna, harmada az prédikátornak jár. Senki penig ez tóba hal fogni nem mehet, hanem először az prédikátortul kell megkövetni és úgy mehet reá halászni.

VII. Hetedszer. Azmi az erdő és kaszáló rét dolgát illeti, minden esztendőnként az prédikátornak és az káplánnak elegendő erdőt és kaszáló füvet rendel az tanács. Az scholához is erdőt azonképpen elegendőt.

Káplánsághoz való jövedelem

I. Elsőben vagyon az káplánsághoz két szőlő. Egyik az Mézes málon vagyon, mely neveztetik Dombi szőlőnek. Az második penig az Mester völgyén vagyon az Tar Balázs szőlő mellett.

II. Valamennye embernek az tartszali hegyen szőleje vagyon, akár vidéki, akár várasunkbeli lakos ember legyen, vagy nemes, vagy nemtelen, az káplánnak minden egy köböl borral, hungaricali cubuli 1, tartozik.

Azkinek pedig szőleje nincsen, tehát az olyan huszonöt pénzzel tartozik, hungaricali denarii 25. Azkinek penig szőleje vagyon és az szőleje termését eladja, tartozik az dézmán a' káplánnak egy köböl bort venni. Ha semmiképpen nem vehetne, tehát amint az tanács az bornak köblét rendeli, azzal tartozik az káplánnak.

III. Az káplánnak az főprédikátor tizenkét köböl búzával, hungaricali cubuli 12, tartozik minden esztendőnként.

IV. Az káplánsághoz való szőlőköt az prédikátorsághoz való szőlőkkel egyetemben az város népe egyenlőképpen mívelte, de mivelhogy önnön magok amint legjobban szeretik, úgy míveltessék, hanem az város azoknak megmíveltetésére minden házas embertől negyvennegyven pénzt rendelt, hungaricali denarii 40. Ennek harmad része az káplánsághoz való szőlőknek míveltetésére az káplán kezében szolgáltatik, két része az prédikátor kezében, az prédikátorsághoz való szőlőknek míveltetésére.

V. Azmely embert Isten őfelsége gyermek...[15] látogat és káplán kereszteli meg, ...[keres]zteléstől penig a' gyermeknek ...szülei tartoznak a' káplánnak egy tyúkot és egy házi kenyeret adni. Ha mikor penig az főprédikátor keresztel, akkor őkegyelme veszi meg azt a tyúkot és az kenyeret. Azmikor ismeg a' káplán keresztel, az káplán veszi meg mind az kenyeret, mind penig az tyúkot.

Ha peniglen valamely ember gyermekét kereszteli, tyúkot nem adhatna, az olyan ember tartozik tizenkét pénzt, hungaricali denarii 12, az tyúkért adni.

Scholamesternek jövedelme

I. Valakinek az tartszali szőlőhegyen szőleje vagyon, bár vidékben lakjék is, minden ember az tarczali mesternek egy köböl bort ád.

Azkinek penig szőleje nem volna és Tarczalon lakik, az mesternek minden ember, bátor egy házban lakjonak is, ha külön kegyéren vadnak, huszonöt pénzzel tartozik az egy köböl bor helyett.

Ha penig találtatnék oly ember, ki elégséges nem volna szőlőcskéjének megszedésére, hanem az olyan szőlejének termését másnak adná, tartozik egy köböl borral szüretben. Ha semmiképpen a' bornak szerit nem tehetné, azzal tartozik mindjárt megfizetni, valamint akkor a' dézmán egy köböl bor jár.

II. Másodszor. Valakinek a' scholamester gyermekét tanítja az scholában, míglen declinista nem lészen, addig a' mesternek egy köböl borral tartozik. Azki penig declinista, akármiféle leckét hallgasson is, az olyan egy cseber borral tartozik az scholamesternek.

III. Az scholamesternek a' főprédikátor tartozik asztalt tartani minden esztendőnként, esztendejének végéig.

IV. Valamennye öröklevelet az város nótáriusa esztendő által megírand, minden levéltől egy forintot adnak, annak fele az mesteré. Oka ez, mivelhogy elein az scholamester tartozott az öröklevél írással, míg nótárius nem volt, akkor egészlen mind övé volt az egy forint, de mivelhogy az scholamester sok foglalatossági miatt reá nem érkezvén, úgy kezdette az nótárius írni. Fele így az nótáriusé, fele ismeg az scholamesteré.

V. Mikor halottat temetnek, minden halottul tartozik a'kié az halott, tizenkét pénzt adni, annak a' fele a' scholamesteré, fele penig az deákoké, egyenlőképpen az harangozóval. Az mesternek jóakaratja, mikor az deákoknak engedi. Ha penig valaki jóakaratjából többet ad is, ugyancsak a' hata a' mesteré.

Harangozó jövedelme

I. Elsőben az tartszali szőlőhegyen valakinek szőleje vagyon, akár tartszali, akár penig vidéki ember legyen, minden ember az tartszali harangozónak öt icce borral tartozik, hoc est fél köböl borral. Azkinek penig szőleje nincsen és Tartszalon lakik, minden ember tizenharmadfél pénzzel tartozik az harangozónak, ha egy házban sokan laknának is, de minden külön kenyeres tartozik azt megfizetni. Azki penig szőleje termését eladja, tartozik adni annye [sic!] pénzt, azmint a' dézmán fél köböl bor jár.

II. Ha idegen helyről valamely ez mi várasunkban bejönne és halála történnék, ha oly ember, hogy fizethet, huszonnégy pénzzel tartozik. Annak fele az harangozóé, fele az scholamesteré az deákokkal egyetemben, azmint az mester jövedelme közt írva vagyon.

Ha penig itt ez várason valamely szegénnek halála történik, akár itt való legyen, akár penig vidéki, kinek semmi gyámola nincsen, az harangozó tartozik ingyen harangozni és az deákok is tartoznak ingyen az temető helyre felkísérni, fizetés nélkül. Az harangozó penig és kántor mind egy, hanem néha az ő könnyebb voltokért adja az főprédikátor kettőnek.

Egyházfiú tiszti

I. Az egyházfia tartozik az prédikátorok pénzét, úgymint az negyven pénzt kiszedni egy deákkal együtt, azkit a' prédikátorok melléje adnak.

II. Az egyházfiú tiszti ez is, mikor az prédi[ká]torok házánál, avagy templom, avagy schola körül valami épület kelletik, tartozik

gond[ot] reá viselni és építeni. Ha magától elégtelen, tartozik bírájának, tanácsának hírré tenni és azokat az fogyatkozásokat szorgalmatosan megépíteni.

III. Az templomban vagyon két ládácska, melyet az egyházfiú minden vasárnap kivigyen az templomajtó eleiben és abban, azkit Istennek lelke felindít, az szegények táplálására való pénzt adnak. Ezt az pénzt nagy szorgalmatosan az egyházfiú megtartja és azhová kelletik, jövevényeknek, árváknak, avagy egyéb nyomorultaknak segítségére, az főbíróval és tanácsával egyetértvén megtartják.

IV. Az egyházfiú minden úrdolgától szabados, hanem a'mint felül meg vagyon írva, templomra, prédikátorok házára és scholára szorgalmatos gondot visel minden fogyatkozás nékül, hiti szerént.

Bírótételben és tanácsnak helyére állatásban való törvény és rendtartás

I. Mikor az Úristen az bíróság tisztinek változását elhozza, mely az mi törvényönk és rendtartásonk szerént kiskarácson napján[16] az új esztendőben változik ez mi várasunkban. Akkor a' bíró jó idejében hajnal előtt az tanácsot egybengyűjti, az Úristent segítségül híván, egymással jó lelkiesmeretből beszélgetnek, az bíró mindeneket megint tiszti szerént, hogy ez dologhoz minden ember jó lekiismerettel nyúljon, azkit kinek az Istennek lelke mutat, azt nevezze, sem bosszúságbul ne szóljon, sem barátságra ne nézzen, mert az emberek az Istennek (ki fő választó) eszközi, kinek jó lelkiismerettel kötelesek szolgálni. Ezekről az egész tanácsot az bíró megintvén felkel az tanács közül, az városnak hites nótáriusával és egy hites szolgabíró társával az tanácstul külön házban mennek hárman magoknak. Így osztán az tanácsot rendén elkezdvén behívatja az bíró az külön házban és úgy három vagy két embert, azkire az bíróság nézendő volna, megnevez az bíró. Az tanácsot egyenként behíván, úgy kérd az megnevezett személyre voxot. Azki voxát megmondja, az onnat kimegyen és ismét mást küld be. Így rendről rendre, kinek-kinek Isten voxát azkire ez megnevezett személyek közül igazgatja, az városnak hites nótáriusa külön-külön szépen leírja.

II. Ez elvégződvén, az hites nótáriust az esküdt szolgabíróval öszve, az főbíró az prédikátorokhoz küldi az suffragiomokkal. Ökegyelmek is voxokat megmondják és az suffragium alá írják. Ezt az bíró az nótáriussal és szolgabíró társával magoknak tartják és azkit Isten több suffragium által választott, az tanács ezt nem érti akkor, hanem az prédikációra nagy istenfélelemmel felmennek, az ő szent igéjét nagy szeretettel meghallgatják. Az prédikáció meglévén, az főbíró előáll az ő tanácsával egy seregben az prédikáló szék eleiben, az község is az templomban marad.

III. Az főbíró az tanácsával és szolgabíró társaival az egész községet megköveti szépen mindenekről, azonképpen az község is az bírót és tanácsot megkövetik. Így osztán az bíró az egész tanács és az község előtt megnevezi az főbírót és az szolgabíráknak is ketteit, azkit az Isten ő helyettek előállított az új bíróságra és az városnak gondja viselésére. Az főbíró osztán az két szolgabíró társaival egy szolgabírót, azkit ők szeretnek, az város népe közül választonak magok mellé.

IV. Az ó bíró az tanácsot és az községet házához híja, egy hordó bort az város bora közül kivonat és megissza velek, ezmellett azmennyere lehet, az tanácsnak ebéden étellel is gazdálkodik az ó bíró.

V. Az tanácsnak helyére való állatás az régi törvényönk és rendtartásonk szerént kiskarácson napja után tizenötöd nap. Száma penig az tanácsnak tizennyolc ember, az főbíróval és szolgabíróval huszonkettő.

Bíró tiszti és szabadsága régi törvényönk szerént ez

I. Az főbíró az ő három szolga társaival soha nem borbul, sem egyéb földi veteményből dézmát nem adnak, sem semmi lábas marhájokbul, kiből dézma illenék.[17]

II. Azmikor Isten az búza dézmát előhozza, akkor a' főbíró egy embernek dézmáját, azkit akar, mind kilencedét, mind tizedét elveszi.[18]

...

[...VIII.]...Ezt az harmad részt kétfelé osztja az főbíró, felét magának hadja, felét az három szolgabírónak adja.

Mikor penig az veszes halász[19] halat fog akárminemű eszközzel, ha egy nap háromszor foghat is, az bírónak mindenkor egy tálra való hallal tartozik. Mikor penig az bíró az veszes halászoknak parancsol, ha város szükségére, vagy penig úr szükségére hertelen hal kellenék, tartoznak szép halakot szerezni és az bíróhoz vinni, ha foghatnak.

IX. Az bírónak az város rétén szabad elegendő szénát az város népével kaszáltatni, azkivel az dézmás és egyéb hatalmas lovait tartja.

X. Mikor ez mi szőlőhegyönkön szőlőörökséget, avagy mezőnkön szántóföldet valaki örök áron elad, az bírónak minden forintból négy-négy pénzzel tartozik, hungaricali denarii 4. Az tanácsnak ismeg minden forintbul két-két pénzzel tartozik, hungaricali denarii 2.

XI. Valamit az főbíró házánál hatalmasra költ míg az dézma fennáll, nem szabad azt felírni és számot adni róla. Valamit penig az főbíró házától a'ki más ember házához hatalmasnak küld, avagy költ, szabadon felírhatja és számot adhat róla az dézma alatt is.

XII. Mikor valamely öröklevelet valaki örökségről akar váltani és azmely bíró idejében örököt vallottanak, akkor az levélnek pecsételése véghez nem mehet, hanem más bíróra marad mikor megpecsételik, fele az bíróé az négy pénznek s fele ismeg azé, azki idejében az örökvallás esett.

XIII. Mikor penig valaki itt az mi várasunk földén, vagy szőlőhegyönkön, vagy szántóföldönkön örökséget veszen örök áron, az főbíró és az egész tanács előtt tartozik az eladó személy örököt vallani az vevő személynek. Ha penig egymásnak cserélnek valamit, vagy szőlőt, vagy szántóföldet, azonképpen az főbíró és az egész tanács előtt egymásnak tartoznak örököt vallani. Ez ilyen csere dolgában penig, azki csak csere dolgában áll és az pénznek nevezete nincsen, ez ilyen cseréléstől mind az két cserélő fél az tanácsnak egy-egy forinttal tartozik. Ha peniglen pénzt ád valamelyik az cseréhez, minden forintbul hat-hat pénzzel tartozik.

Az tanácsnak főbírájához et e contra az bírónak tanácsához minemű engedelem kévántatik

I. Valamely tanácsbeli ember bíráit meg nem becsüli, avagy engedetlen hozzája, mikor az bíró vagy ura dolgában, vagy város dolgában, avagy egyéb közönséges jóban parancsol nekie, szavát nem fogadja, avagy engedetlen hozzája és hogyha még bosszúsággal illeti, mikor valahová küldené, az bíró ez felek felől az egész tanács előtt protestál, engedetlenségét megmondja.

A' vétek penig hol kisebb s hol nagyobb, az feleket illendő büntetéssel az tanács és az bíró megbünteti engedetlen és szófogadatlanságokért.

II. Ha penig az bíró is az tanácsbeli embert ok nélkül méltatlan szóval illeti, vagy penig kinek-kinek az ő rendi szerént böcsületit meg nem adná, az tanács megbünteti érette illendő büntetéssel. Azonképpen az tanácsbeli ember, valamell'ik egymást nem böcsüli, szidalommal, vagy gyalázattal illeti egymást, az főbíró az tanáccsal egyetemben megbünteti azmelyik vétke lészen.

III. Valamely esküdt embert az szolgabíró az főbíró házához hirdet törvénynapra, avagy egyéb dolognak eligazítására és végezésére és jelen nem lészen s elegendő okát nem adhatja azmiért elmulatta. Efféle személyen húsz pénzt vesznek, hungaricali denarii 20, minden törvénynap elmulatásáért. Ha penig az szolgabíró nem hirdeti és az mulattatja el az esküdt emberrel, az szolgabírón veszik meg az húsz pénzt, numero 20.

Várasunk törvényi és rendtartási

I. Mikor valahonnan jobbágy jő be várasunkban lakni, szabad, azmíg akarja ez városban lakni és szabad kimenni is, ha az helyét, avagy az itt való lakást nem szereti, azki afféle idegen jövevény leend.[20]

Azki penig várasunkban bejő lakni és derékképpen jobbágyságra adja magát, az bírónak tartozik letenni az bíró asztalán negyven pénzt és így az földesúr dolgátul szabados lészen fél esztendeig, de

az úr szőlejéből és város dolgábul nem szabados. Ez ilyen ember város tagja leszen, az bíró az várossal egyetemben tartozik oltalmazni és minden tisztességes igyében mellette fogni.

II. Az új bíró kezében az ó bíró ád város borát egy hordó bort, numero 1, ajándékon segítségére. Ezenkívöl ismét szüretkor a' dézmán valamennye bort telik az egy-egy köböl borbul, azkit város borának hínak, az új bíró kezében adják tizenkét-két [sic!] forintban, hungaricali floreni 12. Az bíróság mikor letelik róla, számot vesznek erről.

III. Valakinek ez mi hegyönkön szőleje vagyon, az város borával, tudniillik az egy köböl borral, minden ember tartozik.

IV. Ez mi várasunkban szabad az községnek Szent Mihály napjától fogva kiskarácson napjáig[21] árulni korcsoma bort, annakutána az úrnak árulnak. Ha penig valamely bort kiskarácson estin találnának kikezdeni és hamar el nem fogyna, szabad kiadni azután is cégér nélkül. Valamennye bort penig az község kikezd korcsomára, elsőben az főbírónak, ez mi várasunkon akármiféle rendbeli ember legyen, egy itsze bort kell vinni, melyet kóstoló bornak hínak. Az bíró megkóstolja és azmit érdemel, azon hagyja kezdeni. Az bíró híre nélkül senki korcsomát nem kezdhet, hanem azki bort árul korcsomán, minden hordó borbul a' főbírónak egy-egy icce borral tartozik, ha penig bíró híre nélkül árul bort, annak büntetését várja.

V. Mikor valamely ember az tanácsot szőlőhegyre, avagy egyéb valami oly dologra az városbul kiviszi, akármi igazítására, az tanácsnak negyven pénzzel tartozik.

VI. Ha penig valamely ember hatalmat mond egymásra, az főbíró hatvannégy pénzt vészen azon, azki bűne lészen.

Azmikor penig az főbíró ki nem mehet az mezőre, hanem képebeli embert bocsát ki, azminemű bírság ott künn esik, az mezei bíróé az.

VII. Ha valaki esküdt embert az városbul kiviszen, az bírótul kell kérni, úgy viheti ki akármiféle dolognak eligazítására. Azki penig kihíja az esküdt embert, akkor negyven pénzzel tartozik az esküdt embernek. Ha penig az kártétel oly leend, azt törvénnyel látják meg, melyik fizeti meg az negyvent, avagy ha hatalom vagyon köztök, meglátják azt is törvénnyel, kire háramlják.

VIII. Mikor valamely ember az tanácsot az városban ház böcsülni, vagy egyéb jószág böcsülni viszi, az tanácsnak begyven pénzzel tartozik. Ha penig igaztételre viszik az tanácsot, az bírónak negyven pénzzel tartozik, azkinek igazat tesznek akármi jószágrul.

IX. Ha valamely ember, avagy asszonyállat egymást nyelvére fogtatja, az főbíró egy forintot vészen rajta. Ha egymást fogtatják, mindkettőn megveszi. Ha penig azkit fogtatnak, az másikot méltatlan melléje nyelvére tartatja, az törvény meglátja s az is ő kára lészen, ha ő az oka.

X. Azkinek itt az város földén kerti szőleje vagyon, szabados vele akkor megszedni, azmikor akarja, senki dézmát nem ád belőle.

XI. Mikor valamely ember más embert a' bíróval megfogtat és csak kalodában akarja teteni valami adósságért és az város szolgájának szőlőhegyre, avagy mezőre kelletik érette menni, nyargalásért az város szolgája huszonöt pénzt vészen, hungaricali denarii 25, a' főbíró semmit nem, hanem az szolgabírák három pénzt vesznek a' fogott emberen kaloda váltságban.

XII. Az tarczali főbíró az tarczali földön valamelyik eret akarja, beteheti hal fogásnak okáért, szabad tót. Az halászbíró idején tartozik az főbírónak hírré tenni, hogy melyik tót akarja akarja becsináltatni, míg más emberek az tókat be nem csinálják. Az veszes halászok tartoznak becsinálni az főbíró számára.[22]

Protestatiók és tilalmak

I. Mikor valaki kezében, ha ez város határán, avagy földén, akár vidéki, akár itt való legyen, azmely embernél olyan örökség volna, akár szőlő, akár szántóföld, azki ahhoz vérségét és közit tudná és ez városban laknék, sőt ha vidékben lakik is és tudná bizonyos vérségét az más ember kezében lévő örökséghez, tudván mellette lakik és tizenkét esztendeig nem tiltja bírórul bíróra, holott tudná bizonyos vérségét hozzá s mégsem ellenzi, elmarad mellőle, soha annakutána nem perelheti.[23]

II. Ha penig valaki idegen földön laknék és bizonyos vérségét valamely eladott örökséghez, avagy jószághoz nem tudná, hanem ha-

zajővén, annakutána értené meg az vérségét valamely örökséghez, ez ilyen el nem marad peri mellől, hanem tizenkét esztendő elmúlva is perelheti.

III. Ha valaki ez városban laknék is és bizonyos vérségét soha nem tudta valamely örökséghez, hanem akkor érti meg és jó bizonságok által megbizonítja, hogy vérségét csak akkor tudta meg, az is el nem marad peritől.

IV. Mikor valamely ember szőlejét eladja és az szőlő szomszédja esztendeig az árát le nem teszi, elmarad mellőle, soha ki nem vetheti belőle és nem keresheti, hanem azé, azki először megárulta, ha valakinek vérsége nincsen hozzá, hogy idegen volna az örökséghez.

V. Valamely eladott örökség felől protestál valaki, az város könyvében beírattatik és jövendőre megtartatik, hogy azkinek igazsága vagyon valamely örökséghez, igazságát gyámolíthassa vele.

Mikor penig effélét a' nótárius az város könyvében beírja, vagy protestatio, vagy ellenzés, vagy tilalom lészen, az bírónak tartozik az beíratő személy tizenkét pénzzel, hungaricali denarii 12. Az nótáriusnak is tizenkét pénzzel, hungaricali denarii 12. Mikor az nótáriussal effélét az város könyvében felkerestetnek, tartoznak akkor is a' nótáriusnak tizenkét pénzzel.

VI. Valaki Szent Gergely pápa napig[24] perit nem kezdi szőlőörökség felől, azon esztendőben nem keresheti, hanem ha halál hozná. Azki penig szántóföldet akar perelni, ha Szent György napig[25] perit nem indítja, az is azon esztendőben elmarad mellőle.

VII. Azmely szántóföldnek eladása történik és az szomszédja ellenzi s mindjárást árát le nem teheti, esztendő s három napig az árát letegye. Ha addig le nem teszi, elmarad mellőle és nem keresheti.

Törvényben való idézésről

I. Az tanács eleiben mikor valakit törvényben idéznek és elől nem jő egy idézésre, az bíró hatvannégy pénzt vészen rajta, hungaricali denarii 64. Ha másodszor is idézi, akkor is elő nem jő, a' bíró akkor is hatvannégy pénzt vészen. Ha harmadszor is elő nem jő, az bíró törvényt mond az tanáccsal.[26]

II. Mikor az beidézett személy, az alperes, az törvénynapra elől nem jöhet oly dolog miatt, kivel mentheti magát, úgymint árvíz, betegség, ura dolga miatt nem compareálhat, jó bizonságok által megbizonítja, hogy nem vakmerőségből mulatta el, hogy elő nem jött, periben meg nem fogyatkozik, hanem elől mehet periben.[27] Ha peniglen elegendő okát nem adhatja az alperes, azmiért elő nem jött, keresse ki az felperesnek kezéből, ha igazságát aranyza [sic!] hozzá.

III. Azmely ember perest idéz, az törvénynap előtte harmad nappal idézzen, míg az nap fenn vagyon, azki perelni akar valakivel. Tanút penig az törvény előtt egy nappal is idézhet.

IV. Mikor valakit tanúnak idéznek és elő nem jő, mivel hogy affélék miatt gyakorta sok fogyatkozások szoktanak lenni az perben, effélén is a' bíró hatvannégy, hungaricali denarii 64, pénzt vészen.

Méltatlan perről

I. Azmikor valamely ember pert kezd és perel akármely emberrel akármi jószág felől, avagy egyéb dolog felől és maga is látja, hogy ahhoz semmi közi nincsen és semmi menetele nincsen hozzá, hanem emberrel méltatlan költet és fárasztja, efféle ember húsz forinton, hungaricali floreni 20, marad az méltatlan perért. Ennek fele lészen az megháborított személlyé, az fele az tanácsé.[28]

Kapitánok tiszti és rendtartások

I. Az kapitánok parancsolnak az tizedeseknek, mikor az bíró az kapitánnak parancsol, mikor valami hatalmas országunkra jőne és ellenek akarnánk állani, vagy valami hertelen való zenebona, zűrzavar támadna, kire az bírák el nem érkeznének, tartoznak az kapitánok az tizedeseknek parancsolni, az tizedesek ismét az alattok való népnek.

II. Az kapitánnak mind az tizedeseken és mind az ő kapitánsága alatt való embereken hatalma vagyon illendő büntetésen, ha mikor parancsolatját elhallgatják és meg nem fogadják.

III. Városunk őrzésére penig az kapitánoknak szorgalmatos gondjok vagyon, az kapukot éjjel őriztetik és nappal is mikor valami hír vagyon, az kapukon vigyáztatnak, az tizedeseknek parancsolván.

Nótárius tiszti és jövedelme

I. Az nótárius az főbíró mellett minden írást, valami kévántatik, tartozik írnia. Ezmellett az szolgabírákkal az adószedésben tartozik az városon renddel kerülni és adót szedni.

Fizetése az nótáriusnak minden esztendőnként tizenkét forint, hungaricali floreni 12. Ezmellett minden törvényben azki egymással perel, az felelet írástul az nótáriusnak tizenkét pénzt ád, hungaricali denarii 12. Azonképpen ha elmagyarázza is, tizenkét pénzt ád. Az törvény írástul penig az két fél peres hat-hat pénzt ád, hungaricali denarii 6.

II. Mikor az nótárius örökségről való levelet ír, egy forintot adnak tőle, annak fele az scholamesteré, fele az nótáriusé.

III. Mikor az nótárius valakinek egymás között való alkuvás levelet ír, egy forintot adnak tőle, mely egészlen az nótáriusé.

IV. Az nótárius mikor perfolta [sic!][29] levelet ír, ötven pénzt adnak tőle, az is a' nótáriusé.

Az nótáriusnak penig minden törvényben jelen kell lenni, ismét szüntelen a' bíró mellett kell lenni. Ha valahova vidékben vagy penig egyéb helyre akar menni, bíró híre nékül nem mehet.[30]

Ezt az mester jövedelmének részecskéjét 1610 esztendőben, mikor Pardi György uram esperességében Tarczalt visitatio volt 6 die Februarii, az ecclesia és az tanácsbeli uraink egyenlő akarattal elváltoztatták ez okon:

I. Mikor az egy forint az mesternek járt, akkor maga volt az nótárius.

II. Mert hogy nótáriust kezdett az tanács tartani, egy ideig az scholamester formálta az levelet, az nótárius abból csak leírta és így fele az mesteré volt az jövedelemnek az levél formálásban való munkájáért, fele az nótáriusé az ... írásáért. De hogy mast az levél írásra semmi munkája, semmi gondja az mesternek, ez okon az levéltül való

fizetés egészlen a nótáriusnak jár. Ez dolognak igaz volta megtetszik az esperesnél álló közönséges könyből [sic!], azholott minden városban és falukban lévő ecclesiáknak jövedelmek megírván vadnak.

Tarczalon lakó nemesek állapatja eleitől fogván, etc.

Eleitől fogván Tarczalon nem volt olyan nemes ember, azki az város bírájának engedetlen volt volna, hogy szavát nem fogadta volna. Hanem azki személyében igaz nemes ember volt is, az város közé mindenekben igazán szolgált, az város közé adót adott, az földesúrnak dézmát adott, prédikátornak, mesternek, harangozónak ...[31]

Vásárbíró tiszti és jövedelme

I. Az vásárbíró minden napon kimegyen az piacra, azki árul akármiféle árut, szorgalmatosan megcircálja és mindeneket képes árán adat, azki penig valami árut kétszer való árán akarna adni, azoknak árát rendeli hiti szerént.

II. Azki az vásárbíró rendeléséhez nem tartja magát, annak áruját az vásárbíró felveszi és az scholában az deákoknak viszi.

III. Ha valaki valahonnat hozna, úgymint mézet, vajat, olajt, fontra való túrót, akármit, melyet iccével és fonttal szoktanak mérni, ha tíz fontig, avagy iccéig lészen, ha iccével méri, egy messzelt, ha fonttal méri, fél fonttal vészen a' vásárbíró belőle.

IV. Mikor tíz fontot, avagy iccét felül haladja, akármi légyen, ha száz fontig, avagy itszéig [sic!] lészen is, az vásárbíró egy fontot, avagy iccét vészen belőle.

Efféle áruknak mindeneknek harmada az vásárbíróé, két része penig az főbíróé. Az fontos szalonnának is azon rendi vagyon.

V. Minden cseterteken, ha vidékről szekéren árut hoznak be az városra, akár penig egyéb napon, az vásárbíró két pénzt vészen rajta, ha gyalog ember hozza be az árut, azon egy fillért vészen. Az itt való kúfárokon peniglen minden cseterteken egy-egy fillért vészen az vásárbíró.

VI. Sokadalomkor az vásárbíró az kalmároknak és egyebeknek, kik singgel mérnek, tartozik mindennek singet adni, melytől két pénz jár az vásárbírónak. Akkor kerűlők is járnak az vásárbíróval, kiknek az vásárbíró tartozik étellel. A' kerűlők akkor vásárpénzt a'kit szednek és egyéb fűszerszámot, akármi legyen, az harmada az főbíróé, az két része az vásárbíróé az kerűlőkkel.

VII. Az vásárbírónak az mészárosokra szorgalmatos gondja vagyon és meglátja, hogy valami hitván barmot, ki nem mészárszékre való, avagy beteg, le ne vágjonak.

VIII. Az hentes az régi szokás és törvény szerént minden cseterteken tizenkét óráig az piacon árulhat, azután az mészárosoknak jóakaratja, ha megengedik, mikor esztendős mészárosunk vagyon.

IX. Valamely ember szalonnát hoz fontra árulni, mindenkor szabad fontra eladni, de az bírótul kell érteni és árát rendeli az bíró, az mészárosok ezt nem ellenzhetik.

Leánykérőknek rendek és hivataljok

I. Vadnak ez városban bizonyos leánykérők, kiket az böcsületes tanács rendelt. Azkiknek házasságra való szándékok és igyekezetek vagyon Isten szerént, ezeket keressék meg és ezek jó módjával, Isten szerént véghez viszik minden dolgokat tisztességekre.

II. Azki efféle dologban egyelíti, méltatja magát, az leánykérőknek díán marad, tudniillik negyven magyari forinton, hungaricali floreni 40.

III. Mikor az leánykérő leánt, avagy asszonyállatot hazakér, mivelhogy az is az ő tiszti, tartozik az leánykérő az prédikátorhoz felmenni és meghirdettetni. Az leánykérők penig tisztek szerént reá vigyázzonak, kiket szereznek öszve, mert ha valami illetleneket egymáshoz szereznek, az bíró az tanáccsal egyetemben illendő büntetéssel bünteti.

IV. Mivelhogy az házasság Istennek régi szent rendelése, mint az Szentírás bizonságot teszen felőle, ennekokáért mindenek között böcsületes. Az menyegzőzés is, mely az házasságnak külső bizonsága, magában nem volna gonosz, de azminemű toldalékok ahhoz járolnak,

nevezet szerént másod ... bolond módon való farsangolások, melyben az hivatalos vendégek [gyako]rta bosszút szenvednek, attól azért ki-ki magát megójja, mert ha ki azt cselekszi, kézi kalodával büntettetik.[32]

Korcsomáros tiszti

I. Valamely ember az úr korcsomájának árulását felvállalja, hites az a' korcsomáros. Valamennye bort peniglen kezében adnak, tartozik számot adni igazán róla. Az korcsomát penig hiti alatt tisztán és igazán árulni [tartozik]. Valamennye bort penig az korcsomáros kezében adnak, minden hordó borbul az korcsolyásoknak egy itce borral tartozik az korcsomáros, az egy itsze bor helyett egy itce vizet töltenek az hordóban.

Minden hordó bornak az sepreje az korcsomárosé munkájáért.

Az hordómérő az hordó mérésétől pénzt nem vészen, hanem minden hordó bor[ból] egy itce bort vészen.

Erdő, szőlőhegy és mezőnek tilalma

I. Valakinek nyájjal vagyon (azkit külön őriznek) marhája, azki után pásztort járatnak, úgymint barom, ló, juh, disznó, etc., ha tilalmasban, úgymint szőlőhegyen, rétben és egyéb tilalmas helyen találtatik, hogy szántszándékkal reá bocsátja, az hites kerülő behajtja és az bíró egy forintot vészen rajta. Ha peniglen valakinek kárt tészen vagy szőlőhegyen, vagy búzában, etc., az kártételt megböcsülik és azt is meg kell fizetnie.

II. Ha valakinek marháját, azki után pásztor nem jár és nem fótos marha, vagy szőlőhegyről, vagy búzábul, avagy kaszáló rétről behajtják, azmint akkor eszten[dőben] az tanács tilalmat rendeli, azt veszi[k meg rajta]. Ha valakinek kára lészen, megböcsü[lik] és azt is megveszik rajta.

III. Azki az tilalmas erdőre megyen fa vágni és az kerülők, vagy város szolgája rajta érik, avagy kapják, egy forintot vészen az bíró

rajta, ha szinte útban elérné is az kerülő az tilalmas fájával akármely embert, az egy forintot ugyan megveszi rajta, melynek huszonöt pénze[33] város szolgájáé, negyed része.

IV. Valaki az tilalmas réten az bíró híre nékül kaszálna és rajta érik, azon is egy forintot vészen az bíró, annak is[34] ... az város szolgájáé negyed része.

V. Azki szántszándékkal barmát az tilalmasra bocsátaná, az bíró egy forintot vészen rajta. Efféle forintosnak negyed része az város szolgájáé, az többi az bíróé, valami forintos esik.

VI. Ha valahonnan valami idegen ember barommal jönne és határonkon megszállana az szabad nyomáson, szabad barmát harmad napig járatni, harmad nap múlva az bírótul és tanácstul kell megkövetni.

VII. Mikor valaki valahonnan mezőnkre marhájával szorulna, nem szabad marháját járatni mezőnkön, hanem az bírótul és az tanácstul megkövesse, ha a' bíróval megalkhatik, szabad lészen járatni.

[Csordapásztor rendtartása[36]]

[I. ... tava]lyi tinó is, azki az anyját nem szopja, minden tehéntől három-három pénzt adnak.

Mikor elsőben kihajtja az csordát az pásztor, őrizi egy ideig, annakutána eljár az városszerte és az csordának számát ravásra [sic!] veszi. Akkor minden ember egy-egy pénzt ád az pásztornak, melyet bocskorpénznek hínak.

II. Valakinek csak egy tehene vagyon is, mikor elsőben elkerül, minden ember egy-egy nap tartozik a' pásztornak enni adni, reggel kenyeret, ahhoz sajtot, avagy túrót, akár pecsenyét. Azki effélét nem adhat az kenyérhez, két pénzt ad nekie érette. Ezmellett estvére vacsorát főz nekie.

III. Mikor másodszor elkerül, azkinek három, vagy négy tehene vagyon, az tartozik enni adni.

IV. Azkinek tehene az mezőn megbornyúzik, a' pásztor tartozik hazahozni és azkié lészen, az pásztornak egy pénzzel tartozik, azki többet ád, az ő jóakaratja.

V. Ha valamely bornyút az anyjával járatnak az csordában, attól is a' pásztor egy pénzt vészen és úgy őrzi.

VI. Valamíg az csorda az mezőre kijárhat, mindaddig tartozik az pásztor őriznie.

VII. Mikor valamely embernek tehene az csordától külön jár és nem fótos marha,[37] az pásztornak ugyan tartozik enni adni tőle. Az fótos marha penig húsz marha, numero 20 számból áll, akármiféle marha legyen.

[TARCAL URBÁRIUMA, 1606.[38]]

... [urbá]riumban ... [mely]ben az városoknak és faluknak, kiket régen az várhoz bírtanak és adójok meg vadnak írván, azok között az tartszali szolgálat és adó eképpen íratott meg. Anno Domini 1606.

... ...[39]
... ...asz
Paulus Kallay
Demetrius Meszaros
Mathias Kallay
Melchior Szabo
Gregorius Kardos
Georgius Konorocy
Stephanus Szabo
Nicolaus Pap
Johannes Literatus
Mathias Szabo
Johannes Kovacz
Johannes Kerekes
Petrus Keöntös
Albertus Barath
Emericus Reszegh
... ...

...ertus Veres
Thomas Jaxit
Georgius Palay
Basilius Fazekas
Nicolaus Kis
Matheus Kis
Andreas Kovacz
Thomas Kovacz
Andreas Csiszar
Antonius Nyul
Osvaldus Kovacz
Thomas Biro
Stephanus Kolos
Ciriacus Sáry
Georgius Bika
Relicta Michaelis Kun
Andreas Szabo

[Dézma[40]]

... Az dézmálásnak idején az dézmások szoktanak törvént tenni az peresek között, kiválképpen adósság dolgában, avagy egyéb ügyökben is, az bíró az városbeli tanáccsal jelen lévén. Egyik félnek sem szabad penig az dézmásoknak ítéletekről másuvá appellálni, hanem

az dézmás az meggyőzettetett félt borai megtartása alatt készeríti [sic!] az megelégítésre. Azmely fél peniglen ügyét elvesztette, tartozik negyven pénzzel, mely Tokaihoz szolgáltatik. Ezen rendtartás vagyon a' keresztúriaknál is.

Bírságok

Vérbírságban egy forintot vesznek, mely az városhoz jár. Méltatlan panasztul három pénz, az kék mutatástul 64 pénz az bírónak. Espán nevével mikor embert megfognak az városban, vagy a' mezőben, egy forint jár Tokaihoz.[41] Ez városban az régi időtől fogván az földesurak nem tartottanak ispánt, hanem az ispán az város bírája volt.

Bor kiárulás[42]

Tholma, Takta, Kengiel és Ively, ezek közül az ketteit, az Hodost, az Tholmát az sűrő gaz miatt nem halászhatni, az gyalmot azokban az sűrő gaz miatt meg nem vonhatni. Az többit mikor meghalásszák, két része Tokaihoz jár, az harmad része az apró halakkal a' halászoké.

Ez halas tóknak jövedelmek felől azt vallja Nagi Mihály, az halászbíró, hogy az halak sok részre szaggattatnak, egy része Cassára, másik Tokaiban, némelyek egyéb helyekre, melyeket ő meg nem nevezhet. Ha minden részek eladatnának, esztendő által azoknak az ára lenne floreni 100.

Három üdnepre [sic!] ajándékokat szoktak adni, két kappant, avagy három ludat, bárányokat, tikmonyakot és ezféléket, azmi lehet.

Ez városnak rétén földesuroknak nem kaszálnak szénát, az tokai réten, kit Eszlári szögnek hínak, 35, 40 avagy 50 öl szénát tartoznak kaszálni. Néha az Harangodon, vagy egyebütt, azhol az udvarbíró akarja.[43]

Az szadai majorhoz tartoznak szántani, vetni, behordani és elnyomatni. De ez dolog igen terhes nekiek, mert az majorhoz való munka miatt az szőlőmívet el szokták mulatni.

Jövedelem

Az búzábul, árpábul és zabbul kilencedet adnak Tokaihoz. Ha peniglen az búza és zab oly szegény volna, hogy kaszával kellene kaszálni, akkoron minden hold földtől hat pénzt fizetnek Tokaihoz.

Az őszi és tavaszi veteményekből az tized éppen az prédikátornak jár, sőt még az bárányokbul is.

Az főbíró két esküdt szolgabíró társaival kilencedet, sem tizedet nem ád, hanem az főbíró akármely jobbágynak kilencedét és tizedét elveszi és annak felét (mind a' ki[lencednek], mind a' tizednek) magára veszi.[44]

[Extraneusok[45]]

... ...
Relicta Francisci Teorosdi Debreceniensis
Vincentinus Pap Patakiensis
Antonius Pereczy pastor Tokaiensis
Johannes Sasközi Cassoviensis
Relicta Johannis Feirvari Cassoviensis

Nobiles domos et vineas habentes

Petrus Mosdosy
Johannes Monaky
Georgius Cegledi

Paulus Heh
Johannes Saskocj
Domus oppidi, in qua vina Mathei Cass... educillantur ...[46]
... ...[47]
Laurentius Köntös
Lucas Osvald
Thomas Kazdagh
Ambrosius Hegy
Gregorius Mada

Inquilini domos habentes

Iudex
Paulus Kömives
Petrus Kovacz
Michael Kis
Benedictus Fekete
Gregorius Szigiarto
Michael Dios
Petrus Detky
Gregorius Hajas
Michael Szöke
Martinus Apathi
Jacobus Panji
Petrus Szwcz
Johannes Horvat
Gregorius Zeody
Antonius Szekely
Thomas Szigethi
Michael Aczko
Michael Gaal
Michael Iczo
Andreas Koszoros
Stephanus Czaszar
Matheus Swcz
Nicolaus Teglasy
Paulus Literatus
Gregorius Balasy
Orphani Stephani Nagy
Relicta Francisci Literati
Mathias Borbély
Petrus Jokay
Thomas Kovacz
Franciscus Meszaros
Hieronimus Basilicus
Matheus Por
Johannes Cyriak
Valentinus Szekeres
Josephus Nagy
Michael Morad
Petrus Burja
Relicta Pauli Kulin
Clementinus Cantor
Michael Huga
Emericus Jambor
Gregorius Kettös

Johannes Adam
Valentinus Török
Ladislaus Szekeres
Georgius Kozma
Martinus Poor
Michael Borgias
Franciscus Hatvani
Valentinus Balathi
Johannes Szarvas
Georgius Thott
Emericus Kalmar
Benedictus Kalmar
Relicta Pauli Illes
Andreas Sipos
Georgius Koczis
Ambrosius Racz
Bartolomeus Cerko
Ambrosius Kovacz
Paulus Mady
Johannes David
Gregorius Santha
Johannes Kos
Ladislaus Karaczon
Gregorius Kovacz
Ambrosius Thott
Stephanus Köteles
Michael Nagy
Martinus Nemet
Nicolaus Cantor
Valentinus Kis
Petrus Nagy
Paulus Kovacz
Johannes Kiraly
Johannes Szeöcz
Casparus Molnar
Stephanus Baczko
Georgius Boros

Thomas Thott
Alterus Thomas Thott
Martinus Kovacz
Valentinus Szeles
Valentinus Kovacz
Gregorius Szabo
Nicolaus Szendy
Johannes Szabo
Nicolaus Saas
Basilius Pulga
Lucas Medues
Laurentius Nagy
Georgius Borsós
Paulus Thor
Jacobus Nagy
Tomas Balasy
Andreas Nagy
Relicta Valentini Kenczes
Paulus Horvath
Relicta Lucae Hidegh
Johannes Kun
Johannes Hegedws
Johannes Soovago
Michael Szabo
Thomas Butkay
Basilius Nagy
Relicta Francisci Szabo
Lucas Nagy
Benedictus Thott
Michael Szomotory
Franciscus Buday
Johannes Szilagyi
Egidius Szabo
Johannes Horvat
Paulus Thar
Michael Vajda
Mathias Czikos

Johannes Vajda
Petrus Szakacz
Gregorius Swteö
Josephus Borsoos
Benedictus Kis
Lucas Jozan
Stephanus Major
Mathias Abody
Basilius Lestar
Andreas Tanczos
Abelus Kallay
Albertus Jozan
Casparus Horvat
Beorgius Barat
Basilius Kaza
Michael Pentek
Basilius Szabo

Laurentius Thot
Antonius Cziszar
Paulus Czeh
Johannes Szekeres
Franciscus Gaal
Emericus Beke
Stephanus Vagha
Mathias Aghota
Casparus Giarmathi
Demetrius Szomodi
Antonius Nagy
David Literatus
Gregorius Kaposi
Johannes Thot
Basilius Fabian
Demetrius Biro

Inquilini domos non habentes

Franciscus Szabo
Johannes Borbely
Johannes Meszaros
Gabriel Pap
Ladislaus Szabo

Fundi desertarum domorum

Relicta Gregorii Vegh
Relicta Benedicti Kazdagh
Francisci Bartha
Petri Szölösi et orphanorum
Clementis Doczy

Andreae Joo
Orphanorum Mathiae Kis
Orphanorum Stephani Biro
Antonii Szekeres
Ambrosii Maczy

Extranei domos et vineas in Tarczal habentes

Valentinus Boda Pthrwgiensis[48]
Matheus Nyitrai Cassoviensis
Georgius Borsoos Cassoviensis

Szürettől fogván nagy karácson napig magok borait kiárulhatják. Sőt egyébkoron is mikoron az ő kérésekre az udvarbíróul engedelem adatik.[49]

JEGYZETEK

1. A protocollum címlapja hiányzik, ez a bodrogkeresztúrihoz és a tokajihoz hasonlóan díszes kiállítású lehetett, ugyanis a két utóbbi is Szánthay István tokaji nótárius keze írása. Szánthay a tokaji protocollum 2. lapján nevezi meg magát. (Lásd a "tokaji törvényeknél".)
2. Egykoru lapszéli jegyzet: Cap. 4.
3. Egykoru lapszéli jegyzet: Cap. 10. v. 29, 30.
4. Egykoru lapszéli jegyzet: Esaiae 1. v. 9.
5. Egykoru lapszéli jegyzet: először Osgyánnál Némethy Balázzsal, másodszor Edelénnél maga Botskai.
6. Egykoru lapszéli jegyzet: 1605.
7. Egykoru lapszéli jegyzet: Olim Anno 1608. 28. Novembri Hora vespera a lóról esett le, úgy holt meg.
8. A szám kihagyva.
9. A lap itt és a következő vezetéknévnél elszakadva.
10. A kipontozott neveknél a lap csonka.
11. A kipontozott vagy szögletes zárójelben kiegészített szavaknál a lap csonka.
12. Egykoru lapszéli jegyzet: Art. 42. Ferdinandi imperatoris decreti Posoniensi 1563.
13. Gyakorlatlan, későbbi kéz betoldása: szekéren szellet [?] járásban, városból szekéren ki- vagy bejövésben.
14. Egykoru lapszéli jegyzet: Vide Deutronomium [helyesen: Deuteronomium] 22. 3.
15. A kipontozott részeken laphiány.
16. Január 1.
17. Egykoru jegyzet: Propter laborum eorum circa veri mandati Matthiae ma. art. 46., Uladislai ad maj. art. 46., Uladislai II. art. 42.
18. A szöveg itt megszakad, egy lap hiányzik, a következő oldal a VIII. pont szövegével folytatódik.
19. Veszes halász (vejsze, veysz, excipulus) — nád- vagy vesszőfonatokból készült, rekesztékes eszközzel halászó. Sárospatak 1632- és 1648-as urbáriuma említ még gyalmos vagy szegedi halászokat, akik kerítőhálóval, csónakból halásztak, valamint magyar szeresi alias réti halászokat, ők bekerített területen halásztak. V.ö.: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631-1648) Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Makkai László, Budapest, 1954. 191, 264-265.
20. Egykoru lapszéli jegyzet: Vide Ferdinandi Posoniensi Anno 1556. art. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33. Uladislai regis decr. I. Anno 1492. art. 93. Ludovici regis decr. art. 16. Poena item violentiae jobagyum abductionis. art. 94.
21. Szeptember 29 - január 1.
22. A XII. pont más kéztől származó, XVII. századi betoldás.

23. Egykoru lapszéli jegyzet: Partis 3. Tripartitum decr. tit. 15.
24. Március 12.
25. Április 24.
Más kéztől származó jegyzet: Azaz Gergely nap előtt egyszer nem szólítja törvényre.
26. Egykoru jegyzet: Sancti Ladislai 3. cap. 26. Citatus si tertio citatione obtemperat, causam amittit.
27. Partis 2. tit. 59.
28. Egykoru jegyzet: Contrarium vide Kitonich cap. 9. quaest. 21. In duabus judici, in tertia vero partibus causanti vel homini laese cedit. In minori vero sententia adjudiciari solet ... et aegalis meritas judici altera vero actori. Kitonich cap. 9. quest. 27. Juxta loca ibidem citata. I. Uladislai art. 55. decr. 2. tit. 67.
29. A szó mindhárom protocollum vonatkozó helyén megtalálható, tartalma nem tisztázható egyértelműen.
30. A nótáriusra vonatkozó következő sorok későbbi, XVII. századi kéztől származnak.
31. A következő lap és a folytatás hiányzik.
32. A pont utólagos betoldás Szánthaitól, a kipontozott részeken laphiányok.
33. Az összeg javítva.
34. Kivakart hely.
35. A szöveg folytatása és a következő lap hiányzik.
36. A csordapásztor rendtartásának eleje is a hiányzó lapon.
37. Fótos, foltos marha — falkában hajtott marha, mint a szöveg alább megmagyarázza, itt és Tokajban húsz marhából álló csordát értettek alatta.
38. Az urbárium töredékes, részben rongált lapokon maradt fenn.
39. Az összeírás töredék, csonka lapon található.
40. A dézsmarendtartás eleje szintén hiányzik.
41. Betoldás: ha városunk puszta.
42. A cím a lap alján található, de ugyanannak a lapnak a másik oldala a halászattal kezdődik.
43. Korabeli betoldás: taxások és nemeseken kívül.
44. A lap alja leszakadt.
45. Az extraneusok összeírásának eleje hiányzik.
46. Az összeírás csonka, a töredékes mondat az 1581-es urbáriumban így olvasható: Domus oppidi, in quo maiestatis caesareae vina educillantur. V.ö.: Urbáriumok XVI-XVII. század. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Maksay Ferenc Budapest, 1959. 747.
47. Az összeírás eleje hiányzik, az öt név valószínűleg a marhátlan jobbágyok jegyzékének befejezése.
48. Értsd: Prügyiensis (Prügyi).
49. Itt megszakad az urbárium szövege.

II.

[BODROGKERESZTÚR VÁROS TÖRVÉNYEI, 1607]

Az Bodrog Kerezturi városnak eleitől fogván való törvényinek könyve. Melyekben minden rendben levő embereknek tisztek, jövedelmek és rendtartások megírattatnak ez végre, hogy az jó rendtartások és törvények minden időben az közönséges társaságnak megmaradásáért és az következendő maradékoknak is javokért megtartassanak, etc.

Anno 1607. esztendőben Böjtelő hónak ötödik napján[1], Szeöleősi Szabó Márton bíróságában.

Az Bodrogh Kerezturi főbíró tanácsával egyetemben az kegyes olvasóknak Istentől sok jókat kéván.[2]

Hogy penig valami kétség abból ne lenne, hogy ez megíratott törvények és rendtartások ez mi várasunknak régi, megrögzött törvényi legyenek, minekelőtte ez könyvben laírattatnának, szomszéd városokbul, úgymint Thartzalról, Thokaybul (mely városok némely dolgokban eleitől fogván egyeztenek) régi élemetes embereket beszólítottunk, kik előtt ezeket az törvényeket elolvastattuk és hit szerint őköt megkérdeztük, ha ezeket az mi várasunk törvényinek és régi rendtartásinak esmerték volna lenni: és ők ezeket mi törvényönknek lenni hitekkel erősítették.

Thokaybul való személyek:
Dobo András, annorum numero 51.
Szabo Lőrinc,annorum numero 54.[3]
Szabo János, annorum numero 60.
Tartzalrul való személyek:
Péter deák, annorum numero 50.
Borbely Mihály, annorum numero 48.
Borsós Miklós, annorum numero 56.
Kis Faludról Pásztor Ambrus, annorum numero 58.
Szeögyből[4] Pásztor Benedek, annorum numero 48.

Várasunkbeli személyek:
Nagy Péter, annorum numero 60.
Witez Mátyás, annorum numero 64.
Fonagy György, annorum numero 56.
Eordeogh Ambrus, annorum numero 48.
Czaky Mózes, annorum numero 50.
Czene Máté, annorum numero 40.
Kereztes Gergely, annorum numero 50.
Balogh János, annorum numero 55.
László deák, annorum numero 56.
Nagy Simon, annorum numero 60.
Dady Lőrinc, annorum numero 63.
Kardos András,annorum numero 45.
Oros András, annorum numero 48.
Szűcz Tamás, annorum numero 49.
Molnár György, annorum numero 38.
Thott Orbán, annorum numero 69.
Was Péter, annorum numero 56.[5]

Nemes emberek [az]kiknek nemes és szabad házok vagyon

Bihary Jánosné
Bihary Jósa
Parlaghy István
Garay Jánosné
Vasarheli[6] Tamás deákné
Király György
Bogathy Benedek deákné

Személyekben v[aló] nemesek

Borbely János
Rab István deákné
Dániel deák
Nagy Iday János
Nagy Iday Bálint

[Igás jobbágyok]

Wasvary János
Relicta Mészáros Jánosné
Meszaros Mihály
Deak Péterné
Thott Márton
Hatvany István
Balogh Miklós
Wargha Demeter
Kardos András
Thott Orbán
Egry András
Relicta Hegedws Jánosné
Huszty Lukács
Kádas Péter
Szabo Tamás
Cantor Demeterné
Pál deák
Wargha Benedek

Gyalogszeresek

Breznay György szolgabíró
Molnar Simon
Bíró János
Szepe János
Thott Lénárt
Koczis Balázs
Paloczy Pál
Thott Antal
Thott Lőrinc
Nagy Mihály
Relicta Szeles Bálintné
Eördeögh Ambrus
Wargha Miklós
Sarkeözy Pál
György kovács
Kalmar Lukács
Szabo Ferenc

Következnek az törvények és rendtartások, melyekről az kereztury főbíró tanácsával egyetemben az praefatio után ez felül megnevezett személyektől hit alatt megtudakozott és megíratott Anno 1607.5. die Februarii.

A főprédikátor jövedelme

I. Vagyon négy szőlő, egyik vagyon az Wáron, melyet Wáry szőlőnek hínak. Másik vagyon az Kakas hegyen, melyet Kakas hegyi szőlőnek hinak. Harmadik vagyon azon Kakas nevű hegyen, mely azon névvel neveztetik. Negyedik vagyon az Saigon, mely hívattatik Saigo szőlőnek. Ehhez testamentaliter Balogh Istvánné legált napkelet felől egy darabot, szomszédja napkeletrül Uyváry Gergely szőlője.[7] Mely megnevezett négy szőlőt a prédikátor maga pénzével és költségével míveltet, hanem minden jobbágy és nemes ember, valakik várasunkban laknak, egy-egy nap tartozik esztendőben mívelni, avagy egy napi mívet, úgymint denarii 14 adni. Item vagyon ötödik szőlő is, mely Köszönő szőlőnek hívattatik, szomszédi kétfelől közönséges szekérút és másfelől vízárok.[8]

II. Vadnak az prédikátor számára szántóföldek, tudniillik az szőlőhegy felől való járásban numero 4, melynek az hárma egy rendben vagyon, az negyedik reájok dől az Boczkor föld mellett. Az második járásban Tarczal felől vagyon numero 4, melynek az kettei az tarczali útra dől az Bodrogh felől, az kettei viszontag az nagy Henyére megyen az kassai út felől. Az kisfaludi szántóföldek között is vagyon numero ...[9] Ezeket ez megnevezett szántóföldeket az prédikátor ő maga szántatja.

III. Vagyon az hegyben az prédikátor számára egy darab kaszáló rét, kit Pap rétnek hínak, melyet mikor az váras és az két falu, úgymint Kisfalud és Szeghy az magok számára való rétet tilalmasnak tartnak, akkor az prédikátor maga kaszáltat. Ezeken kívöl, mikor az város és az faluk közönségesen kaszáltatnak, az prédikátor is az rendelés szerint szabadon kaszáltathat.

IV. Minden ember azki az városban lakik, mind nemes és nemtelen és mind vidékiek, valakiknek szőlejek vagyon az kerezturi hegyen, az prédikátornak egy-egy köböl borral tartozik szüretkor. Azkinek penig szőlejek nincsen, bár sellérségben lakjék is, huszonöt pénzt, id

est denarii 25, tartozik adni. Az kisfaludiak is azszerént, mind nemes és nemtelen tartoznak egy-egy köböl borral és azkinek szőlejek nincsen, huszonöt-öt [sic!] pénzt tartoznak adni.

V. Vagyon egy halastó, melyet mikor ideje vagyon, az halászokkal berekesztet, melyből az halászok harmadot vesznek, az két részét az főprédikátornak adják. Ha penig az prédikátor maga rekeszti be, avagy csak egy pákász emberrel csináltatja be az rekeszt, szabad vele, ezt az halászok nem ellenezhetik.

Káplánsághoz való jövedelem

I. Vagyon két szőlő, az egyik az Csonka málon, melyet Csonka máli szőlőnek hínak. Az másik vagyon az Keovaghoz [sic!], melyet Keovaghoy Szőlőnek hínak, kiket az káplán maga költségével míveltet. Harmadik vagyon az Váron, melyet Szücz Mihály hagyott testamentumban, szomszédja északrul Zenye Mihály.[10]

II. Mivelhogy Szeoghy eleitől fogván ide való filiális volt, az káplánnak minden innepnapokon és vasárnap reggel ki kell prédikálni menni, kiért tartoznak az káplánnak adni minden ember, valakinek szőleje vagyon, ha vidéki lenne is, három-három köböl bort. Azkinek penig szőleje nincsen[11].

III. Item két szántóföldek, melyeket hagyott testamentumban Nagy Tállyai István, egyik az Hangacson, másik az két Henye között vagyon.

IV. Minden ember, valakinek az mi hegyünkön szőleje vagyon, mind itt lakos, mind vidéki, két köböl borral tartozik. Ha kinek szőleje nincsen, az hetvenöt pénz fizetésbül jár 12. A fele szőlők[12] úgy fizetnek, mint az első prédikátornak.

Scholamester jövedelme

I. Vagyon egy szőlő az Wáron, kit az scholamester maga költségével míveltet. Ez helyében az Kakas hegyen rendeltünk mást, elpusztítván az elsőt.[13]

II. Minden ember, nemes és nemtelen, azkinek szőleje vagyon ez mi hegyönkön, ha vidéki ember lészen is és dézmaadó szőleje vagyon, az scholamesternek egy-egy köböl borral tartozik. Azkinek penig, itt való embernek szőleje nincsen, huszonöt pénzt, hungaricali denarii, tartozik adni. Azmely embernek penig magának szőleje nincsen, hanem más ember szőlejét fele hasznábul míveli, efféle ember fél köböl borral tartozik, ha szintén vidéki ember lészen is.

III. Azkinek gyermekeket az scholamester tanítja, kinek-kinek mennyere vagyon tanusága, érdeme szerént fizetnek belőle. Abecetariusoktul, ha atyjának szőleje vagyon, egy köböl bort, ha bort nem adhat denarii 25. Donatistáktul, kik verseket írnak táblára, avagy papírosra, azok egy-egy köböl bort adnak. Azkik leckét hallgatnak, azoktul két-két köböl bort adnak. Azkik penig mindenféle leckét hallgatnak, simul cum annotatione stylust transferálnak és az constructióhoz tudnak, azoktul egy-egy forint jár, hungaricali floreni 1, avagy egy cseber bor, ha szőleje vagyon.

IV. Azki az scholamesternek köböl bort ád, avagy ha szőleje nincsen és az huszonöt pénzt megadja és ha halottja lészen, az olyan ember tizenkét pénzzel, id est denarii 12 tartozik, melynek fele az scholamesteré, fele ismét az deákoké. Az két filiálisbul, úgymint Szeöghiből és Kisfaludról azszerént tartoznak egy-egy köböl borral, kiknek szőlejek vagyon, az scholamesternek, mivelhogy azoknak is szolgál. Azkinek penig szőlejek nincsen, denarii 25 pénzzel tartoznak.

V. Az scholamesternek az főprédikátor tartozik asztaltartással esztendejének végéig.

Egyházfiú tiszti

I. Az egyházfiú tartozik az prédikátor garaspénzét, úgymint denarii 14, kiszedni az harangozóval együtt.

II. Az egyházfiú tiszti ez, hogy a' templom, prédikátorok háza és az schola körül és temetőkert körül kelletik valami épület, tartozik azokra gondot viselni és építeni, és azmit reá költ, az bíró fizeti meg. Ha magától penig elégtelen lenne, tartozik bírájának és tanácsának

hírré tenni és azokat az fogyatkozásokat az bíró és az tanács akaratjábul véghez vinni.

III. Az egyházfiú minden ...[14] szabados az adón kívöl, hanem csak azmint felül meg vagyon írva, hogy templomra, scholára és prédikátorok házára szorgalmatos gondot viseljen fogyatkozás nélkül, hiti szerént.

Harangozó jövedelme és szolgálatja

I. Valamely embernek az mi hegyönkön szőleje vagyon, mind nemes és nemtelen, sőt ha vidéki személy lészen is, minden ember az harangozónak fél-fél köböl borral tartozik. Azkik penig fele hasznábul mívelnek szőlőt, az olyanok fél-fél köböl bornak az fizetésével tartoznak.

II. Azmely embernek halottja vagyon és köböl bort, avagy denarii 25 megfizetett, az harangozónak az harangozásért semmivel sem tartozik. Ha penig ezeket meg nem adta, tizenkét pénzzel tartozik az harangozónak.

Órás mester jövedelme

I. Valamely embernek az mi hegyönkön szőleje vagyon, vagy nemes, vagy nemtelen, vagy vidéki, minden ember fél-fél köböl borral tartozik az órásnak. Azki penig csak feléből mível szőlőt, fél köböl bornak az felével tartozik.

Mikor penig az órának valami bontakozása esik az órás mesternek gondviseletlensége miatt, tartozik megcsináltatni.

II. Ha mikor az órás mester város népe közül való lészen, akkor minden ...[15] adófizetéstől szabados.

Bírótételben és tanácsnak helyére állatásban való rendtartás

I. Mikor az Úristen az bíróság tisztinek változását elhozza, mely az mi rendtartásonk szerént Szent Miklós napján[16] változik ez mi városunkban, akkor az bíró jó idején hajnal előtt, Szent Miklós nap előtt harmad nappal az tanácsot egybengyűjti és az Úristent segítségül híván, egymással jó lelkiesmerettel beszélgetnek. Az bíró mindeneket megint tiszti szerént, hogy az dologhoz minden ember jó lelkiesmerettel szóljon, hogy azkit az élő Isten az jövendő és következendő esztendőre gondviselő bírónak parancsolt lenni, és azkit kinek az Istennek lelke mutat, arra szóljon. Bosszúságból penig senkire ne szóljon, sem barátságra ne nézzen, mert az emberek az Istennek (ki fő választó) eszközi, kinek jó lekiismerettel kötelesek szolgálni.

Ezekről az egész tanácsot az bíró megintvén, hogy mindenek csendességben legyenek, akkor három személyt megnevez, kikre az bíróság nézendő volna, hogy azok felől harmad nap alatt Szent Miklós napig mindenek gondolkodhassanak.

Annakutána eljövén Szent Miklós napja, az bíró hajnal előtt az tanácsot ismét egybengyűjti és akkor is az Úristent segítségül híván, egymással beszélgetnek és az bíró akkor is az egész tanácsot megintvén, az nótáriussal és egyik szolgabírájával külön házban menvén az tanácstul és legelsőben ő maga, az bíróságra nézendő személyek közül jó lelkiismereti szerént az ő voxát megmondja. Annakutána az tanácsot egyenként beszólítván, mindent lelke esmeretire kérdvén, kinekkinek Isten voxát kire igazgatja, az városnak hites nótáriusa szépen renddel leírja az választott személyeknek nevek alá. Azkinek penig voxa más személyre megyen, azt is az szerént leírja, mert kinek-kinek jó lelkiesmereti nem csak az három személyhez köttetett. Annakutána, ezek véghez menvén, az tanács közé bemegyen és az suffragium szerént mely személyre az vox feljebb megyen, az tanács előtt ugyanakkor az nótárius megnevezi, ki leszen az új bíró, melyet az ó bíró tanácsával egyetemben megáldván, szabadon hagyja ugyanakkor egy szolgabírót szabadon maga mellé választani. Vagy az tanács közül, vagy az község közül akar választani, szabad vele. Más szolgabírót ismét az tanács rendel melléje, azkit Isten arra méltóztat, tisztességbeli személyt. Ha hul [sic!] penig azzal meg nem elégednek, kit

az tanács melléje választana, másikot is hadnak magának választani, olyat, azkit megengedhetnek és illendő lészen.

Ezeknek utána az tanács választ új esküdteket, város szolgáit és egyéb tisztviselőket, etc. El akarván az bíró házától osztán oszlani, akkor az bíró meginti tiszti szerént az tanácsot és egyéb tisztviselőköt, kik akkor jelen vadnak, hogy mindenek csendességben legyenek, semmiféle tisztre választott személyek felől idő előtt senkinek ne emlékeznének.

Annakutána ugyanazon napon az ó bíró az egész tanácsot házához hívatja, az prédikátorok is jelen lévén ebédre. Az város népét is házához gyűjti az ó bíró, mindeneket szolgabírájával egyetemben megkövet bennek való fogyatkozásokról és az város népét megkérdi fel szóval, hogy ha megelégednek-e azokkal az személyekkel, azkiket az városnak gondviselésére választottanak Istennek rendelése szerént. Akkor az város népe az régi szokás és rendtartás szerént szószólójok által felelvén, megjelentik mindenben engedelmességeket, akarván böcsülni bírájokat és minden tisztviselőket.

Hallván az tanács az város népének feleletit, az suffragium szerént az város nótáriusa elsőben az főbírót, szolgabíráit felszóval megnevezi, azután mindenféle tisztre választatott személyeket megjelent.

Akkor osztán az ó bíró a' régi szokás szerént egy, avagy két hordó bort az város népének kivonat az várasébul és abból gazdálkodnak az város népének. Az ebéd felkelvén [sic!] az ó bíró az új bíró házához küldi az botokat, ezmellett két désa bort. Mikor osztán az új bíró elbúcsúzik az ó bíró házától, házához késérik, sok szép áldásokkal szerencsézik és így onnét ki-ki házához oszol.

Az tanácsnak helyére állatásában való törvény és rendtartás

Ennek ez mi várasunknak régi törvénye és rendtartása ez volt az tanácsnak helyére való állatásban, hogy Szent Miklós nap után tizenötöd nappal az új bíró házához hívatja az tanácsot és mindenféle tisztre választott embereket az ő szolgabíráival és az dolgot megje-

lenti, mi okért hívatta légyen házához, tudniillik hogy az tanácsnak helyére állásának napja ez volna.

Akkor az ó bíró felállván, megesketi az új bírót az ő tiszti és hivatalja szerént. Viszontag az új bíró megesketi az ó bírót melléje tanácsnak és így elkezdvén, rendről rendre mind megesketi az új bíró az egész tanácsot melléje és az szolgabírákot, kiket melléje választottanak. Annakutána minden tisztségviselőket megesket az ő hivataljok szerént. Azután az Úristent segítségül híván, azaz Istennek nagy hálákot adnak és könyörögnek, hogy az Úristen ez hivatalban és tisztviselésben adjon erőt, egészséget az igazságnak követésére, mely legyen Istennek tiszteletire, szegény árváknak, özvegyeknek megmaradására. Ámen.

Az tanácsnak főbírájához és contra, az főbírónak tanácsához minemű engedelem kévántatik.

I. Valamely tanácsbeli ember bíráját meg nem böcsüli, avagy engedetlen hozzája, mikor az bíró vagy város dolgában, avagy egyéb közönséges dologban parancsol neki és szavát nem fogadja, avagy engedetlen hozzája és ha még bosszúsággal illeti, mikor valahová küldené. Ez felek felől az egész tanács előtt panaszt tészen engedetlenségéért. Az vétek penig hol kisebb, hol nagyobb, affélét illendő büntetéssel az bíró és az tanács megbünteti.

II. Ha penig az bíró is az tanácsbéli embert ok nélkül méltatlan szóval illeti, vagy penig kinek-kinek az ő rendi szerént böcsületit meg nem adná, az tanács megbünteti érette illendő büntetéssel. Azonképpen az tanácsbeli ember, valamelik egymást nem böcsüli, szidalommal vagy gyalázattal egymást illeti, az főbíró tanácsával egyetemben illendő büntetéssel megbüntetheti, a'melyik vétke lészen.

III. Valamely esküdt embert az szolgabíró az főbíró házához hirdet törvénynapra, avagy egyéb dolognak eligazítására és végezésére és jelen nem lenne az bíró házánál és elegendő okát nem adhatja azmiért elmulatta, ezféle személynek 40 pénz büntetése. Ha penig az szolgabíró nem hirdeti és elmulattatja az esküdt emberrel, az szolgabírón veszik meg az 40 pénzt. Ha penig az esküdt ember ott nem lészen és

maga dolgáért az törvénnek eleire és kezdetire nem érkezik, 12 pénz az büntetése. Efféle büntetések és bírságok az tanácsé egyenlőképpen az bíróval.

Bíró tiszti és szabadsága

I. Az bírónak tiszti ez, hogy mindeneknek felette az Istennek tiszteletire szorgalmatos gondja legyen az ő illendő és tiszti szerént. [sic!]

II. Az főbíró az ő két szolgabíró társaival egyetemben az búza dézmásnak felköltéig tartozik étellel, itallal gazdálkodni, mely gazdálkodásnak fele költsége az főbíróé, fele penig az szolgabíráké. Az dézmás lovainak penig abrakkal tartoznak. Viszontag az dézmás régi törvényönk szerént tartozik egy ember dézmáját az gazdálkodásért az bíróknak, egy oly emberen kívöl, azkitől több dézma illenék.

III. Mikor az bordézma eljövend, az főbíró az ő két szolgabíró társaival egyetemben tartozik gazdálkodni az dézmásnak és lovainak való gazdálkodásban.

Ha penig az dézma alatt valami hatalmas, avagy oly vendég szállana az bíróhoz, avagy más ember házához, kinek az bíró tartoznék gazdálkodni az várasébul, akkor az ételt, kit affélére költ, hiti szerént felírathatja és az számadáskor számba veszik tőle, de az italt akkor fel nem írathatja, mert az város borábul az főbírónak egy hordó bort adnak asztalára Szent Mihály napban.[17]

Az dézma elvégeződvén, afféle vendégre költ ételt és italt, felírat, kiről számadással tartozik.

IV. Az főbíró az két szolgabíró társaival egyetemben sem búzábul, sem borbul és semmiféle marhábul dézmával nem tartoznak régi törvényönk szerént.

V. Vagyon az bíráknak az Bodrogon túl külön kaszáló rétek szakasztva, mikor az üdő szolgál, hogy az árvíz el nem veszi, vagy marha miatt el nem vész, valamikor akarják, szabadon kaszálhatják. Mikor penig árvíz miatt vagy marha miatt elvész, tehát olyankor engedhetnek az főbírónak az közönséges rét megeresztésének előtte két kaszára való füvet két napra. Az szolgabíráknak is az felenyere. [sic!] Azután

valamikor az város közönségesen rétet ereszt, az bírák is valahul akarják, szabadon kaszáltathatnak.

VI. Az főbírónak szabad az város népével az város rétén elegendő füvet [kaszáltatni], kivel az dézmások és egyéb hatalmasságoknak lovokat felérje.

VII. Az főbíró, valamit esztendő által hatalmasra költ, azokat felíratván, tartozik számadáskor azokrul számot adni.

VIII. Mikor az bírókrul az bíróság letétetik, egész esztendeig szabados mindenekben az adófizetésen kívöl.

Az város szükségére közönséges dologban egyszer, avagy kétszer marhástul is szolgálni [köteles]. Maga személyében penig minden közönséges jókban tartozik szolgálni.

Várasunk régi törvényi és rendtartási

I. Mikor valahonnét jobbágy jő be várasunkban lakni, ez városnak régi törvénye szerént szabad, valamíg itt akar lakni és ha az helyet nem szereti, szabad kimenni belőle, ha más helyben akar menni lakni.

Azki penig jobbágyságra beadja magát az bíró az ...[18] szolgálatban tartozik megkémélleni egész esztendeig. Az város közönséges dolgában egyenlőképpen kell szolgálni és az bíró tanácsával egyetemben tartozik minden tisztességes igyében oltalmazni.

II. Valakinek ez mi hegyönkön szőleje vagyon, mind nemes, nemtelen és vidéki, dézmakor az város számára egy-egy köböl borral tartozik. Ha penig az városnak oly szüksége történik, olyankor város épületire és előmenetelire az bíró az tanáccsal többet is rendelhet, melyet az bíró tartozik kiszedni és város szükségére költeni.

III. Ez mi várasunknak régi törvénye szerént kiskarácson naptól fogva Szent Mihály napig az földesúrnak korcsomát, Szent Mihály naptul fogva ismeg az község árul kiskarácson napig. Mindazáltal cégér alatt nagykarácson naptól fogván nem szabad az községnek bort árulni, hanem cégér nélkül kiskarácson napig szabadon árulhat.

Valaki penig korcsomára bort akar kikezdeni, elsőben az bírónak kóstolót kell vinni és megkóstolván az bíró, valamint hadja, azszerént kell árulni és kiadni. Az bíró híre nélkül senki korcsomát nem kezdhet.

Valaki penig bíró híre nélkül korcsomát kezd, az bíró megbünteti illendő büntetéssel. Az bírónak penig minden hordó borbul egy-egy itsze borral tartozik, valaki korcsomát kezd.

IV. Mikor valamely ember az tanácsot szőlőhegyre, avagy valami oly dologra kihíja, akármi igazításra, az oly ember tartozik az tanácsnak denarii 40.

Ha penig az bíró ő maga ki nem mehet, bíró képét kell az tanács körül hadni, azkit akar.

Ha penig valamely ember az tanácsot kár látni híja ki, kimenvén az tanács, elsőben az kár láttatik meg, annakutána az olyan ember, ha méltán hítta-é ki az tanácsot avagy nem, törvénnyel látják meg és valamelikre az törvényt veti, az tartozik 40 pénzt fizetni az tanácsnak.

V. Mikor penig valamely ember az várasban, avagy város kívöl valami jószág böcsülni elhíja, valamennyi forintra az jószágot böcsülik, annyi itsze borral, avagy akkori egy itsze bor árával tartozik az tanácsnak.

Hogyha penig igaztételre híják az tanácsot, akkor is valakinek böcsülnek, minden forintbul egy-egy itsze borral, avagy az árával tartozik az, azkinek igazat tészen az tanács, de így, hogyha az elböcsült jószágot tizenötöd napra ki akarja váltani azkitől elböcsülték volt, az böcsnek jutalmát is együtt az jószág árával letenni tartozik és így az tőle elböcsült jószághoz állhat.

VI. Ha valamely ember más embert nyelvére fogtat, az bíró egy forintot vészen rajta, azon azkit fogtatnak. Ha penig mind az két fél, egyik az másikát nyelvére fogtatja, így mind az kettőn megveszi az egy forintot az főbíró. Azmely fél el nem szenvedheti, törvénnyel láttatja meg és azmelikre az törvény veti, annak kell megfizetni.

Hogyha penig oly háborodott személyek lesznek, kik az tanács előtt megbékélnek, az olyan személyek az tanácsnak egy-egy forinttal tartoznak.

VII. Mikor valamely ember másra hatalmat mond, az bíró hatvannégy pénzt vészen rajta. Ha az el nem szenvedheti, azkire az hatalmat mondották és méltatlan fizetésnek ítéli magában lenni, törvénnyel megláttathatja és az törvénnyel eligazíthatja.

VIII. Mikor valamely ember mást az bíróval néminemű oly dologért, avagy adósságért, vagy penig hasonló dologért megfogtat, az szolgabíróknak kalodaváltságban négy pénzzel tartozik. Ha penig szó-

lőhegyre, avagy mezőre kell város szolgáját fogásnak okáért küldeni, tehát fáratságáért huszonöt pénzt, idest denarii 25, vészen az város szolgája az fogott személyen. Ha az fogott személy méltatlannak ítéli lenni az fogatást, törvénnyel látassa meg és ha érdeme nincsen reá, az fogató személy fizeti meg.

Nótárius tiszti és jövedelme

I. Az nótárius az főbíró mellett minden írást, valami kévántatik, tartozik írni. Ezmellett az szolgabírókkal az adószedésben tartozik eljárni az városban és az adót kiszedni. Továbbá minden törvényben jelen kell lenni.

II. Az nótáriusnak minden esztendőnként derék fizetése, öt icce borra rendelték Anno 1648, tempore jurati notarii Martini Szalanczi.[19] Ezmellett azki egymással perel, az felelet írástól tizenkét pénzzel tartozik és azon fizetésre el is kell olvasni. Ha penig az peres mással íratná is meg, ugyan tartozik az nótáriusnak tizenkét pénzzel.

Ha penig az két fél peresek között való törvént az nótárius megírja, mind az két fél peres hat-hat pénzzel tartozik.

III. Mikor az nótárius örökségről való levelet ír, negyven pénzt adnak tőle. Mikor penig valakinek egymás között való alkuvás levelet ír, attul is azszerént negyven pénzt adnak. Ha penig valamely ember néminemű dologról való perfolt [sic!] levelet minden seriesével meg akar íratni és az pecsét alatt akarja kivenni, attul is negyven pénzzel tartozik az nótáriusnak.

Mikor penig más helyre, vidékben, tanács, avagy város neve alatt való levelet ír valakinek, affélétől tizenkét pénzzel tartoznak az nótáriusnak.

Öröklevél pecsételésben való törvény és rendtartás

I. Valamely ember ez mi várasunkban valami örökséget, avagy szőlőhegyönkön és mezőnkön szőlőt, avagy szántóföldet akar venni,

azkiről öröklevelet város pecséti alatt akar venni, efféle pecsétlésnek az város törvénye szerént bizonyos napjai vadnak, kihez minden ember magát tartja, úgymint két bizonyos napok, Szent Margit asszony és Szent Miklós napja.[20] Ez két bizonyos napon azmennyi öröklevél esztendő alatt lészen, megpecsétlik, azkit nem ellenzének. Minden ember azért akkor előjőjjön, azki valamely eladott örökséghez közit és vérségét aránza [sic!] és akkor ellenze, ha módja vagyon benne.

Ha penig valamely levelet nem ellenzének, akkor az bíró tanácsával egyetemben mindjárt megpecsétel tiszti szerént és kiadja az vevő személynek. Ha penig azmely levelet ellenzének, akkor tehát azt meg nem pecsétlik, esztendő és három napig ki sem adják, hanem akkorbéli bírónál megtartják. Ha penig esztendő és három napig el nem jár benne azki tudja közit hozzá, tehát az bíró az megellenzett levelet megpecsétli és kiadja annak, azkié lészen.

II. Valaki azmi várasunk földén akármi névvel neveztetett örökséget vészen, kiről örököt vallnak, tehát az eladó és vevő személyek egy-egy pint borral tartoznak az tanácsnak, avagy az bornak akkori árával, melynek az két részével az vevő személy tartozik, harmad részével penig az adó személy. Ha penig öröklevelet veszen város pecséti alatt ki, az bírónak az pecsétléstől negyven pénzzel tartozik.

Protestációk és tilalmak

I. Mikor valaki kezében az város határán, avagy földén akár itt való s akár vidéki embernél oly örökség volna, akár szőlő, akár ház és szántóföld, etc. örökség, kihez valaki valami vérségét tudná az más ember kezében lévő örökséghez, tudva mellette laknék és nem ellenzené minden esztendőnként bírórul bíróra, nem tiltaná tőle azt, azkié volna, úgymint tizenkét esztendeig tudván mellette lakik, elmarad mellőle, soha nem perelheti.

II. Ha penig valaki idegen földön laknék és bizonyos vérségét valamely örökséghez nem tudta volna, hanem hazajővén, úgy értené meg valamely örökséghez való vérségét, ez ilyen ember el nem marad mellőle, hanem tizenkét esztendő elmúlva is mindenkoron perelheti, megtudván vérségét.

III. Ha valaki ez városban laknék is és bizonyos vérségét nem tudta volna valamely örökséghez, hanem bár tizenkét esztendő elmúlva értené meg bizonyos vérségét, efféle vér sem marad el peri mellől, hanem valamikor megtudja igaz vérségét, mindenkor keresheti bizonyos vérségére.

IV. Mikor valamely ember szőlőjét eladja és az szőlő szomszédja ki akarja belőle vetni, tizenötöd napig tegye le az árát, ha övéjé akarja tenni, mert tizenötöd nap elmúlván, elmarad mellőle, ha le nem tészi és azki elsőben megárulja azé lészen, ha vér nem találkozik hozzája.

V. Valamely jobbágy ember ez mi hegyönkön szőlő örökséget vészen, szomszédságra senki ki nem vetheti, ha annál több szőlője nincsen, hanem ha vér találkozik hozzá, avagy az szomszéd szőlőjéből hasadott volna ki azelőtt.

VI. Valamely eladott örökség felől protestál valaki, az város könyvében beírattatik és jövendőre megtartatik, hogy azkinek igazsága vagyon valamely örökséghez, igazságát állathassa és gyámolíthassa.

Mikor penig efféle protestatiót, vagy ellenzést, vagy tilalmat az nótárius az város könyvében beír, az beíratő személy tizenkét pénzzel tartozik az bírónak, az nótáriusnak is tizenkét pénzzel.

Az város könyvében mikor effélét felkerestetnek, akkor is tizenkét pénzzel tartoznak az nótáriusnak.

VII. Valaki Szent Gergely pápa napig szőlő örökség felől perit nem kezdi, azon esztendőben nem keresheti, hanem ha halál hozza. Valaki azért pert akar kezdeni, Szent Gergely pápa nap előtt idézze és szólítsa is, mert ha csak idézi és nem szólítja, elmarad azon esztendőben peri mellől.

VIII. Mikor valamely ember valami örökséget vevén és akkor vér nem találkozik hozzája, pro futura cautela megböcsülteti az örökséget azki akarja, akkor azminek böcsülik, megírja az nótárius pro denarii 40. Az bíró is megpecsétli pro denarii 40, hogyha eljövendőben valami vér találkozik az örökséghez és perrel keresi, akkor is megböcsülik az gazda [számára]. Ha elnyeri az vér és jobbnak találtatik az elebbi becsnél az szőlő, tartozik az becsnek az felit is megadni az örkségnek árával együtt és az tanácsnak a'mit a' fizetett volna. Ha penig levelet nem vészen róla, hanem csak az város könyvében íratja be az böcsöt, az notáriusnak denarii 12 tartozik, az bírónak is azszerént.

Törvényben való idézésről

I. Az tanács eleiben mikor valakit idéznek törvényben az bíró neve alatt és elő nem jő első idézésre, az bíró negyven pénzt vészen ajta, ha méltó mentsége nem lehet felőle. Másodszor is azszerént. Harmadszor ha elő nem jő, a' bíró törvént pronunciál tanácsával egyetemben az felperesnek.

II. Mikor az beidézett személy, az alperes, az törvénynapra elő nem jöhet oly dolog miatt, kivel mentheti magát, úgymint árvíz, betegség, ura dolga miatt nem compareálhat jó bizonságok által megbizonítja, hogy nem vakmerőségből mulatta el, az olyan ember periben meg nem fogyatkozik.

Ha penig elegendő okát nem adhatja és örökségből állott az per, az alperes keresse ki az felperes kezéből az örökséget, azkit az felperes kezében adtak volt, azokáért, hogy nem compareált.

III. Azmely ember perest idéz, az törvénynapnak előtte harmad nappal idézze, míg az nap fenn vagyon, azki perelni akar valakivel. Tanút penig egy nappal is idézhet törvénynap előtt.

IV. Mikor valakit tanúnak idéznek és elő nem jő, mivelhogy afféle miatt gyakorta sok fogyatkozások szoktak lenni az pereskedésben, afféle emberen is az bíró denarii 40 pénzt vészen.

Méltatlan perről

I. Mikor valamely ember pert indít és kezd és perrel akar valamely embertől valami örökséget elvenni, avagy egyéb dolog felől is hogyha perel és maga is látja, hogy ahhoz semmi közi, semmi igazsága nincsen, hanem méltatlan támasztja és költet, afféle ember húsz forinton marad az méltatlan perért, melynek fele az tanácsé, fele az megháborított személyé.

Vásárbíró tiszti

I. Az vásárbíró minden napon kimegyen az piacra, azki árulni akar akármiféle árut, szorgalmatosan megcircálja és mindeneket képes árán adat, azki penig valami árut kétszer árán akarna adni, azoknak árát rendeli tiszti szerént.

II. Azki az vásárbíró rendeléséhez nem tartja magát, annak áruját az vásárbíró felveszi és az scholában viszi, avagy egyébféle illendő büntetéssel megbünteti.

III. Ha valaki valahonnét hozna árut be, úgymint mézet, vajat, olajt, fontra való túrót, sajtot, avagy szalonnát, akármit, melyet fonttal avagy itszével szoktanak mérni, ha tíz itszéig, avagy fontig lészen, ha itszével méri, egy messzelt vészen belőle, ha fonttal méri, fél fontot vészen belőle.

IV. Mikor penig az tíz fontot, avagy itszét meghaladja, akármi légyen, ha száz fontig, avagy itszéig lészen is, az vásárbíró egy fontot, avagy itszét vészen belőle. Efféle vásárvámot az vásárbíró az főbírónak tartozik beszolgáltatni, az főbíró a'mit jóakaratjábul enged effféléből, a' vásárbírónak azzal kell elégedni.

V. Minden napokon, ha vidékről valamit szekéren hoznak be árulni, az vásárbíró minden külön-külön szekeres embertől két-két pénzt vészen, ha penig az árut gyalog hozza be, hátán, avagy fején, azon egy pénzt vészen.

Az itt való kúfárokon penig minden vasárnap egy-egy fillért vészen. Efféle két pénzes, egy pénzes és filléres vásárvám az vásárbíróé magáé.

VI. Minden sokadalomkor az vásárbíró az kalmároknak és egyebeknek, kik singgel mérnek, tartozik singet adni, melytől két-két pénz jár.

Akkoron az kerűlők is az vásárbíróval járnak és vásárvámot együtt szednek, azkitől mi illik. Afféle vásárvámnak fele az főbíróé, az felével penig az vásárbíró az kerülőkkel egyaránt osztozik.

Az sing pénzhez penig az főbírónak semmi közi nincsen, hanem egészlen az vásárbíróé az kerűlőkkel.

Míg az vásárvámot penig meg nem osztják, az főbíró tartozik az közből egy vacsorát, vagy egy ebédet az vásárbírónak és kerűlőknek készíteni és adni.

Mikor penig az sokadalomnak eresztése előtt az árulásért elviszen az vásárbíró, affélét két pénzzel válthatják ki.

VII. Az vásárbírónak az mészárosokra szorgalmatos gondja vagyon és meglátja, hogy valami hitván barmot, ki nem mészárszékre való, ki ne vágjonak. Minden levágott marhának a' nyelve az főbíróé, erre is az vásárbírónak szorgalmatos gondjának kell lenni, hogyha az szolgabírák az főbíróhoz nem érkeznének szolgáltatni, az vásárbíró szolgáltassa az főbíró házához.

VIII. Az mészárosok valamennyi keresetre vadnak, avagy részre, egy-egy forint ára faggyúval tartoznak az főbírónak, kire az vásárbírónak gondjának kell lenni.

Hogyha penig az esztendős mészárosok fogadások szerént az város népét elegendőképpen székhússal el nem tartanák, az bíró idegen mészárosokot bebocsáthat várasunkban.

IX. Ha valahonnat szalonnát hoznak be várasunkban, szabad mindenkor fonton kiárulni, de elsőben az bírótul kell érteni és az bíró árát rendelvén, azszerént kell árulni. Ezt az esztendős mészárosok nem ellenzhetik.

Valamikor penig várasunkban sokadalom esik, vidékről az hentesek sokadalom estin és napján bejővén szabadon árulhatnak, megtudván elsőben árujoknak árát az város főbírájátul, mi legyen.

X. Valaki az piacon az kufárok közül egymást gyalázattal illeti, az vásárbíró megfogathatja és negyven pénzig megbüntetheti, annak fele az főbíróé, fele az vásárbíróé.

XI. Ha valahonnat valami árut hoznának be várasunkra, akár szekéren, akár hajón, ha déljest [sic!] hozzák, aznap nem szabad nyereségre eladni, másnap is tizenkét óráig.

Ha penig reggel hozná is be, vagy szekéren, vagy hajón, vagy gyalog, tizenkét óráig árulhatja pénzenként, ha pénzes. Ha forintos, forinton árulhatja, de nyereségre semmiképpen el nem adhatja. Tizenkét óra után nyereségre is eladhatja.

Valaki penig ehhez nem tartja magát, az vásárbíró egy forinttal megbüntetheti, melynek fele az főbíróé, fele az vásárbíróé.

Korcsomáros tiszti és jövedelme

I. Az korcsomáros tiszti ez, hogy karácson napjától fogván Szent Mihály napig[21] az úr korcsomáját tisztán árulja, meg ne elegyítse sem vízzel, sem lőrével és seprővel, lelkét el ne árulja és az árát minden hordó bornak igazán beszolgáltassa az főbíró kezéhez.

Minden bornak penig az sepreje az korcsomárosé. Míg az úr korcsomáját árulja penig, addig mindenféle ...[22] szerjárástul szabados, de az adófizetéssel tartozik.

Erdő, szőlőhegy és mezőnek tilalma

I. Mivelhogy ez mi várasunk eleitől fogván egyetértett ez szomszéd két faluval, úgymint Szeoghy és Kisfalud, együtt volt határok. A'mikor és hol akarták tilalmast tartani, egyenlő akaratbul végezték és rendelték el. Ahhoz való kerülőket is együtt tartottanak. Ha kit az tilalmas erdőn, réten és mezőn találtanak, az tilalom szerént együtt büntették. Mikor penig afféle tilalmas erdőt, rétet mezőt megbocsátottak, azt is egyenlő akaratbul rendelték el.

Csordapásztor tiszti és jövedelme

I. Mikor az csordapásztor az város morháját kihajtja, akkor első kerülésben minden embernél, azkinek marháját őrzi, egy-egy nap eszik, ha csak egy marhája, avagy tíz lészen is. Másod kerülőben két-két marhaszámrul eszik. Harmad kerülőben is két-két marhaszámrul adnak ebédet és vacsorát, mert akkor a' delelőre jár. Minden vacsorakor penig a' gazda az csordapásztornak egy-egy pénzzel tartozik, kit vacsorapénznek hínak.

II. Mikor az csordapásztor ravásra veszi az város morháját, két tavalyi tinót tudnak egy marhaszámban. Ha penig az ökröket is az csordapásztor őrzi, akkor is két ökröt tudnak egy marhaszámban. Mikor penig külön pásztor őrzi az ökörféle marhát, akkor is egy tavaly [sic!] tinót tudnak egy marhaszámban.

III. Mikor az csordapásztor az város marhájának számát ravásra veszi, akkor az pásztornak minden marhás ember két-két pénzt ád, melyet bocskorpénznek hínak.

IV. Az csordapásztornak minden két-két tehéntől egy-egy köböl bort fizetnek, ha penig ökröt is őriz, négy ökörtől adnak egy köböl bort.

V. Mikor az ökörféle barmot külön őrzik az tehénféle marhától, akkor az ökörpásztornak egy-egy marhaszámtul fizetnek tizenegy-egy [sic!] pénzt, ezmellett minden két marhaszámtól egy font húst és egy kenyeret.

VI. Az pásztor valamely eleiben adatott marhát gondviseletlensége miatt elveszt, tartozik az árát megfizetni.

VII. Mikor az mezőn valamely embernek tehene megbornyúzik az pásztor előtt és estve az csordapásztor hazahozza, két pénzt fizetnek néki.

Mikor penig az bornyúkot az pásztornak felesége, avagy ha oly fia vagyon, két hétig fizetés nélkül tartozik őrizni, az két hét elmúlva, minden vasárnap estveli tej az bornyúpásztoré.

JEGYZETEK

1. Február 5.
2. Itt a tarcali és a tokaji protocollumban szereplő moralizáló-elbeszélő rész következik, amely leírja a Basta-féle dúlást és a városkönyvek elveszítésének körülményeit. Mivel ennek szövege mindhárom protocollumban teljesen megegyezik, itt nem közöljük.
3. Ez és az összes életkort jelölő szám a protocollum írójának későbbi bejegyzése.
4. Kisfalud (Bodrogkisfalud) és Szegi (Bodrogszegi) Bodrogkeresztúrral határos települések voltak, melyek tőle északra terültek el, a Bodrog mellett. Kisfalud később Keresztúrba olvadt be. Szegi a XVIII-XIX. század fordulóján pusztaként szerepel (ma Bodrogszegi). V.ö.: Vályi András: Magyar Országnak leírása. 3. köt. Buda, 1799. 342., Görög: Magyar Átlás. Viennae, 1802-1811. (Zemplén vármegye)
5. A nevek után XIX. századi bejegyzés: Hogy ezen úgynevezett törvénykönyvben a régiség miatt esett nehány szóbeli hiányosságok Tokaj városának ehhez a hely nevezetének különbségén kívül mindenben hasonló, ugyanazon egy kéz írásának látszó, 1610-k esztendőben íratott törvények könyvéből szóról szóra pótoltatott legyen ki, ezennel bizonyítjuk. Költ Tokajban, július 28-kán 1823-k esztendőben.
   Tekintetes Nemes Zemplin vármegye főszolgabírája Kustner Dániel mp. [pecsét]
   azon Tekintetes Nemes Vármegye esküdtje Nagy József mp. [pecsét]
6. Ugyanattól a kéztőlszármazó későbbi betoldás.
7. A mondat másik, XVII. századi kéztől származó lapszéli betoldás.
8. A mondat az előző kéztől való betoldás.
9. A számnak hely kihagyva.
10. A mondat másik XVII. századi kéztől származó későbbi betoldás.
11. A mondat nem folytatódik. A III. és IV. pont másik XVII. századi kéztől származó betoldás.
12. Fele szőlő — mint a továbbiakból kiderül (Scholamester jövedelme) felében művelt szőlő.
13. Szintén a másik kéztől származó későbbi betoldás.
14. Utána kivakart hely.
15. Kivakart hely.
16. December 6.
17. Szeptember 29.
18. Kivakart hely.
19. A mondat utólag betoldva.
20. Június 13, december 6.

21. A karácsony napja valószínűleg elírás kiskarácsony napja helyett. Keresztúr 1581-es urbáriuma szerint január 1. (kiskarácsony) és szeptember vége között ugyancsak a földesúr korcsmáltatott. V.ö.: Urbáriumok i.m. 745. Január 1-szeptember 29. közötti időpontot jelöl meg a "törvények és rendtartások" III. pontja is.
22. Kivakart hely.

III.

[TOKAJ MEZŐVÁROS TÖRVÉNYEI, 1610]

Az Tokai városnak eleitől fogván való törvéninek és rendtartásinak könyve. Melyben minden rendben lévő embereknek tisztek, jövedelmek és rendtartások megírattatnak, etc. Azvégre, hogy az jó rendtartások és törvények minden üdőben az közönséges társaságnak megmaradásáért és a következendő maradékoknak is javokért megtartassanak, etc.

1610. esztendőben, 25. napján Pünkösd havának.[1] Szabo János bíróságában.

Prudens ac circumspectus vir, dominus Johannes Szabo, judex primarius oppidi Thokay, hunc librum pro usu concordis indissolubilisque communitatis fieri curavit, die vigesima quinta Maji mensis. Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo. Stephanus Szanthay notarius Tartzaliensium mp.

Az tokai főbíró tanácsával egyetemben az kegyes olvasóknak minden jót kéván.[2]

Hogy penig valami kétség abból ne lenne, hogy ez megíratott törvények és rendtartások ez mi városonknak régi megrögzött törvéni legyenek, minekelőtte ez könyvben beírattatnánk, szomszéd városokbul, úgymint Tarczalról és Kereztúrból (mely városok némely dolgokban eleitől fogván egyeztenek) régi élemetes, eszes embereket beszólítottonk, kik előtt ezeket az törvényeket elolvastattuk és hit szerént őköt megkérdettük, ha ezeket az mi városonk régi törvéninek és rendtartásinak esmerték volna lenni: és ők ezeket mi törvényönknek lenni hitekkel erősítették. Mely dolog lött 25. die Maji Anno Domini 1610.

Kiknek nevek ezszerént vadnak leírva. Tartzalról:

Sandor Gergely, annorum 65.
Borsos Miklós, annorum 53.
Szabo Mihály, annorum 58.
Borbely Mihály, annorum 45.

Bajusz Mihály, annorum 70.
Kiraly Bálint, annorum 60.
Madarasy Tamás, annorum 56.
Kolin János, annorum 35.
Kerezturi személyek:
Vitéz Mátyás, annorum 68.
Eördögh Ambrus, annorum 60.
Fonagy György, annorum 71.
Huszty Lukács, annorum 58.
János kovács, annorum 55.
Csaky Mojses, annorum 43.
Szabo Márton, annorum 40.
Ezlari[3] személyek:
Thott István, annorum 60.
Medues Mihály, annorum ...[4]
Masko Ambrus, annorum 61.
Bial Péter, annorum 52.
Tokai személyek:
Thott Ferenc, annorum 60.
Dobo András, annorum 59.
Borbély Pál, annorum 49.
Baczy Mátyás, annorum 49.
Szepes András, annorum 50.
Czuda András, annorum 48.
Nagy Gal István, annorum 47.
Meszaros Mihály, annorum 46.
Miho János, annorum 47.
Szabo Miklós, annorum 46.
Meszaros István, annorum 42.
Bonczok Tamás, annorum 44.
Cziszar András, annorum 40.
Judex Szabo János, annorum 40.
Szabo Lőrinc, annorum 39.
Dobo Miklós, annorum 38.
Szabo Mihály, annorum 33.

Városonknak törvényi és rendtartási

I. Mikor valahonnan jobbágy jő be városonkban lakni, szabad, azmíg akarja ez városban lakni és szabad kimenni is, ha az helyet, avagy az itt való lakást nem szereti.

Azki penig városunkban bejő lakni és derékképpen jobbágyságra adja magát, az bírónak tartozik az bíró asztalán letenni tizenkét pénzt és így az földesúr dolgától üres lészen egy esztendeig, de az szőlők mívére tartozik egy nap mindenféle dologban és mívében munkálkodni. Az város szükségében penig mindenekben egyest kell tartani és így az bíró az várossal egyetemben tartozik minden tisztességes igyében ótalmazni és mellette fogni.

II. Valakinek ez mi szőlőhegyönkön szőleje vagyon, tehát a' dézmakor az városnak minden ember egy-egy köböl borral tartozik.

III. Ez mi városonkban szabad az községnek Szent Mihály naptól fogva nagy karácson napig[5] árulni korcsomán bort, annakutána az földesúr számára árulnak. Ha penig valamely bort nagy karácson előtt kezdenek kikezdeni és hamar el nem fogyna, szabad kiadni azután cégér nékül. Valamely bort penig az község kikezd korcsomára, elsőben az főbírónak, ez mi városonkon akármiféle rendbéli ember legyen, kóstolót kell vinni, az bíró megkóstolja és azmint érdemel, azon hadja kezdeni. Az bíró híre nékül senki korcsomát nem kezdhet, ha penig bíró híre nékül árul bort, az bíró megbünteti illendő büntetéssel. Azki penig bort akar árulni, tehát minden hordó borbul az bírónak egy-egy pint borral tartozik, az kóstoló bor nékül.

IV. Mikor valamely ember az tanácsot szőlőhegyre, avagy egyéb oly dologra az városbul kiviszi, akármiféle igazításra, az tanácsnak negyven pénzzel tartozik.

V. Ha penig valamely ember hatalmat mond egymásra, hatvannégy pénzt vészen azon.

Azmikor penig az főbíró ki nem mehet az mezőre, hanem képebeli embert bocsát el, azminemű bírság ott kinn esik, az mezei bíróé az.

VI. Ha valaki esküdt embert az városbul kiviszen, az bírótul kell követni és úgy viheti ki akármiféle dolognak eligazítására. Azki penig kihíja az esküdt embert, akkor negyven pénzzel tartozik az esküdt embernek. Ha penig az kártétel oly leend, azt törvénnyel látják meg, mellik fizeti meg az negyven pénzt, meglátják azt is kire háramlják.

VII. Mikor valamely ember az tanácsot az városban ház böcsülni, avagy egyéb jószág böcsülni viszi, az tanácsnak negyven pénzzel tartozik. Ha penig igaztételre viszik az tanácsot, az bírónak negyven pénzzel tartozik, azkinek igazat tesznek akármi jószágról.

VIII. Ha valamely ember, avagy asszonyállat egymást nyelvére fogtatja, az bíró egy forintot vészen rajta, ha egymást fogtatják, mindkettőn megveszi. Ha penig azkit fogtatnak és az másikot méltatlan melléje tartatja nyelvére, az törvény meglátja és az is az ő kára lészen, ha ő az oka.

Ha penig oly megátalkodott személyek találtatnak, kiknek az tanács előtt kell megbékélniek, afféle emberek az tanácsnak egy-egy forinttal tartoznak.

IX. Mikor valamely ember más embert az bíróval megfogtat és csak kalodában akarja tetetni valaminemű adósságért, afféle fogott személyen az szolgabírák négy pénzt vesznek kalodaváltságban. Ha penig az város szolgájának az szőlőhegyre, avagy mezőre kelletik érette kimenni, nyargalásért az város szolgája huszonöt pénzt vészen rajta, tudniillik az megfogatott személyen. Az főbíró semmit sem, hanem az szolgabírák négy pénzt vesznek kalodaváltságban.

X. Mivelhogy Tokainak semmi szántóföldje nincsen, eleitől fogván ez mi városonknak lakosi az földesúr számára sem őszi, sem tavaszi vetéssel és szántással nem tartoztanak és nem is tartoznak vidéki földön, hanem vagyon az földesúr számára való négy szőlő, melynek egyike vagyon az város felett, kit Palota szőlőnek hínak, az hárma az Mézes málon vagyon, kinek egyikét Barát szőlőnek híják, másikát Német alias Lisztes szőlőnek, harmadikot Szeremi szőlőnek neveznék. Ez négy szőlőnek nyitásával, metszésével, venyige hányásával, kétszer megkapálásával, kötözésével, megszedésével és befedésével az város népe tartozott. Mikor penig homlítottak ez szőlőkben, az udvarbírák és tiszttartók megfizettenek az homlítónak és most is tartoznak. Annakelőtte penig minden mívétől megfizettenek, míg magyar bírta Tokait, hanem az németek idejebeli tiszttartók veszték el.

XI. Mikor az borokat helyére kellett rakni szüret után, avagy egy helyből másuvá kellett helyeztetni, azzal az város népe tartozik. Mikor penig az földesúr korcsomája megfogyatkozott bor nékül, másuvá

vidékben nem mentönk korcsomára való bor keresni, hanem az udvarbíró dolga volt az földesuronknak vásárlani mind bort, mind penig egyebet, azmit az földesúr szükségére való kévántatott.

XII. Az földesúr számára soha mi nem kaszáltonk és szénát sem hordottonk, hanem az korcsomán elkölt boroknak hordóit tartoztonk az vízre alávinni és esküdt embert melléje adván megmérni, summáját ravásra venni és jedzeni és az udvarbírónak beadni. Az bor áráról penig az korcsomáros adott számot.

XIII. Az mi városonkból mi másuvá sem ötödbort, sem majorság borát, ki az földesúré, nem hordottonk, hanem nagy kedvesen jó innya való bort az kamorás urak számára Cassáig vittönk. Legfeljebb hat vagy hét bort, az majorság szőlőből valókat, dézmabort sohová nem vittönk.

XIV. Azkinek itt az város földén szőlőskerte vagyon, szabados vele akkor megszedni, amikor akarja, senkinek dézmával nem tartozik belőle.

XV. Az várnak mívére mi embert soha nem adtonk, hanem az vármegyék dolga volt az vár építése eleitől fogva. Hanem mikor az Tisza által volt hidalva, annak felépítésében és csinálásában segítséggel voltonk, ha hertelen való segítség kévántatott. Hasonlatosképpen az felbontásában és szedésében, mivelhogy mi is járjuk az hidat minden fizetés nékül. De mi semmit, ki az hídhoz való eszköz, nem tartoztonk megszerzeni sem pénzönkön, sem magonktól, hanem mikor elszakadott vagy éjjel, vagy nappal szorgalmatosan rajta voltonk és helyére segítettük állatni, mivelhogy mi semmi réhpénzzel [sic!] nem tartoztonk.

XVI. Az fahordástól is mi eleitől fogván üresek voltonk, hanem az kereztúriak, ladániak és tartzaliak vitték véghez, mikor Tokaihoz szolgáltanak.

Az udvarbíró uram veteményes kertét mi tartoztonk kapálni és tisztítani.

XVII. Ha valamely vidéki embernek, idegen úr jobbágyának, az mi városonkban háza, vagy pincéje, vagy puszta telke, avagy szőlőhegyönkön szőleje vagyon és az Tokay városa lakóinak arra való erejek, elégségek és pénzek vagyon, hogy azt az vidéki idegen úr jobbágyának házát, pincéjét, puszta telkét, avagy szőlő örökségét megböcsülvén, böcsű szerént való árát leteheti az vidéki személynek. Az városnak

régtől fogván való megrögzött törvénye szerént fel kellett venni az városi lakos embertől és az ő öröksége mellől az vidéki idegen úr jobbágyának el kellett állani.

Ha penig valaki tokay ember vidéki embernek megvött öröksége felől (akár itt valótól vegye, akár vidéki embertől) és ki akarja vetni belőle pénze letevén, esztendő három napig tiltással és ellenzéssel élt az tokay bíró előtt protestálván és beíratván az tilalmat és ellenzést, valamint az vidéki ember megvötte az örökséget, azon pénzzel melléje állhat az örökségnek per nékül, az vidéki embernek pénze letevén. De ha ezt elmulatja, hogy esztendő s három napig azt az megvött örökséget nem ellenzette, perrel jut hozzá az felül megírott böcsű szerént megböcsültetvén és mi várasonknak régi megrögzött szokása és törvénye szerént, azmint ennekelőtte is 1595 esztendőben, úgymint Szwcz Demeter bíróságában, sok fő és nevezetes vidéki polgári rend és nemes személyekből levő arbiterek előtt, régi élemetes és eszes embereknek erős hitek szerént, vallások által világosan megbizonyosodott, mivelhogy akkor is efelől nagy controversia volt. Ez okáért akarták arbiterek az mi régtől fogván való törvényönket erősíteni az tanúknak hitek szerént való bizonságok által, kiknek nevek rend szerént ezek: Czaky Bálint, Nehez Péter, Sóós László, Tybar János, Dobo András, Barath Péterné, Seres Antalné, és ezenkívöl többeknek vallási bőségesen megbizonítottanak.

Bírótételben és tanácsnak helyére való állatásban való törvény és rendtartás

I. Mikor az Úristen az bíróság tisztinek változását elhozza, mely az mi törvényönk és rendtartásonk szerént pünkösd napján[7] változik ez mi várasonkban, akkor az bíró idején, hajnal előtt szombaton az tanácsot egybengyűjti, az Úristent segítségül híván, egymással jó lelkiismerettel beszélgetnek. Az bíró mindeneket megint tiszti szerént, hogy ez dologhoz minden ember jó lelkiismerettel nyúljon, azkit kinek az Istennek lelke mutat, azt nevezze. Sem bosszúságból ne szóljon, sem barátságra ne nézzen, mert az emberek az Istennek (ki fő választó) eszközi, kinek jó lelkiismerettel kötelesek szolgálni. Ezekről

az egész tanácsot az bíró megintvén, felkel az tanács közül, az városnak hites nótáriusával és egy hites szolgabíró társával az tanácstól külön házban megyen, csak hárman magoknak. Így osztán az tanácsot rendén elkezdvén, behívatja az bíró az külön házban és úgy két vagy három embert, azkire az bíróság nézendő volna, megnevez az bíró, az tanácsot egyenként behíván, úgy kérd az megnevezett személyre voxot. Ha penig az ő voxa más személyre megyen, ki nem ez megnevezett személyek közül való, kinek-kinek Isten voxát másra igazítja, az városnak hites nótáriusa külön-külön szépen leírja. Azki voxát megmondja, kimegyen és ismét mást küld be és úgy rendről rendre.

II. Ez elvégeződvén, az hites nótáriust az esküdt szolgabíróval együtt az főbíró az prédikátorhoz küldi az suffragiomokkal és ökegyelme is voxát megmondja és az suffragium alá írják. Ezt az bíró az nótáriussal és szolgabíró társával csak magokban tartják, azkit Isten több suffragium által választott. Az tanács akkor ezt nem érti, hanem az prédikációra nagy isteni félelemmel felmennek, az ő szent igéjét nagy szeretettel meghallgatják. Az prédikáció meglevén az főbíró előáll az ő tanácsával, egy seregben kijővén az templombul az cinteremben, az község is az cinteremben megmarad.

III. Az főbíró tanácsával és az szolgabíró társaival az egész községet megköveti szépen mindenekről, azonképpen az község is az főbírót és tanácsot megkövetik. Így osztán az bíró az egész tanács és az község előtt megnevezi az főbírót és az szolgabíróknak is egyikét, azkit az Isten ő helyettek előállított az városnak gondja viselésére, azmelyet az község közül választottanak.

IV. Mikor az nótárius az esküdt szolgabíróval eegyütt az suffragiommal az prédikátorhoz megyen, ez üdő alatt az főbíró az tanács közé bemenvén, egymással beszélgetvén, egyenlő akaratbul választonak az tanács közül két szolgabírót az következendő új bíró mellé, mely új bírót osztán ha megneveznek az cinteremben, akkor az új bíró ez két tanács közül választott két személyek közül egyikét, azmelyiket akarja, maga mellé az szolgabíróságra választani szabad vele.

V. Az ó bíró az két szolgabíró társával egyetemben pünkösd után való szerdán az egész tanácsot beszólítván az maga házához, azonkívöl az község és nemesek közül is, ebédet készítvén behívatnak és

a'mennyire engedi az alkalmatosság, a'mellé négy forint érő bort hozatnak, melynek felét az főbíró fizeti meg, az felét ismét az két szolgabíró. Akkor az város népének az főbíró az város borai közül egy hordó bort vonat ki, az községnek és magoknak is, ha kelletik, abból hoznak. Akkor az új bíró az ebéd felett megnevezi az két tanácsbeli személy közül választott szolgabírónak egyikét maga mellé. Akkor az ebéd felkelvén [sic!], az új bíró az maga házához viteti az kalodát. Addig mind az ó bíró viseli az főbíróságnak tisztit, valamíg az kaloda házánál lészen. Az új bíró az egész vendéget házához híja, azmit készített, szeretettel elkölti velek. Az megmaradott város borának kulcsát az új bírónak kezéhez adják és akkor abból gazdálkodik.

Az tanácsnak helyére állatásban való rendtartás

I. Ennek ez mi várasunknak régi szokása és törvénye ez volt az tanácsnak helyére állatásban. Pünkösd után második cseterteken, azaz Úrnapján az új bíró házához hívatja az tanács közül azkiket akar és az község közül is azkit akar választani, házához hirdeti az ő szolgabíró társaival. Az dolgot megjelenti nekiek jó reggel, mi okért hívatta házához, de minekelőtte az dologhoz fognának, annakelőtte meginti az főbíró az tanácsságra választott személyeket, hogy elsőben az templomban felmennének és az Istennek szívek szerént szolgálnának. Ismét vissza az bíró házához mennek és az prédikátort is beszólítják az főbíró és az tanács akaratjábul. Az prédikátor előszámlálja, hogy mivel tartozzék az főbíró az ő tanácsának és az községnek. Viszontag az tanács és az község az ő bírájának és az tanács mire kötelesek, előszámlálja és vígasztalja őket mind fejenként, minthogy ezeknek tiszteket sok nyomorúság és háborúság szokta gyakorta követni.

II. Az ó bíró ugyanakkor felállván, megesküti az új bírót az ő tiszti és hivatalja szerént, viszontag az új bíró ismét megesküti az elmúlt esztendei bírót melléje tanácsnak és így elkezdvén, rendről-rendre mind megesküti az új bíró melléje az tanácsokat és az két szolgabírót, melyeket melléje választottanak. Annakutána az Úristent segítségül híván, az Istennek nagy hálákot adnak és könyörögnek,

hogy az Úristen ez hivatalban és hivatalviselésben adjon erőt, egészséget az igazság követésére, ki legyen Istennek tiszteletire, szegény árváknak, özvegyeknek, etc. megmaradására.

III. Végezetre, minthogy ezeknek előszámlálásiban és véghezvitelében sok üdő foglaltatik be, az új bíró megmarasztja egy tál ételre és egy kanna borra az tanácsot az prédikátorral egyetemben. Azkik penig új tanácsok lesznek, azok is hozatnak házoktul egy-egy tál ételt, azmellé ötven-ötven pénz érő bort. Ha penig idejek és alkalmatosságok lészen az mulatáshoz, az város borábul is hozatnak. Azmikor penig el akarnak az bíró házától oszolni, az egyik feláll és az tanács képében az főbírótól házához búcsúzván hazamennek.

Prédikátor jövedelme

I. Az prédikátorsághoz vagyon három szőlő. Egyik az város felett, melyet Város széli szőlőnek hínak. Másik vagyon az Remethén, melyet Veres szőlőnek hínak. Harmadik agyon az Mézes málon, melyet Thofeli szőlőnek neveznek. Mely megnevezett három szőlőt az prédikátor maga pénzével és költségével míveltet.

II. Vagyon egy kaszáló rét az Evely mellett, kit Pap rétnek hínak, melyet engedelemből adtanak az prédikátorsághoz.

III. Esztendő által minden szombaton egész napestig az réhnek jövedelme az prédikátoré, harmad része az révészeké. Valami vámot és réhpénzt az révészek szednek és vesznek, mindeneknek két része az prédikátoré, harmad része az révészeké.

Mikor penig az révészek gyalog embert hoznak, avagy visznek által az réven, abbul az prédikátornak semmivel sem tartoznak, hanem tulajdon magoké.

Az prédikátor penig nem köteles az révészeknek semmit sem fizetni, hanem ha jóakaratjából étellel és itallal gazdálkodik nékiek, szabad vele.

IV. Minden ember, ki ez városban lakik, mind nemes és nemtelen, azkinek szőleje vagyon, az prédikátornak egy-egy köböl borral tartozik, az vidéki semmivel sem tartozik.

V. Azmely embernek szőleje nincsen és ez városban lakik, az köböl bor helyett negyven pénzzel tartozik, ha szintén más ember sellérségében laknék is.

VI. Minden házas ember garaspénzt ád, úgymint öt-öt pénzt. Kinek penig szőleje vagyon, az garaspénzért egy itsze borral tartozik az köböl boron kívöl. Azkinek szőleje nincsen, öt pénzt ád.

VII. Az fejedelem dézmájábul az urbárium szerént az prédikátornak harmincöt cseber bora jár, idest tinnae numero 35.

VIII. Mikor az prédikátor gyermeket keresztel, az prédikátornak tartozik az gyermeknek atyja és anyja egy tyúkkal és egy kenyérrel. Ha penig tyúkot nem adhat, az tyúkért tartozik tíz pénzzel.

IX. Mikor az prédikátor házasságban levő személyeket öszveesküt és köböl bort ád, avagy negyven pénzt, az esküvő személy semmivel sem tartozik az prédikátornak. Azki penig semmit nem fizet, afféle ember negyven pénzzel tartozik. Ha penig vidéki személy lészen az esküvő személy és prédikátort nem hoz vele, az itt való prédikátornak egy forinttal tartozik, ha megesketi őket. Ha penig azmely nemes ember és vitézlő renden való, azki másképpen nem fizet, vagy zászló alatt nincsen, attul is egy forint jár eskütő pénz.

X. Az vitézlő rendnek a'mennye lóra fizetése vagyon, minden lótól egy-egy forintot ád esztendeig.

Az gyalogoktól, kinek-kinek hópénz fizetése azmint vagyon, minden forinttól egy-egy pénz jár. Eskütéstől azki mit akar adni. Kereszteléstől azszerént fizet, mint az jobbágy ember.

Mikor penig az temető kertben halott temetéskor az prédikátor prédikál, minden ember egy forinttal tartozik az prédikátornak, azkié az halott lészen.

Scholamester jövedelme

I. Az város felett vagyon egy szőlő, melyet az scholamester maga pénzével és költségével míveltet.

Azkinek penig szőleje vagyon itt az mi hegyönkön, akár vidéki, akár itt való legyen, minden ember az scholamesternek egy-egy köböl

borral tartozik. Azkinek szőleje vagyon és bort nem adhat, huszonöt pénzzel tartozik, azkinek szőleje nincsen is, huszonöt pénzzel.

II. Azkinek gyermekét az scholamester tanítja, azkinek mint vagyon érdeme, az abecetariustól egy köböl bor jár az scholamesternek. Az lectionistától két köböl. Azkik construálnak és mindenféle leckét hallgatnak, azoktul egy-egy cseber bor jár.

III. Azki köböl bort ád az scholamesternek és halottja lészen, az temetéstől semmivel nem tartozik. Ha penig azki bort nem ád és az huszonöt pénzt sem adta még meg az halottja temetéséig, tehát tartozik akkor megadni és egy tál étket az huszonöt pénz felett. Ha penig azelőtt megadta az huszonöt pénzt, csak egy tál étekkel tartozik az halottja temetésekor.

IV. Az prédikátor tartozik az scholamesternek asztalt tartani esztendeinek végéig.

Deákok jövedelme[8]

Anno 1649. die 8. Julii. Ugyanitt Tokayban az visitatio alkalmatosságával jelen lévén mind az városbéli s mind az várbéli nemes és polgári renden lévő böcsületes emberek közül némelyek. Ezeknek jelenlétében az várbéli halottaktul való fizetésrül, mely az éneklő deákokat illeti, az szent ecclesia tett ilyen deliberatomot. Ha valakinek a' várbeliek közül a modo et in posterum, halottjok lészen, tartoznak minden halottul huszonnégy pénzzel, denarii 24. Ha penig valaki ezenkívül többet akar adni, az legyen az ő szabad akaratjában. Volenti non sit injuria.

Harangozó jövedelme

I. Valamely embernek az mi hegyönkön szőleje vagyon és ő maga is ez mi városunkbeli ember, minden ember az harangozónak fél-fél köböl borral tartozik. Azki penig bort nem adhat, az olyan ember tizenkét pénzt ád.

Mikor penig halottnak harangoz, minden ember tizenkét pénzzel tartozik, ha az fél köböl bort, avagy az tizenkét pénzt azelőtt meg nem adta az harangozónak.

Egyházfia tiszti

I. Az egyházfia tartozik az prédikátor pénzét kiszedni az harangozóval, tudniillik az negyven és garaspénzt.

II. Az egyházfia tiszti ez is, mikor az prédikátor házánál, avagy templom, avagy schola körül valami épület kévántatik, tartozik reá gondot viselni és építeni. Ha magától elégtelen, tartozik bírájának, tanácsának hírré tenni és azokat az fogyatkozásokat szorgalmatosan megépíteni.

III. Az egyházfia minden úrdolgától szabados, hanem csak azmint felül meg vagyon írva, templomra, prédikátor házára, scholára szorgalmatosan gondot visel minden fogyatkozás nékül, tiszti szerént.

Bíró tiszti és szabadsága

I. Az főbíró az ő két szolgabíró társaival soha sem borbul, sem egyéb földi veteményből dézmát nem adnak, kiből dézma illenék, semmiféle dézmával nem tartoznak.

II. Mikor az bordézma eljövend, az főbíró az ő szolgabíró társaival egyetemben az dézmást étellel, itallal tartozik tartani mind az dézma felköltéig.

Az dézmás lovainak az főbíró egy köböl abrakkal tartozik, tokay köböllel, az egész dézma felköltéig. Az két szolgabíró is ketten adnak egy köböl abrakot.

Az gazdálkodásban penig ilyen rendtartásonk vagyon, hogy az főbíró egy héten gazdálkodik az dézmásoknak, más héten az szolgabírák. Ha penig az főbíró az ő két szolgabíró társával az dézmásokkal megalkhatik az gazdálkodásbul, az ő könnyebbségéért, szabados vele,

azmint az dézmásokkal elvégezhetik, azmint nekiek könnyebbnek tetszik.

III. Mikor az bíróról az bíróság letelik, egész esztendeig szabados az földesúr dolgától mindenekben. Az város szükségére egyszer, avagy kétszer tartozik marhástól szolgálni. Maga személyében az város szükségében és az közönséges jóban mindenkoron tartozik szolgálni.

IV. Az bírónak az város rétén szabad elegendő füvet az város népével kaszáltatni, azkivel az dézmás és egyéb hatalmas lovait tartja. Magok szükségére penig az Veczekes mellett mutatnak szabad rétet nekiek az tanács. [sic!] Valamikor akarja kaszáltatni az főbíró az két szolgabíróval egyetemben, szabadok vele.

V. Az főbíró valamit hatalmasra költ esztendő által, azokat felírván, tartozik számadáskor azokról számot adni. Valamit az város szükségére költ, azt is felírja.

Nótárius tiszti és jövedelme

I. Az nótárius az főbíró mellett minden írást, valami kévántatik, tartozik írnia. Ezmellett az szolgabírákkal az adószedésben tartozik az városon renddel kerülni és adót szedni.

Fizetése az nótáriusnak minden esztendőnként floreni 15.[9] Ezmellett minden törvényben azki egymással perel, az felelet írástól az nótáriusnak tizenkét pénzt ád, azonképpen ha elmagyarázza is, tizenkét pénzt ád. Az törvény írástól penig az két fél peres, mindenik fél hat-hat pénzt ád.

II. Mikor az nótárius örökségről való levelet ír, egy forintot adnak tőle. Mikor penig valakinek egymás között való alkuvás levelet ír, attól is egy forintot adnak az nótáriusnak. Ha perfolta [sic!] levelet ír, ötven pénzt adnak tőle.

III. Az nótáriusnak minden törrvényben jelen kell lenni, ismét szüntelen az bíró mellett kell lenni. Ha valahová vidékben, vagy penig egyéb helyre akar menni, bíró híre nékül nem mehet.

Az tanácsnak főbírájához, et e contra, az bírónak tanácsához minemű engedelem kévántatik

I. Valamely tanácsbeli ember bíráit meg nem böcsüli, avagy engedetlen hozzája, mikor az bíró vagy ura dolgában, vagy város dolgában, avagy egyéb közönséges jóban parancsol nékie, szavát nem fogadja, avagy engedetlen hozzája és hogyha még bosszúsággal illeti, mikor valahová küldené, az bíró effélék felől az egész tanács előtt protestál, engedetlenségét megmondja.

Az vétek penig hol kisebb s hol nagyobb. Afféléket illendő büntetéssel az tanács és az bíró megbünteti engedetlen és szófogadatlanságáért.

II. Ha penig az bíró is az tanácsbeli embert ok nékül méltatlan szóval illeti, vagy penig kinek-kinek az ő rendi szerént böcsületit meg nem adná, az tanács megbünteti illendő büntetéssel.

Azonképpen az tanácsbeli ember valamelik egymást nem böcsüli, szidalommal, vagy gyalázattal illeti egymást, az főbíró az tanáccsal egyetemben megbünteti, azmelik vétke lészen.

III. Valamely esküdt embert az szolgabíró az főbíró házához hirdet törvénynapra, avagy egyéb dolognak eligazítására és végezésére és jelen nem lészen s elegendő okát nem adhatja azmiért elmulatta, efféle személyen ötven pénzt vesznek minden törvénynap elmulatásáért.

Ha penig az szolgabíró nem hirdeti és mulattatja el az esküdt emberrel, az szolgabírón veszik meg az ötven pénzt.

Ha penig törvényszéknek kezdetire oda nem érkezik az esküdt ember, tehát tizenkét pénzt tartozik letenni az tanács számára.

IV. Mivelhogy az halál minden renden lévő emberekkel köz, nincsen személyválogatás ebben, ha kinek az Isten utolsó óráját elhozza, valamely tanácsbeli embernek, avagy háza népének, akkor tartoznak az főbírónak hírré tenni és az főbíró szolgabíró társaival az halottas házhoz hirdet minden tanácsbeli embert, avagy háza népét és úgy viszik fel az tanácsbeli embernek halottját az ő ideiglen való nyugodalmának helyére, az örök boldogságnak jó reménsége alatt az temető kertben hagyván.

Ha valamely tanácsbeli ember vagy maga, vagy háza népe közül akkor jelen nem lészen az megholt testnek felkísérésében, az bíró ötven pénzzel bünteti meg érette.

Törvényben való idézésről

I. Az tanács eleiben mikor valakit idéznek törvényben és elő nem jő egy idézetre, az bíró huszonnégy pénzt vészen rajta. Ha másodszor is elő nem jő, az bíró akkor is huszonnégy pénzt vészen rajta. Ha harmadszor is elő nem jő, az bíró törvént mond az ő tanácsával.

II. Mikor az beidézett személy, tudniillik az alperes az törvénynapra elő nem jöhet oly dolog miatt, kivel mentheti magát, úgymint árvíz, betegség, ura dolga miatt nem compareálhat, jó bizonságok által megbizonítja, hogy nem vakmerőségből mulatta el, hogy elő nem jött, periben meg nem fogyatkozik, hanem előmehet periben. Ha penig elegendőokát nem adhatja az alperes, azmiért elő nem jött, keresse ki az felperesnek kezéből, ha igazságát aranza [sic!] hozzá.

III. Azmely ember perest idéz, az törvénynapnak előtte harmad nappal idézzen, míg az nap fenn vagyon, azki perelni akar valakivel.

Tanút penig az törvénynap előtt egy nappal is idézhet.

IV. Mikor valakit tanúnak idéznek és elő nem jő, mivelhogy affélék mia' gyakorta sok fogyatkozások szoktanak lenni az perben, affélén is az bíró hatvannégy pénzt vészen.

V. Mikor vidéki személyt idéz törvényre valaki valami örökség mellé peresnek, az citatio írástól elsőben tizenkét pénzt ád az nótáriusnak, csak az első citatio írástól, azután ha tíz citatiót irat is, nem fizet többször tőle, hanem ha más bíró idejében ismét újonnan kellene azon perit kezdeni.

Méltatlan perről

I. Mikor valamely ember pert indít és kezd és perelni akar valamely emberrel valami jószág, avagy örökség felől, avagy egyéb dolog felől és maga is látja, hogy ahhoz semmi közi nincsen és semmi meneteli nincsen hozzája, hanem az emberrel méltatlan költet és fárasztja, afféle ember húsz forinton marad az méltatlan keresetért. Ennek fele az megháborított személyé, fele ismét az tanácsé és peri mellől is elmarad. Hanem ha jövendőben az halál másképpen hozza, úgy hogy bizonyos vérségét és jussát állathassa, mert ha akkor is bizonyos meneteli nem lészen hozzá, akkor is elmarad húsz forinton.

Öröklevél pecsétlésben való törvény és rendtartás

I. Mikor valaki itt az mi várasonkban, avagy szőlőhegyönkön örökséget vészen örök áron valakitől, az főbíró és az egész tanács előtt az eladó személy tartozik örököt vallani az vevő személynek az város törvénye szerént mindenek felől, akár itt való legyen, akár penig vidéki legyen.

Ha penig egymásnak cserélnek valamit, vagy szőlőt, vagy házat, azonképpen az főbíró és az egész tanács előtt tartoznak örököt vallani. Ez ilyen csere dolgában penig, azki csak csere dolgában áll és az pénznek nevezeti nincsen, ez ilyen cseréléstől mind az két cserélő fél az tanácsnak egy-egy forinttal tartozik. Ha penig pénzt ád valamel'ik az cseréhez, minden forinttul, az mi törvényönk szerént tartozik az vevő személy egy-egy pénzzel, az adó személy penig minden forintbul egy-egy fillérel az tanácsnak.

II. Mikor valamely ember efféle eladott örökségnek megvételiről, hogy bizonyosabb lehessen az örökségben, pecsétes levelet vált az bírótul és az egész tanácstul, akkor az olyan ember az levélnek írásától az nótáriusnak egy forinttal tartozik. Az főbírónak az pecsétléstől negyven pénzt ád, mely az tanáccsal köz.

III. Azmely ember efféle örökséget vészen, úgymint házat, szőlő őrökséget etc. valahány forinton veszi, az tanácsnak minden forintbul egy-egy pénzzel tartozik az vevő személy. Áldomás italban penig egy forintot ád. Tudomány pohárban is egy forintot.

Az adó személy is minden forintbul egy-egy fillérrel tartozik az tanácsnak.

IV. Mikor valamely ember néminemű szüksége miatt vidékben akarván menni és az ő igazsága mellett város pecséti alatt való levelet kér az főbírótul, kit az tanács híre nékül is véghez vihet, attól valamennyi pecsétpénz jut, az éppen az főbíróé. Azki nem örökségről való pecsétes levél lészen, afféle írástól az nótáriusnak tizenkét pénz jár, az bírónak negyven.

V. Azmely örökségről való levelet az pecsétléskor nem ellenznek, azt mindjárt kiadja az bíró. Azmely levelet penig ellenznek akkor, tehát be nem pecsétlik, esztendő s három napig ki nem adják, hanem akkorbéli bírónál megtartják. Ha penig esztendő s három napig el

nem jár benne, azki tudja közit hozzá, tehát az bíró az megellenzett levelet megpecsételvén kiadja, azkié lészen.[10]

VI. Ezféle leveleknek penig, úgymint örökvallás, testamentom és contractus leveleknek bizonyos megpecsétlő napjait rendeltük esztendőben három napokat: I. Szent György napját. II. Szent István király napját. III. Aprószentek napját.[11] Ezen kívül be nem pecsételjük.

Protestatiók és tilalmak

I. Mikor valaki kezében, ha ez város határán, avagy földén, akár vidéki, akár itt való legyen, azmely embernél olyan örökség volna, akár szőlő, akár ház, akár penig gyümölcsös, avagy veteményes kert, azkihez vérségét és közit tudná, és ez városban laknék, sőt ha vidékben lakik is és tudná bizonyos vérségét hozzá s meg nem ellenzi, elmarad mellőle. Soha annakutánna nem perelheti, holott tudja bizonyos vérségét az más ember kezében lévő örökséghez, tudván mellette lakik és tizenkét esztendeig nem ellenzi, sem penig nem tiltja bíróról bíróra.

II. Ha penig valaki idegen földön laknék és bizonyos vérségét valamely eladott örökséghez, avagy jószághoz nem tudná, hanem hazajővén, annakutána értené meg az vérségét valamely örökséghez, ez ilyen el nem marad peri mellől, hanem tizenkét esztendő elmúlva is perelheti.

III. Ha valaki ez városban laknék is és bizonyos vérségét soha nem tudta valamely örökséghez, hanem akkor érti meg és jó bizonságok által megbizonítja, hogy vérségét csak akkor tudta meg, az is el nem marad peritől.

IV. Mikor valamely ember szőlejét eladja és az szőlő szomszédja esztendeig az árát le nem teszi, elmarad mellőle, soha ki nem vetheti belőle és nem keresheti, hanem azki először megárulta, ha valakinek vérsége nincsen hozzá.

V. Valamely eladott örökség felől protestál valaki, az város könyvében beírattatik és jövendőre megtartatik, hogy azkinek igazsága vagyon valamely örökséghez, igazságát gyámolíthassa vele.

Mikor penig effélét az nótárius az város könyvében beírja, vagy protestatio, vagy ellenzés, avagy tilalom lészen, az bírónak tartozik az beíratò személy tizenkét pénzzel, az nótáriusnak is tizenkét pénzzel.

Mikor az nótáriussal effélét az város könyvében felkerestetnek, akkor is tizenkét pénzzel tartoznak az nótáriusnak.

VI. Valaki Szent Gergely pápa napig nem kezdi perit szőlő örökség felől, azon esztendőben nem keresheti, hanem ha halál hozná.

VII. Mikor valamely ember valami örökséget vészen és akkor vér nem találkozik hozzá, pro futura cautela megböcsülteti az örökséget, akkor azmire böcsülik, az nótárius megírja pro denarii 25, az bíró megpecsétli pro denarii 40.

Hogyha jövendőben olyan vér találtatik az örökséghez, azki perrel keresi, akkor is megböcsülik. Ha elnyeri és ha akkor jobbnak találtatik az előbbi becsinél, tartozik az becsnek az felét megadni az örökség árával együtt. Ha penig alább szállott az első becsinél, az hijával kell az summát letenni. Ha penig csak az város könyvében íratja be az becset, az nótáriusnak tizenkét pénzzel tartozik, az bírónak is tizenkét pénzzel. Ha penig az város könyvében az nótáriussal effélét felkerestet valaki az maga hasznáért, az nótáriusnak akkor is tizenkét pénzzel tartozik.

VIII. Ha valamely ember néminemű szüksége miatt örökségét eladja és az város törvénye szerént az bírák és az tanács előtt örököt vall, az vevő személy pecsétes levelet vészen róla és az ember ő maga lelte, kereste az örökséget és nem őstől maradt, ez ilyen eladott örökséget soha sem ő maga, sem fia, leánya nem keresheti sem városonk színe előtt, sem arbiterek előtt, valamíg az eladó személy él, sem penig holta után.

Vásárbíró tiszti

I. Az vásárbíró minden napon kimegyen az piacra, azki árulni akar akármiféle árut, szorgalmatosan megcircálja és mindeneket képes árán adat. Azki penig valami árut kétszer való árán akarna adni, azoknak árát rendeli hiti szerént.

II. Azki az vásárbíró rendeléséhez nem tartja magát, annak árúját az vásárbíró felveszi és az scholában az deákoknak viszi.

III. Ha valaki valahonnat az piacra, úgymint mézet, vajat, olajt, fontra való túrót, avagy szalonnát, akármit, melyet fonttal és itszével szoktanak mérni, ha tíz itszéig, avagy fontig lészen, ha itszével méri, az vásárbíró egy meszellyel vészen belőle, ha fonttal méri, fél fontot vészen belőle vásárvámban.

Mikor penig az tíz itszét, avagy fontot meghaladja, akármi legyen, ha száz fontig, avagy itszéig lészen is, az vásárbíró egy fontot, avagy itszét vészen belőle.

Efféle áruknak vásárvámjának fele az vásárbíróé, fele penig az főbíróé.

IV. Minden vasárnap, ha vidékről szekéren árut hoznak be az városra, akár penig egyéb napokon, az vásárbíró két pénzt vészen rajta. Ha gyalog ember hozza be az árut, azon egy-egy pénzt vészen. Az itt való kúfárokon penig minden vasárnap egy-egy pénzt vészen az vásárbíró.

V. Ha valamely ember valami feles árut hozna be az piacra és azt tizenkét óra után hozza délliest, nem szabad sem azon nap, sem másnap tizenkét órának előtte nyereségre megvenni.

Ha penig reggel hozná be, vagy szekéren, vagy hajón, vagy penig gyalog, tizenkét óráig árulhatja apródonként, azki akar venni pénzen azmennyi kelletik, de öszvösséggel nem szabad felvenni tizenkét órának előtte. Annakutána szabad, a'mint ára szakad.

Az vidéki penig ez itt való ellen meg nem veheti öszvösséggel, ha kedve, ereje és értéke lészen hozzá. Azki penig ehhez nem tartja magát, egy forinttal bünteti meg az főbíró, melynek fele az főbíróé, fele az vásárbíróé.

VI. Valaki az piacon egymást szemtől szemben egymást [sic!] szidalmazza és gyalázza, az vásárbíró megfogja, az főbíróhoz viszi és három forinttal bünteti meg, melynek fele az főbíróé, fele ismét az vásárbíróé.

VII. Az vásárbírónak az mészárosokra szorgalmatos gondja vagyon és meglátja, hogy valami hitván barmot, ki nem mészárszékre való, avagy beteg, le ne vágjonak. Beállásoknak ideje penig húsvét napja.

VIII. Az hentes az régi szokás és törvény szerént minden szerdán, szombaton, egész hétvégéig az piacon árulhat. Más közönséges nap az mészárosoknak jóakaratja, ha megengedik, mikor esztendős mészáros vagyon. Azmint penig az mészárosok árulják, az hentesek mindenkor egy fillérrel alább mérik az húsnak fontját. Az bárány fertálnak egy pénzzel. [sic!]

IX. Valamely ember fontra való szalonnát hoz árulni az piacra, mindenkor szabad fonton eladni, de az bírótól kell érteni és árát rendeli az bíró, az mészárosok is ezt nem ellenzhetik.

X. Sokadalomkor az vásárbíró az kalmároknak és egyebeknek, kik singgel mérnek, tartozik mindennek singet adni, melytől két pénzt ád. Akkor az vásárbíró az kerülőkkel vásárvámot szednek. Sátoros kalmártól egy ferton bors, kádas legéntől fél ferton, puttonos kalmártól egy pénz, derék szappanostól hat pénz ára szappant, vidéki szappanos kúfártól denarii 3 ára szappant, vidéki sós szekértől egy-egy kősó, ha szintén tokai ember állana is az só mellé sokadalomkor, szűrszabótól és szűcstől minden sátortól hat-hat pénzt, ha penig az szekér mellől elhordozóskodik [sic!], azkivel jött, denarii 3, az szatócs denarii 6, az szatócsok végiben való vásznasok, ha sátort vonszanak, denarii 6, ha sátora nincsen, denarius 1.[12]

XI. Mikor valamely vidéki ember sokadalomkor korcsomára való bort hozna be ez mi városonkban, minthogy nagy karácson naptól fogva Szent Mihály napig az földesúr számára árulnak korcsomabort, azonkívöl senkinek sem szabad, sem nemes embernek, sem nemtelennek, hanem ha az udvarbírónak engedelméből kinyerheti valaki. Mert ha ennekelőtte valaki ő maga számára titkon bort árult, büntetése ez volt, hogy az fenekét vágták ki, nem szabad volt hordóstól elvenni. Szent Mihály nap után felszabadul. Nagy karácson napig szabad mindennek korcsomabort árulni, de bíró híre nélkül nem szabad kikezdeni, hanem az főbíró az vásárbíróval egyetemben megkóstolja és árát rendeli, mit érjen. Ugyanakkor itszét és messzelt mér az vásárbíró nékie.

Ha penig az vásárbíró akkor jelen nem lehet, tehát csak egy szolgabíró is itszét és messzelt mér nekie az város törvénye szerént.

Ez üdő alatt penig nem szoktak az úr számára korcsmán bort ...[13], tudniillik Szent Mihály napjától fogva nagy karácson napig.

Ha penig nagy karácson napján oly korcsomabor találtatnék is, ki csapon vagyon, bár csak egy köböl hija legyen is, azután cégér nékül is kiadhatja, ha kóstolót ad az bírónak belőle.

XII. Mikor az vidéki ember oly bort hoz be sokadalomkor, ki az mi hegyönkön termett, az bírónak minden hordó bortul egy-egy pint borral tartozik, ki az város igazságát annakelőtte mindenekben kiadta. Az városbeli ember is azszerént minden hordó borbul egy-egy pint borral tartozik.

Ha penig az vidéki ember oly bort hoz be, ki nem az mi szőlőhegyönkön termett, az is minden hordó borbul egy-egy pint borral tartozik az főbírónak, város számára ötven pénzzel tartozik. Ha penig általaggal lészen az bor, kóstolóval egy itsze borral tartozik az bírónak, az városnak huszonöt pénzzel.

XIII. Mikor az vásárbíró efféléken, kik várasonkban bort szoktanak árulni, kiválképpen sokadalomkor és ha kévántatik, hogy az vásárbíró helyet rendeljen neki, házat, vagy valami egyéb hajlékot, az vásárbírónak huszonöt pénzzel tartozik, mely az városé lészen.

Nota Bene. Szalonnás szekértől denarii 6. Kalácsos szekértől denarii 2. Szekeres vargától denarii 6, ha penig hátán hozza, denarius 1. Ötvösöktől denarius 1. Vásári míves szabótul, egész sátortul denarii 6. Rudas szabótul denarii 2. Szélárostól denarii 6. Áros embertől egy ferton bors. Rézmívestől denarii 2. Kannagyártótul, ha sátora vagyon, denarii 6. Sátor nékül denarii 3. Posztómetőtől egy kapcának való kesznicer posztót. Egyéb közönséges szekértől denarii 2. Azki valamit hoz árulni, ha gyalog hozza az árut, denarius 1. Az mészárosok és hentesek állapatját ide felírtuk még folio 3, capite 3. Ha gyümölcsöt, vagy hajón, vagy szekéren hozott, két pénz ára gyümölcsöt ád. Ha sót hoznak köznap, denarii 2. Az fazekas egy fazékkal tartozik. Az vásárbíró penig tartozik azzal, hogy sokadalom estin megkiáltsa, hogy valaki háborúságot szerez, floreni 12, ha szablyát vonszon fél kéz, ha vért ont, fejével éri meg.

Leánykérőknek tisztek és hivataljok

I. Ez városban vadnak bizonyos leánykérők, kiket az bőcsületes tanács rendelt. Azkiknek házasságra való szándékok és igyekezetek vagyon Isten szerént, ezeket keressék meg és ezek jó módjával Isten szerént véghezviszik minden tisztességes dolgait.

II. Azki efféle dologban egyelíti és méltóztatja magát, az leánykérőknek eleven díán marad, tudniillik húsz magyar forinton.

III. Mikor az leánykérő leányt, avagy asszonyállatot hazakér, mivelhogy az is ő tiszti, tartozik az leánykérő az prédikátorhoz felmenni és meghirdettetni. Az leánykérők penig tisztek szerént reá vigyázzonak, kiket szereznek öszvö [sic!], mert az bíró az tanáccsal egyetemben illendő büntetéssel megbünteti és ha bizonyosan meg nem tudja mindenik személynek állapotját, miben legyen.

Halászoknak rendtartások[14]

I. Az halászok eleitől fogván az község közül valók voltanak, nem az tanácsbul, kik szám szerént nyolcan vadnak, kik az földesúr dolgától szabadosok, hanem mikor kévántatik az várban, tartoznak az búzát szórólapáttal egy helyből más helyben hánni és forgatni.

Mikor penig nagy árvíz vagyon, hogy gyalog ember nem járhat az víz miatt, tartoznak az halászok az környül való falukra levelet vinni, a'mikor és hova kévántatik.

Továbbá vagyon az város felett egy darab rész szőlő, az Palota szőlőből való, melyet az halászok ő magok míveltetnek esztendő által, ki az úr számára való.

Az város szőleinek míveltetésére penig tartoznak mindenkor mívest küldeni és bocsátani.

II. Az halászok minden pénteken és szombaton tartoznak halat fogni az földesúr és kapitán számára, azhol szerit tehetik, melynek harmada az halászoké az apró halakkal egyetemben, az két része az földesúré és a' kapitáné.

III. Mikor az kecsege hal fogásának ideje eljő, úgymint Szent Lőrinc napban[15] tiltják meg az vizet az kecsege halászattól hideg őszig.

A'mikor ideje lészen a' halászbíró az főbíróhoz megyen és hírré teszi, mikor akarják lerakni az kecsege hálót. A' bíró az községnek ismét megmondja és azkinek kedve lészen hozzá, az halászokkal egyetemben egyetértvén, minden ember lerakja hálóját. Az lerakásban penig ilyen rendtartások és módjok vagyon, hogy elsőben letesznek egy hálót, melyet vajda hálónak hínak, azután az földesúr hálóját teszik le, azután ismét az kapitánét és az udvarbíróét. Ezek között penig, minthogy az Tisza vize az határ az körül való falukkal, azok is lerakják az ő hálójokat és azkit foghatnak, annak fele az földesúré, fele ismét ő magoké.

Az udvarbíró hálója után az halászok lerakják az ő hálójokat, a'mint a sors és nyíl hozza. Az hetedik háló az főbíróé lészen az innen való párton valókkal. Annakutána azkinek kedve lészen az háló lerakásához, nyilat vetnek reá és azszerént minden ember lerakja az ő hálóját.

IV. Mikor az vajda hálóban kecsege halat foghatnak,abbul szoktanak és tartoznak az halászok magoknak főzetni és ajándékban a'hova kévántatik, küldeni, minden szükségekre közönségesképpen, abbul senkinek, sem földesúrnak, sem kapitánnak nem tartoznak halat adni.

V. Valamennyi kecsege halat foghatnak az földesúr, kapitán és udvarbíró hálójában az halászok, azoknak fele az halászoké.

Azmely hálót penig magok számára nyíl után az halászok leraknak az város népével egyetemben, abbul senkinek részt nem adnak, hanem azki mit foghat az maga hálójában, az éppen az övé.

VI. Mikor az kecsege halászást elkezdik, annakutána esztendő által minden ember szabadon halászhat Szent Lőrinc napig, de azután tilalmas lészen az kecsege halászás.

Csordapásztor tiszti és jövedelme

I. Elsőben mikor az csordapásztort megfogadják, az bíró mindeneket eleiben számlál, valamennye tehenet őriz, ha tavalyi tinó is, azki az anyját nem szopja, minden tehéntől hat-hat pénzt adnak.

Mikor elsőben kihajtja az csordapásztor az város csordáját, őrzi egy ideig, annakutána eljár városszerte és az csorda baromnak számát

ravásra veszi. Akkor minden ember egy-egy pénzt ád a' pásztornak, melyet bocskorpénznek hínak.

II. Valakinek csak egy tehene vagyon is, mikor elsőben elkerül, minden ember egy-egy nap tartozik az pásztornak enni adni, reggel kenyeret, ahhoz sajtot, avagy túrót, akár pecsenyét. Azki effélét nem adhat az kenyérhez, három pénzt ád neki érette, ezmellett estvére vocsorát főz neki és egy pénzt ád neki, mert ebédre sem küld főzeléket neki.

III. Mikor ezen felül elkerül, úgymint ha minden marhaszámtul enni adtanak és ismét újonnan kell előkezdeni, tehát akkor két-két marhaszámtól adnak enni.

IV. Azmely tehén az pásztor előtt az mezőn megbornyúzik, az pásztor tartozik hazahozni és azkié lészen, az pásztornak két pénzzel tartozik, azki többet ád, az ő jóakaratja.

V. Ha valamely bornyút az anyjával járatnak az csordában, attul is az pásztor minden héten egy pénzt vészen és úgy őrzi. Mikor penig az csordapásztornak ideje kitelik és azután ismét őrzi a csordát, akkor afféle bornyútól, ki az anyjával jár, minden héten egy pénzzel tartozik az pásztornak.

Az csordapásztor penig tartozik az város morháját őrizni régi törvényönk szerént Szent Miklós napig.

VI. Mikor valamely embernek az tehene az csordától külön jár és nem fótos morha, az pásztornak ugyan tartozik enni adni tőle. Az fótos morha penig húsz marhaszámbul áll, akármiféle morha legyen.

VII. Mikor azmely marhát az pásztor eleiben valaki kihajt és eleiben ád, mindenkor tartozik az pásztornak megmutatni, ha az pásztor estve haza nem hajtaná, tehát az ember tartozik az pásztornak estve megmondani és hírré tenni és az pásztor tartozik másnap, avagy akkor éjjel megkeresni. Ha meg nem találja, tartozik az marhának az árát megadni, de úgy, hogy az pásztor eleiben mikor hajtja, ha megmutatja légyen az pásztornak és ugyan eleiben hajtotta leend.[16]

Tizedesek rendtartások

I. Eleitől fogván rendtartás szerént voltanak ez mi várasonkban tizedesek. Mikor valami oly közönséges jóban az városnak szükségében parancsol az bíró az tizedeseknek, hogy előálljonak az ő alatta való községgel és néppel (emberekkel) azmire kévántatik, tartoznak előállani.

Ha penig az bíró parancsolatjára elő nem állanak az tizedesek, a' bíró egy forinttal bünteti meg az tizedest szófogadatlanságáért.

II. Mikor az tizedes elhirdeti az bíró parancsolatja szerént az alatta való népet, kik az ő tizedében vadnak és maga jelen nem lészen az alatta való tizedbeli emberekkel és képebeli embert sem hagy az maga tizedéből, az alatta való tizedbeli emberek ötven pénzzel büntetik meg az tizedest. Az alatta való ember is penig, ha el nem megyen az tizedes parancsolatjára a'hová hirdeti, huszonöt pénzzel bünteti meg az ő tizedbeli emberekkel azt az szófogadatlan embert.

III. Mikor az tizedes valahova akar vidékben menni, az alatta való tizedbeli emberek közül tizedes képét kell hadni és úgy mehet el. Ha penig tizedes képét nem hagy és akkor történik az bíró parancsolatjából az tizedesek által kapura, város őrzeni, vagy egyebüvé hirdetni és az tizedes hon nem lészen, tizedes képe sem lészen, az bíró ötven pénzzel bünteti meg.

Rétnek megeresztésében való rendtartás

I. Mikor az bíró az tanáccsal egyetemben kaszáló rétet akar bocsátani, az prédikáció meglévén vasárnap, az város népét megállatja az bíró, mindennek megmondja, mely napra bocsátják meg az rétet. Minden rendtartást előszámlál, tudniillik, hogy harangozás előtt az városbul ki ne menjen azvégre, hogy az rétre menjen kaszálni, senki penig több emberrel ne menjen, hanem azmennye ember számára az rétet bocsátják és senki szabadon az réten morháját el ne bocsássa, hanem megkösse és úgy adjon enni, mert ha ezek ellen cselekszik valaki, az bíró egy forintot vészen rajta, melynek fele az város szolgájáé.

II. Valaki harangozás előtt az városbul kimegyen a'végre, hogy kaszálni menjen, ha rajtaérik, az bíró egy forintot vészen rajta. Azki penig több emberrel kaszáltat, hogy nem mint az rétet bocsáták, valamennyivel több lészen, de mindenikért egy-egy forintot vészen az bíró.

III. Valamely felfogott rend füvet elkezd kaszálni, addig mást nem szabad foglalni, míg az első fogást le nem kaszálja, mert ha mást foglal, azért is az bíró egy forinttal bünteti meg.

Szőlőhegy és mezőnek tilalma

I. Valakinek nyájjal vagyon morhája, azkit külön őriznek, külön jár pásztor utána, úgymint tehén, ökör, barom, ló, juh, disznó, etc., ha tilalmasban, úgymint szőlőhegyen, réten és egyéb tilalmas helyen találtatik, hogy szántszándékkal reá bocsátja, az hites kerülő behajtja és az bíró egy forintot vészen rajta.

Ha peniglen valakinek kárt tészen, vagy szőlőhegyen, vagy réten, vagy kertben, az kártételt megböcsülik és azt is meg kell fizetnie, azkié az marha lészen.

II. Ha valakinek morháját, azki után pásztor nem jár és nem fótos morha, vagy szőlőhegyről, vagy kaszáló rétről behajtják, azmint akkor esztendőben az tanács tilalmat rendeli, azt veszik rajta. Ha valakinek kára lészen, megböcsülik és azt is megveszik rajta.

Azki penig szántszándékkal barmát tilalmasban bocsátaná, az bíró egy forintot vészen rajta, efféle forintosnak fele az város szolgájáé, az fele az főbíróé, valami efféle forintos esik.

III. Valaki az tilalmas réten az bíró híre nékül kaszálna és rajtaérnék, azon is egy forintot vészen az bíró, annak is fele az város szolgájáé.

IV. Valahonnan valami idegen ember barommal jönne és határonkon megszállana, az szabad nyomáson szabad barmát harmad napig jártatni, harmad nap múlva az bírótól és az tanácstól kell megkövetni.

V. Mikor valaki valahonnan mezőnkre morhájával szorulna, nem szabad jártatni mezőnkön, hanem az bírótól és az tanácstól kell követni, és ha az főbíróval megalkhatik, szabad lészen jártatni, azmíg az bíró megengedi nékie.

Az szőlőknek őrizésében való rendtartás

I. Azmely szőlőgazda, avagy vinclér szőlőpásztort akar fogadni az maga, vagy ura szőlejében, az szőlőpásztor Szent Lőrinc napban szokott beállani az szőlőőrzésre. Ha azki kenyeret nem ád az szőlőpásztornak, az olyan ember heti bért ád az pásztornak, úgymint tizenkét pénzt, avagy legfeljebb tizenhat pénzt, feljebb nem szabad anni [sic!].

Az szőlőpásztornak nem szabad széllel járni az szőlőhegyen, hanem csak az harmad szomszéd szőlőig, mert ha az város szolgái, avagy kerűlők negyed, avagy ötöd szőlőben találja, avagy az szőlőnek gazdája és az bíróhoz viszi, az bíró egy forintot vészen rajta.

II. Azmely szőlőpásztornak derék fizetése vagyon, semmiféle gyümölcsöt haza nem szabad hozni, sem titkon, sem nyílván, sem maga, sem az gazdája számára, mert azkinél gyümölcsöt találnak az város szolgái, afféléket az bíró egy forinttal büntet meg. Hanem az szőlőnek gazdája maga, avagy háza népe hozza haza, ha mi gyümölcse vagyon.

III. Az szőlőpásztornak szorgalmatosan kell vigyázni az ő gazdájának, vagy urának szőlejére, hogy sem embertől, sem marhától és egyébféle kártételtől az ő gazdájának szőlejében fogyatkozás ne essék. Nem szabad penig magának is sem pénzen, sem barátságért másnak szőlőt adni gazdája híre nékül, csak egy szem szőlőt is. Pénzen penig az gazdája hírével sem szabad semmiképpen. Magának is nem szabad tékazlani, hanem képesség szerént ehetik az gazdája szőlejében.

IV. Az szőlőpásztor tartozik szüretkor megnyomni az ő gazdájának szőlejében termett, megszedett szőlejét, melyet az szőlőpásztor őrzött és egy szűrőkast tartozik fonni az szőlőpásztor az must leszűrésére. Akkor penig az szőlőnek gazdája étellel tartozik az szőlőpásztornak, mikor az szőlőt kádban tapodja és nyomja.

Az bornak dézmálásában minemű rendtartás és törvény volt eleitől fogván és vagyon is

I. Valamely embernek ez mi szőlőhegyönkön saját szőleje vagyon és mikor az megszedésnek ideje eljő, addig senki szőlőt szedni nem mehet, míg az nevét be nem íratja az nótáriussal. Ha ezenkívöl cselekednék, az dézmás megbüntcti érette, ha dézmaadó szőleje vagyon.

II. Mikor az dézmaadó szőlőt megszedik, az szőlőt meg kell nyomni és úgy hozza haza mind az törkölt s mind az mustot, az szőlő alatt hordókban töltvén és nem szabad házához vinni senkinek sem mustját, sem törkölyét, hanem az dézmaház előtt meg kell állani, az szekeres kádnak az oldalát hetedik abroncs felett megfúrják és azki mustot az város hites szolgái róla lecsapolnak, hordóban töltik és az dézmások viselik gondját.

Hogyha penig azmely szekeres kád elegendő kád lészen, azki örög és tele vagyon törköllyel, affélét egy köböl borra írják.

Azmely szín bort penig akkor behoznak, azt is cseber és köböl számra beírják, valamennyeszer az dézmaház eleiben bort és törkölyt hoz be.

Azmely törkölt penig afféle szekeres kádakban be szoktanak hozni és azkihez kétség vagyon, az város szolgája felhág az szekérre és egy szőlőkarót, avagy pálcát alányom az kádban és ha az törköly alatt nyomatlan szőlő találtatik, az dézmásnak megmondja és az dézmás újonnan megnyomatja.

III. Az város szolgái (kerülők), ezek mindenkoron hatan vadnak. Ezek semminemű dézmával nem tartoznak, az földesúr dolgától is és minden munkától üresek, hanem esztendő által készeríttettenek [sic!], hogy az szőlőhegyeket és egyéb tilalmasokat szorgalmatosan őrizzék az ő tisztek és hivataljok szerént. Az bíró mellett penig szüntelenül jelen kell lenni és minden parancsolatjára szolgálni kötelesek. Szüretkor az dézmások körül azszerént szolgálnak. Semmiféle adóval penig ez hat város szolgái nem tartoznak, sem földesúrnak, sem papnak, sem mesternek, mivelhogy mindeneknek kötelesek szolgálni hitek szerént.

IV. Mikor az dézmálást elkezdik, minden dézmáló embernek oda kell menni és az nótáriussal felkeresteti azmennyi cseber, köböl és itsze bort az egész szüretkor odahordott és felíratott, azokat egyben summálván, az földesúr számára ötödét veszik.

V. Azmely embernek újonnan plántált és ültetett [szőleje van], kit gyepből, cseréből [sic!] és erdőből sok fáradsággal épített, senki afféle újonnan plántált szőlőből tizenkét esztendeig dézmával nem tartozik.

Hasonlóképpen az szőlőskertekből soha dézmát senkinek, azonképpen az város szőlejéből soha dézmát nem adtonk, hanem szabados volt eleitől fogva.

VI. Minden dézmáló embernek az dézmára annyi bort kell vinni és letenni, hogy mikor az dézmálást elkezdik és dézmálni akar, mindennek elegendő bort adhasson, azkinek mivel tartozik, mert ha ott ki nem telik, házátul is el kelletik hozni.

VII. Az dézmakor minden ember, mind vidéki s mind itt való, azki dézmál, az város segítségére egy-egy köböl borral tartozik. Ha penig az városnak valami nagy szüksége lészen, vagy épületre, vagy egyéb közönséges jóra való lészen, akkor többet vesznek egy, avagy fél köböl borral, azmint az tanács rendeli, ebben penig senki ellentartó nem lehet.

VIII. Az dézmakor azmely ember immár mint az földesúr borát, város számára, prédikátornak s mind penig mesternek és harangozónak kiadta, azután az város szolgáinak, ha ki azki jóakaratjábul egy, avagy két itsze bort, vagy többet akar adni, szabad vele és ha nem ád is, erővel senki el nem veszi.

IX. Valamely vidéki ember megdézmál, tartozik fertonban (azkinek háza nincsen ez mi városonkban) egy köböl abrakkal, egy kappannal, avagy két tyúkkal, négy kenyérrel és tizenkét pénzzel, mely az dézmásoké. Ha penig ezeket meg nem adhatja, az fertonért hetvenkét pénzzel tartozik, idest denarii 72.

X. Azmely vidéki embernek ez mi szőlőhegyönkön dézmaadó szőleje vagyon és az dézmára nem akar befáradni morhájával, szekerével és az törköllyel, az dézmástól kiköveti az város szolgáját és az hegyen megcsapolja az kádat azszerént, mint az dézma használ és azt, azmennyi lészen köböl, vagy itsze számra, felrója és visszatöltik az kádban. Ha penig az szekeres kád, kétséges lészen az város szolgája, azt is meglátván felrója és az dézmásokkal beíratja, az törkölyt is egy köböl borra íratja.

XI. Mikor efféle emberek az dézmásoktul kikérik az város szolgáját az szőlőhegyre törkölt látni, az olyan ember az dézmásoknak

egy köböl borral tartozik, az város szolgájának is egy köböl borral, ha csak egyszer bocsáttatának is ki az szőlőhegyre. Akkor az város szolgái lesznek az dézmásnak szolgái.

XII. Az dézma alatt valamennyi törvény lészen, ki nem örökség dolgában áll, minden törvényeket az dézmás szolgáltat ki az tanácsával egyetemben és azki jövedelem akkor lészen, úgymint törvénypénz és negyven, mind az dézmásé, valami az bírót illetné.

XIII. Valamely marhát az dézmakor tilalmasból behajtonak, azki vidéki emberé lészen, ha csak egy számú marha lészen is, avagy ha több lészen és egy emberé lészen, az dézmás negyven pénzt vészen. Ha két, avagy három, vagy több emberé lészen az marha, mindenik gazda az ő marhájától egy negyven pénzt ád, ha tíz marhája, vagy több lészen is egy embernek, csak egy negyven pénzt ád, melynek fele az város szolgájáé.

Ha penig itt való emberé lészen a' marha, minden marhaszámtól öt-öt pénzt vesznek, annak is fele az dézmásé, fele az város szolgájáé.

[TOKAJ 1561. ÉVI URBÁRIUMA]

Tokai városának eleitől fogván való törvényi az urbárium szerént, melyekben mind Nemethy Ferenc s mind penig annakelőtte és utána való földesurak, kik Thokay várát és városát bírták, megtartottanak.

1561 esztendőbeli lakosi Tokay városának rend szerént leírattatván, ezek voltanak:

Meszaros Tamás.
Ez egy emberen kívöl egész helyes ember Tokaiban nem volt, mert azmely helyek voltanak, az nemesek és az katona renden valók bírták, hanem ki pincében, ki hegyoldalban lakott.

Dobo János
Turczik Mihály
Ats Miklós
Czikor János
Nehez Péter
Sandor Gergely
Soos László
Thasy István
Ats Bálintné
Judex Szobonya Máté
Dobo András
Eördögh Márton
Fekete Demeterné
Tar Miklós
Adam István
Szobonya András
Szabo Lukács
Meszaros Demeter
Czetery Demeter
Gaczal János
Kenczes Mihály
Balogh István
Thomas deák Miklós
Pankotay János
Santha Ambrus
Szabo Balázs
Kertesz Mátyás
Keky Péter
Molnar Gáspár
Kis György
Kovacz Benedekné
Halasz Ambrus
Mathe Pál
Czako András 1.
Czako István
Bako István
Czako András 2.
Borsoos Ferenc
Veres Tamás
Gyarmathj Mihály
Kerekes János
Geöngjeösy Ferenc

Barath Péterné
Seres Ambrusné
Nagy János
Portörö István
Dobrony Mihály
Szamosközy Jakab
Tibar János
Nyulasz Jakab
Josa Tamás

Ezeknek az megírt tokaiaknak semmi oly szántóföldök nincs, a'hul szántanának, nem is tartoznak, sem tartoztanak soha őfelségének szántani semminemű vetést, sem őszit, sem penig tavaszit, mivelhogy gyakorta sok nyomorúság esett az futás miatt rajtok. Hanem szegények, azkinek szőleje volt és vagyon, azmikor termett, azután éltenek. Mindezek közül sem volt feljebb, kinek két lova, kinek két ökre, minden héten egy napot tartozott szolgálni az földesurának, többre nem erőltettenek. Vármíhre penig soha csak egy embert sem adtanak, hanem az vármegyék tartoztanak mindennel, valami az várépítést illeti és illette, mind Nemethi Ferenc idejében, mind penig annakelőtte, azki Tokai várát bírta, mind penig azután, nem is erőltették penig soha reá őköt.

Szabadosok

Voltanak penig sok szabadosok, azkiket soha az földesúr dolgára nem vehettenek. De viszontag azkik nem szolgáltak, szabadosok voltak vele az városbeliek, ha adtak kaszáló rétet nekiek, avagy nem és ha hagyták az város földén morhájokat jártatni, avagy nem.

Nemesek

Volt akkor két nemes ember, Fodor Mihály és Diak Gergely.

Különb-különbféle szolgák, kik az város közé nem szolgáltanak

Aduchy Pál
Thott László
Komplár János
Thott Pál
Tisza Péter

Ezek a réhben esküdt révészek voltanak, az réhbíró volt Szwcz Antal.

Thott Mátyás viselte gondját az szabad őrlő malomnak, annakokáért az udvarbírótul volt fizetése.

Szarka Demeter fapallér, azki gondját viselte az fának, fizettenek neki.

Thott György nem akar közikben szolgálni, annakokáért sem fát nem hagytak az erdőjőkben vágni, sem kaszálni nem hagyták az réteken.

Mészárosok dolga

Meszaros Mihály
Meszaros Boldizsár
Meszaros Márton
Meszaros Imre
Meszaros Urbán
Meszaros Máté

Ezek az mészárosok az város köziben nem szolgáltanak, hanem a'hova levelet kellett vinni az kapitántól, két mélyföldig mindenféle levelet tartoznak menni. [sic!]

Az szombati réhvámnak két része az prédikátoré, harmad része az révészeké mind sóbul, vasbul és pénzesből. Gyalog embertől való vám egészlen az révészeké.

Mikor az réhben szemben való adósság miatt, kit maga is az adós nem tagad, avagy valami csavargó ember legyen az adós, hogy füstin nem kereshetik, az réhben megtartóztatván megvehetik. Avagy penig valami vétek az réhben esik, ugyanott lészen annak törvénye, azt onnan sohová nem appellálhatják. Valami bírság afféléken esik, egészlen az réhbíróé.

Mikor az árvizek miatt az úton járókat az révészek nem győzik általhordani, hanem vadnak Tokaiban és Rakomazon szegény emberek, kiknek sem szőlejek, sem barmok, hanem csak egy-egy hajócskájok vagyon, azokat öszvekötvén, az úton járókat ők is általhordogatják, azkivel tereh szerént mint megalkhatnak. Az a' réhvám övék lészen, az úrét kiadván belőle. Ha penig az révész az hidason elviheti, az révészek ellen senki által nem viheti, hanem ha az hidasban be nem férne.

Afféle apró hajósoknak nem szabad több terhet elfoglalni, hanem azkit egyszer elvihet. Ha egy terhes szekeret megfogad vele megszerződvén s el nem viheti egyszer, hanem csak szekeret, avagy az terhet, valameliket ott hagyja, hogyha más üres hajós találkozik, az mindjárást utánaviszi, fele bérit elveszi. Az első hajós, ki megszerződött vele, ezt nem ellenzheti.

[TOKAJ 1573. ÉVI URBÁRIUMA]
1573 ESZTENDŐBELI, AZ TOKAI INVENTÁRIUM ÉS AZ URBÁRIUM SZERÉNT VALÓ TÖRVÉNYEK ÉS RENDTARTÁSOK

Tokay városának lakosinak nevek

Dobo Ferenc
Dobo Benedek
Szobonya Benedek
Meszaros Balázs
Nehez Péter
Czetery Simon
Kún Jánosné
Kovacz Fábián
Keresztes Péter
Czetery Péter
Thott László
Barath Péter
Seres Tamás
Komlosy Pál
Major Gergely
Meszaros Demeter
Soos László
Josa Tamás
Tardosy Albert
Meszaros Mihály
Szwcz Pál
Emődy János
Meszaros Boldizsár
Szabo Bálint
Halasz Ambrus
Szeles János
Somody András
Somody Demeter
Nagy Ferenc
Borbely Péterné
Czetery Lukácsné
Bodnar Antalné
Meszaros Bálint
Dobo János
Acz Balász
Prokator Mihály
Losoncy Mátyás
Molnar Pálné
Szobony Máté
Kereztes Balázs
Szobonya András
Meszaros Bálintné
Agis Máté
Seres Antal
Nagy János Pál
Czaky Imre
Varga Gergely
Szabó Bálint
Farkas János
Kormos Bálint
Meszaros Tamás
Acz Ferenc
Fekete Miklós
Kovacz Péter
Keky Péter
Lovasz Benedek
Revesz Tamás
Tamás deák

Balogh Orbán	Torczik Máténé
Paller István	Kovacz Benedekné
Szarka Demeter	Acz Bálintné

Adó

Vallják hitek szerént az polgárok ez városnak lakosi, hogy annakelőtte rendeltetett szokások és törvények szerént közönségesen az földesuroknak adtanak minden esztendőben Szent Márton adaját húsz magyar forintot.

Jövedelem

Mivelhogy makkos erdejek nincsen, hanem azkinek disznaja vagyon, az kerezturi és rakomazi makkos erdőre kell hajtaniok. Azkinek disznaja ott jár, azokat megtizedlik az tokay vár számára, de ha itt való szabad mezőn jár valakinek diszna [sic!], semmit nem fizet belőle.

Szőlőhegyek vagyon jó, mely fő borokat terem, azokbul adnak ötödbort Tokai várához, úgymint kilencedet és tizedet, melynek egy esztendei haszna az üdőnek állapatja szerént lehet másfélszáz hordó bor, százharminc, néha száznegyven, néha hetven, néha több, néha kevesebb, kikből az város prédikátorának minden esztendőnként adnak négy hordó bort és nem többet.

Szüretkor azminemű kádban hazahordják az törkölyt, az kádnak az oldalát megfúrják, azki must rajta lészen, lecsapolják, mely Tokay várához szolgáltatik.

Azmely vidéki embernek ez városnak hegyén szőleje vagyon, tartoznak adni szüretkor, minden ember két tyúkot, négy kenyeret, tizenkét pénzt, tizenkét tikmonyat, egy köböl árpát, vagy zabot.

Vadnak az császár őfelsége számára (az földesúr) való tizenegy szőlők ez város hegyén, Koczagh, Nylas, Jozan, Lisztes, Barath, Szeremy, Palotha, Polyankas, Fekete, Kulczar és Nyulas. Ezeknek hármát, úgymint az Palotha, Jozan és Nyulas szőlőt fizetés nékül mívelik, az nyolcát penig pénzért.

Mindezekből az szőlőkből, a'mint termése vagyon, lészen negyven hordó bor, néha harminckettő, néha tizenhat, néha nyolc, néha több s néha kevesebb, az üdőnek állapatja szerént.

Szüretkor valamely vidéki ember az Tiszán által akar bort vinni, akárhol termett legyen, az dézmástól pecsétet vészen és minden hordó bortul hat-hat pénzt fizet, általagtól három pénzt, egy hordó lőrétől is három pénzt. Ez pecsétpénz penig, avagy cédulapénz az császár számára való és efféle pénzt csak szüretkor adnak, az dézma felkelvén végeszakad.

Azki vért teszen az másikon, az vérbírság egy forint.

Azmely ember az város bírája székiről az udvarbíró székire veszi a' törvént, negyven pénzt ád az udvarbírónak.

Az halászok, kik hetedszaka a Tiszán halásznak, minden pénteken és szombaton tartoznak halakot adni az vár szükségére az udvarbíró kezében.

Ez Tisza vizén vagyon igen fő réhhely. Mikor Czithnek felől szekereken vasat visznek által az Tiszán, minden szekértől adnak két-két sínvasat és minden ökörtől az réhben egy-egy pénzt fizetnek, lótól két-két pénzt. Mikor penig ugyanazon szekerek visszatérnek és sót hoznak, minden szekértől két-két sót adnak és minden ökörtől adnak az réven egy-egy pénzt, lótól két-két pénzt. Ha penig üresen jönnek vissza, minden szekértől hat-hat pénzt adnak.

Az erdély szekértől, kik sót hoznak azszerént fizetnek az réhven, mint a czithnekiek.

Az máramarosi szekerektől, kik sót hoznak, minden szekértől négy-négy sót adnak, az marhától semmit sem. Mikor penig ugyanazon szekerek visszatérnek, tizenkét pénzzel tartoznak, ha csak négy ökör lészen is az szekér előtt befogva.

Az közönséges szekerektől penig, ha hat ló vonsza, tizenkét pénzzel tartozik, ha öt ló, tíz pénzzel, ha három, avagy négy, avagy két ló lészen, nyolc pénzt ád.

Valamely hordó bort az Tiszán csak a vizen, avagy hajóban fel-, vagy alávisznek, minden hordó bortól négy-négy pénzt fizetnek.

Azmely csonokat, vagy hajót az Tiszán aláhoznak eladni, mindentől két-két pénzt fizetnek.

Azmely juhot, bárant, kecskét, a'mennyit egy forinton vehetnek, annyitól fizetnek egy-egy pénzt.

Egy lovas embertől két pénzt vesznek, gyalog embertől egy pénzt.

Ez városnak lakos jobbágyi semmiféle réhpénzzel nem tartoznak, mivelhogy ezek mindenkoron Tokay várának hasznára segítséggel és szolgálattal vadnak az réhben, azmikor az üdő kévánja.

Az réhnek jövedelme egész esztendő által, készpénz, néha nyolcszáz forint, néha több s néha kevesebb, azmint az üdőnek állapatja hozza.

Azonképpen az só és vas jövedelmet is esztendőnként az készpénzhez hasonló lehet. Mert néha jut esztendő által kétezer kősó, néha több. Sinvas penig négyszáz, néha ötszáz, néha több s néha kevesebb.

Az réhnek jövedelme minden szombaton az prédikátornak jár.

Educillatio vinorum

Ez városban árulnak bort esztendő által az várhoz, elkezdvén karácson havának huszonegyedik napján jövendő Szent Mihály havának huszonkilencedik napjáig, azaz Szent Mihály napig.

JEGYZETEK

1. Május 25.
2. Itt a tarcali és a bodrogkeresztúri protocollumban szereplő moralizáló – elbeszékő rész következik, amely leírja a Basta - féle dúlást és a városkönyv elveszítésének körülményeit. Mivel ennek szövege mindhárom protocollumban megegyezik, itt nem közöljük.
3. Tiszaeszlár — nem tartozott a hegyaljai települések, sem pedig a tokaji uradalom falvai közé. Valószínűleg mint szomszédos település lakóit kérdezhették meg az eszláriakat.
4. Az életkor nincs megjelölve.
5. Szeptember 29 - december 24. 1581-ben Szent Mihálytól Szent Tamásig kocsmáltatott a község. V.ö.: Urbáriumok i.m. 741. Ez az időpont szerepel az alább közölt 1561 és 1573-as urbáriumban is.
6. Ladány, Tiszaladány — a tokaji uradalom birtoka. V.Ö.: Urbáriumok i.m. 753.
7. Húsvét után a 7. vasárnap.
8. Más XVII. századi kéz betoldása.
9. Az összeg javítva.
10. A következő pont más XVII. századi kéz betoldása.
11. Április 24, augusztus 20, december 28.
12. Egykorú megjegyzés Szánthaytól: Nota Bene. Reliqua quaero infra folio sub capite 13. ubi talis nota invenientur.
13. Kihagyott hely.
14. V.ö.: Urbáriumok i.m. 740-741, valamint Tokaji halászrendtartás (1745) MGSZ 5(1898) 213.
15. Augusztus 10.
16. A pont Szánthay utólagos betoldása.
17. Csetnek.

IV.

[TARCAL MEZŐVÁROS "USUÁLIS KÖNYVE", 1700, 1743.]

M.[1] Tarcal mezővárosának usualis törvényei, melyeket néhai nemes és nemzetes vitézlő Dévai Ferenc uram egybenszedett 1700-dik esztendőben, most penig maga és mások hasznára újobban leíratott Békési Pál M. Tarcalon 1743. esztendőben.

Bölcs Salamon Példabeszédes Könyve IX. részében caput 9.: Adj a bölcsnek tanácsot, hogy bölcselkedjék. Feljebb: Fedd meg az igazat, hogy öregbítse a tudományt.

Parium Petitio

Ez pár adás, kérés és másra való vétel. Nem egyéb, hanem a keresetnek és egyéb törvény színire előhozott minden leveleknek ország törvénye s szokása szerint az alperes által egyszeri másra kérése és meg is adása avégre, hogy abbul értse s tanulja meg, mit számlált ellene a felperes és ahhoz képest tudja magát oltalmazni ellene.[2]

Innét ezeket tarthatni meg:

1. A felperes okozza a pert. Már azért mikor pár kéretik, kell lenni a felperesnek, azt mondja keresetinek.
2. Egész expeditioval is kell már akkor lenni s fegyveresen a felperesnek, mikor párt kérnek és egyéb törvény színire előhozott minden leveleknek.
3. A törvény színén kell párt kérni.
4. Ország szokása a pár adás, ország törvénye s szokása szerint.
5. Csak az alperesnek rendelte az ország és minden törvények párt adni az felperes által.
6. A pár adás a felperes igyekezetinek és minden készületinek, fegyvereinek az alperesnek való hírré adása, izeneti, hogy abbul értse s tanulja meg, mit számlált ellene a felperes.
7. A pár adást az alperes oltalmára végezte és rendelte az ország törvénye a felperes ellen. Ahhoz képest tudja magát oltalmazni.

Innét tartsd meg regulam juris antiqui civilis 125. Favorabiles rei potius quam actores haberentur.

Innét méltán igyekezem és szándékozom Tarcal, édes lakóhelyem, előmeneteledre és hasznodra, amint illik hálaadó fiához. Kérlek magad megmaradására és nyugodalmára cselekedd meg ami vagyon Jeremiásnál:[3] Tudakozzatok a régi ösvényekrül, melyik légyen az igaz út és azon járjatok, hogy a ti lelketeknek légyen nyugodalma. Micsoda út ez? Felelet: Az Isten törvénye és azzal megegyező világi törvények.

Kérded: Vajon van-é inkább ennek valami nyoma az Isten törvényiben, hogy rei sint favorabiles? Felelet: Világosan ki van téve. Nézd meg![4] A gyilkosok, mind alperesek részérül a persequalo felperes ellen hat menedék városokat parancsol Isten oltalmokra, mentségekre, míg megmenekedhetnének. Egy tanúra sem mondja megölni. Nem parancsol ám itt Isten a felperes felől a városoknak, hanem az alperesek felől, hogy bébocsássák. Nem is bocsátják felperes uramat. Nem néki való hát most is a pár. Ez régi utam. Ezzel egyez a Kithonits meghatározása. Régi út Anno 1550. Van már most 151 esztendeje, hogy beírták is. Hihető, lehettek akkor is olyan patvaros felperesek, mint most is kezdtek itt Tarcalon támadni s azok ellen tették írásban.

Megegyez ezzel a tarcali szokás, mert ha csak akkor kezdődött volna is, mikor Bastha miatt elveszett a régi protocollum és amaz igaz hazafia, néhai Zombori Péter deák nagy industriával újobban helyére állatta a tarcali protocollumot és confirmáltatta három királyokkal in omnibus legibus usibus et consuetudinibus privilegiáltatták, mégis 95 esztendeje volna.[5] Hát a régi protocollum lehetett két annyi idős és így lenne 275 esztendő. Régi jó út hát ez. Ezt tudakozzuk s ezen járjunk. Egyéb minden szokásirul is Tarcalnak így kell gondolkodni, melyek kézrül kézre az én időmig lejöttek és én jó lelkiismeret szerint amit mint observálhattam, jegyzésben vettem, ne obtundalhassék, hogy csak szó és írás róla nincsen. (noha akár írva légyen a szokás, akár jó okbul származzék, nem tartozik essentiajára). Jó okbul származottnak lenni pedig minden mi szokásinkat, ha a szükség úgy hozza, megmutatom. Csak arra kérlek, ha Tarcalt szereted, hogy a tarcali régi jó törvényeken járj. De hallám az elmúlt törvénynap 6. Julii 1701., amint Szent Pál szól[6], hogy némelyek megháborították a tarcaliakat, el akarván venni a régi jó ösvényrül. A tilalmason által akar utat csapni, mégpedig nagy szélesen, károsan.

Protocollumot is kíván csinálni afelől, hogy az actornak adjak párt és némely productumokban az alperesnek ne adjanak. Behajtják a tilalmasbul bizony. Kérlek lelketek ismeretire, ne engedjétek a tarcali protocollumban beíratni. Ne mocskolja az hitván légy a szép rózsa és liliom virágokat, kiknek jó szagok megmarad, hanem légycsapóval űzzétek el inkább. Jusson eszetekben, quo quis indoctior, eo impudentior. Ám csináljon bár magának protocollumot, nálam elég lejegyzőre fog akadni és mindenütt exsibillálják s maga önkínyén temérdek tudatlanságát, praejudiciumát ki fogja mutatni, hogy sem Isten, sem haza törvényit, sem lakóhelye szokásit nem érti, nem tudja[7], hanem csak quiquid in buccam, sem íre, sem szelencéje legistratorrá, vagy borbéllyá nem kellett volna magát tenni. Nyelvekre azért ne hajtsatok semmit, mert azokkal meggondolt ártalmakat szólnak és ott Isten ítíleti is utána vagyon. A pert szeretik ezek, azért is nyelveskednek kettős szívvel lévén, ajakokkal hízelkednek. A nyílhoz hasonló ezeknek nyelvek. Nincs itt semmi helye Szent Pál intésének. Nézd meg az első verstül fogva kilencedik versig és ott a kilencedikben a legutolját tekintsd meg.[8]

Hogy éles nyíl az ilyeneknek nyelvek, kitetszék jurisprudentiájokat tanult és a tarcali nem törvényekben s nem szokásokban épületet vett egy Domonkos Ferenc nevű prókátor magaviselésibül 21. Junii 1701. Aki is csúfolódó cifra fortélyokkal és tulajdon per szitkokkal semmi illendő alkalmatossága arra nem lévén, Keresztúrban sok becsületes asztalnál ülő emberséges emberek előtt s hallásokra, az én szívemnek pedig nagy keserűségére eb ususnak szidalmazni nem átallá tarcali jó szokásinkat. Sokszor reiterálván, eb usus. Én ugyan obiciáltam a törvényt, hogy a prókátornak nem szabad a szokásokat gyalázni, sőt inkább oltalmazni tartozik. Harmadik tisztek ez.[9]

Ezen Gyarmati uram is igen értelmesen mondá: Nem gyalázni, hanem meg kell azokat tanulni, holott magát és praeceptorit prostituálja.

Kérdem: Honnét tudod, hogy nem tarcali ususok azok, melyekben tudatlanságod miatt megestél? Mert (úgymond) a mostani tarcaliak nem tudják, soha nem is hallották. Mondék: Mit tehetek róla, hogy csak tegnapiak és az Isten bölcs ítéletibül a vének a kapuknál elfogytanak.[10] Köszönjük meg hálaadással amit meghagyott az ő kegyelmességébül, s az az oka, és így árulták el temérdek tudatlan-

ságokat. Nesze praevaricatorok, collusorok, nem tudod s gyalázod, szidalmazod szokásinkat. Quia ignoti cupido.[11]

Ok adás: Mert úgy mondások, exceptiók miatt másutt való terminustól elmaradók (azaz eripitur bolus). Felelet: Semmit sem curálta ezt Tarcal, sem az ország törvénye, hogy a prókátort gazdagítsa, minden nap vendégelje, hanem hogy az ártatlan megmenekedjék, sok exceptio. Az Isten is nemcsak egy várost, hanem hatot rendelt az alperesnek, ha ártatlan, hogy megmenekedjék. Azonkívül a szent helyek is ollyak voltak, templom, oltár, amelyiket hamarébb érte a praetensus victus fél. Ki merné ez isteni szokást káromlani? Hogy ne nehezteltem volna a praevaricatornak ily dolgokat importáló szidalmas szavait: eb usus? Vaj ki haragszik a német az Huntért, ha valamint hozzá tészesz. Bizony halálra veti magát, mégis ezért bosszúját állja. El is rekeszted te az Isten népétül boldogult eleit Tarcalnak. Nem jó az fiak kenyerét az ebeknek adni. Az idvességtül is kirekeszted, kinn maradnak az ebek.[12] Soha a régi scythák (kiknek matadéki vagyunk) semmit oly nehéznek nem tartottak, mintha édes elejeknek valaki temetéseket holtok után labefactálta, ezt soha el nem szenyvedhették. Tarcal édes lakóhelyem eleinek s őseinek nem koporsójokat, hanem magokat, holtok után is nem pogányokat, hanem abbul megtért nagy keresztény embereket, orcátlanul hogy így szidalmazod, vajon s mint viseltetném csendesen és hivalkodva, nem lehet. Eb ususok. De mortuis aut bene aut nihil. Tarcalon hát itt restitutióval, per confessionem mendacii retractationem et compensationem. Ebbül mondottad, amit mondottál. Bérmáltassál azért eb ususért. Ebül szólt susnak. Legyenek komák a veled értők. De megmarad az hold az égen, akármint ugassa az eb. Megmaradnak a te jó törvényid és régi szokásid Tarcal édes hazám, csak magad e régi jó törvényt el ne hadd! Őrizd e szép virágos kertedet, ne tapodja el a csúnya sértés. Én nem bánom, ha nemzetséglevelet vált is ez ilyen ember ily mesterségben és a komákat mind beleíratja.

Ellenvetés: Lám a vármegye szolgabírája, ha eskedtet embert, véle kiadja párban a felperesnek. Felelet: 1. Nem vármegye Tarcal, különöz az itt való szokás a vármegye szokásától. 2. Tagadom, hogy a felperesnek párt adjon, mint felperesnek, hanem az exponensnek adja. Különböznek ezek.[13] 3. Collaterális ez, ódalaslag való, a per előtt míg még bíró eleiben nem kél az ember, te pedig másképpen kí-

vánod, hogy protocolláltassék. 4. Ennek vége az, hogy tanulhass, mi karban legyenek dolgaid és azután kezdhess peredhez. Te pedig máskint akarod a protocollumot.[14] 5. Nincs ennek a párnak helye in judicio. Te pedig másra szándékozol, hogy patvart vess s pert arass. Innét hát bizony kiszakadsz. Látod azért, ki az én lakóhelyemnek, Tarcalnak jó szokásit oltalmazom, a békességet szeretem, de mégis, mikor én szólom a békességet, ti akik ilyenek vagytok, viadalhoz készültök.[15] Ím azért jó fiaim, úgy ítélem, ezért most eléggé megsupprálálak s hazakergetélek jó anyátokhoz, Tarcalhoz.[16] Otthon üljetek, ne hozzatok szót anyátokra, annál inkább reá ne támadjatok, mert oly indulatomat vegyétek eszetekben hozzája, hogy érette bizony meg is botozlak, mint tanulatlan cenkeket, mégis otthon ültetlek. Nem hagylak másutt tilalmas helyeken bitangolni. Isten pedig ő maga keményebb animadversiót is adott ki. Ójjad azért magadat, hogy panasz ne essék szüleidtül szófógadatlanságod miatt, mert úgyis veszned kell.[17] Vegyétek be azért tanácsomat. Jöjjetek ide fiaim, hallgassatok engemet! Az úrnak félelmére megtanítlak titeket (Isten prófétája mondja, Dávid). Kisoda az ember, ki az életet kívánja és kívánja látni az ő jó napjait. Tartóztasd meg nyelvedet a gonosztul és a te ajakidat, hogy ne szóljanak csalárdságot. Hajolj el a gonosztul és cselekedjél jót, keresd a békességet és kövesd azt. etc.[18]

Lásd azért a tarcali szokást a pár iránt. Ez a régi út.[19] Még a praevaricatoroknak egy legnehezebb ellenvetése (scilicet) juta eszemben, melyet Keresztúrban ad terrorem obiciála. Ha úgymond azok az eb ususok megmaradnak Tarcalon (így nevezi ebül szóló sus, a régi boldog emlékezetű tarcaliaknak asylumit). Két vagy három annyit adnak is a prókátoroknak el, nem jőnek fel. Bezzeg már itt én is hallgatni kezdék, hanem dolgaimat fohászkodásra vevén s kívánám Istentül, hogy soha praevaricator törvényünk vesztegető embereket ne bocsásson közinkben, kik csak magok hasznokat űzvén. (Isten nem tudom hova tegye dolgokat, eszemben juta itt amaz tréfás Gusmanus, Alfaraciusban letött prédikálónak prókátorok felől való oratiója.[20]) Insatiabili peccant avaritia tanquam camina fame tabidi ob via quoque involant et hinc sit up ipsi illi nummi quos iniuste capiant ac deglutiunt statim in carnem et sanguinem convertantur, nec si maxime velint eos deinde excernere queant.) Tisztek ellen szokásinkat káromolják.[21] Megijedék (scilicet), mint a koldus a tallértól. Mert

bizony sok haszontalan költségtül mentenék meg szegény tarcali lakosokat. Megdobbanék (scilicet), mert már csak magunk egyenes törvényére s szokásira fogunk szorulni, a rossz útról a jó útra fogunk visszamenni. De tovább terjesztvén én dolgaimat, juta eszemben, mert valaholott lészen a dög, oda gyülekeznek a saskeselyűk, ragadozó madarak![22] Amint tudok olyat, hogy cursilist csinált a prókátor és az Hegyalján jártattatta, ha kinek peri volna, mert egyféle bogár vagyon, ki ahol vagyon teremtve, csakugyan ott élhet s másutt nem is: prókátor. Impiger extremos currit mercator ad Indos. Per mare pauperitem fugiens, per saxa, per ignes.

Néhai nagy emlékezetű Botskai István ideje táján is nagy ínségben lévén a magyar haza, egy igaz, hazáját szerető keresztyén hazafia írt volt egy éneket: Oh, keserves gyászban öltözött szép hazám, Lenne bár már érted koporsó én házam, Csak mi jót tehetnék veled életemben kedves édes hazám.

Noha sok nehézségek nélkül Tarcalon nem laktam eleitül fogva, de soha annyi gonosszal nem illethetett s nem is illethet, hogy hozzá való szeretetemet szívembül valaki kigyükereztethesse igazságiban. Sőt bizonnyal azt kívánnám, hogy érette lenne bár koporsó az én házam is, csak véle tehetnék azzal valami jót. Töröltessem ki bár ez életbül, ha ez hazám szántszándékkal adott botránkozására és nem javára igyekezem. Az én atyámfiaiért és az én barátimért kérem most, hogy légyen békesség tebenned.[23] Nosza hát te is, aki igaz fia és nem suppositus akar lenni, szeressed édes hazádat. Azt mondja Isten az Ábrahám felől. Avagy eltitkoljam e én Ábrahámtul, amit akarok cselekedni. Mert tudom, hogy ő megparancsolja az ő fiainak és az ő háza népének ő utána, hogy megőrizzék az úrnak útát.[24] Micsoda? És cselekedjenek igazságot és ítéletet, hogy megadja az úr az Ábrahámnak amit néki igért. Mit igért? Idvességet, hitet.[25]

Mit gondolsz? Hiszem, Ábrahám magva vagy. A te Ábrahámidnak, öcséidnek megjelentette Isten, mit akar és azok a régi tarcali ábrahámi ősök megparancsolták utánok való fiainak és házok népének. Tudja is azt Isten, hogy írásban is sokat letöttek, szokásokat is kézrül kézre adták a törvények körül, e mai napig, hogy megőrizzék az úrnak útát és cselekedjenek igazságot és ítéletet. Őrizd hát e régi utat. Mitől? 1. A tudatlan legistratortól. Mert homine imperito nihil quiquam injustius. Verd ki a szamárok közé. 2. A hamis praevaricatoroktul, tör-

vény rontóitul. Ne bocsásd az olyat ide. A törvény nem engedi, mert törvényszegők, törvényidet ócsárolván és szidalmazván.[26] Amint feljebb is ebül szóló susnak méltán bérmáltatni érdemlé. Szent a törvény. Ami szent, az ebeknek adni és a drága gyöngyöt a disznóknak hánni tilalmazzą a Krisztus.[27] 3. Tanuld meg jól magad törvényidet és szokásaidat. Mit duggatod, rejtegeted? Végy példát, Nehemiásnál ami vagyon, olvassad, halljad, másokat is taníts azokra.[28] Azért tartotta eddig meg Isten kezednél kimondhatatlan jóvoltából, noha sok ellenségi voltanak mind e mai napig, hogy azok szerint szolgáltassad ki az ítéletet. 4. A törvénytevőket mennél több számra szaporíthatod, azon légy, mivel igen elgyengültetek, hadd, egyszersmint feleslegesen szaporodjanak és ha elhalnak is az idősbek, tudjanak az ifjak is törvényes tanácsokkal sokakat építeni. Én reája felelek s ígérem minden bizonnyal, ha ezeknek tudására adod magadat. Határodon belől semmi oly nehézség meg nem eshetik, melyet másunnét jött prókátor nélkül s más törvények nélkül el nem igazíthatsz.[29] Kérlek is, törvényid s szokásid nem tudó prókátorra ne bízzad a pert. Habes jus municipale. Kiváltképpen való magános törvényid vagynak, az egész ország megerősített bennek, királyokkal együtt, amint másutt is megírtam.

Consideráld mennyi bírái vagynak az országnak, kiknek bíróságok felől külön-külön végezett az ország.[30] Hogy a prókátor másunnan ide fordulván s törvényinkhez semmit sem értvén, csak amelyik néki tetszik, azt hányja elő s csudálkozással hallgattatja az együgyű szegény emberrel, csak az hova akarja, oda viszi, a tudatlanokat megbotránkoztatja (ilyet nemrégen is experiáltam), melyre is vagyon tőlem válasza is másutt. Bizony az olyan ide nem illő törvényekkel a mi törvényeinket csak vesztegetik, eltakarják és semmivé tészik.

Légyen hát elég tenéked ami volt eleitül fogva. Ha kinek peri vagyon, adjon actiót bé, cum requisitis az actor. Post parium petitionem az[31] adjon replicát cum requisitis, s deliberálj s tégy ítéletet a két fél között amint bizonyítják be adott beszédeket, secundum conscientiam, s hadd abban. Akinek nem tetszik, apellálja ámbár, ott akármit csináljanak, végezzenek, elég ha te törvényed szerint való tisztedet elkövetted, tehetséged szerint, jó lekiismérettel. Nem lehet egyebet mívelned, nem változtathatod meg.[32] Azoknak a sok allegatióknak ne adj helyt. Másuvá való formája az a törvényes processusnak. Ez a tarcali igaz út. Ha e régi utat elhagyod, veszedelmes helyekre

kénszeríttetel menni. Látod mennyi peresek fogyatkozásával esik így a dolog. Tizet is el kellene végezni, míg csak egy sem mehet jól véghez. Mindenféle törvényeket összezűrvén-zavarván a másunnan jött magahányó prókátorok, csak béhányják, gázolják a tarcali jó törvényeket és nem engedik rajta járni. Meg kell mondanom, magunk tudatlansága az oka. Megesék ez in Anno 1699. a tarcali régi ösvények elveszítésivel a veszedelmes utakon való bolyongás (nem mondom bizony, hogy énrajtam esett), de merem mondani, hogy Tarcalon, maga törvényin soha nem esett oly erőszak, ha a tarcali régi szokásokat, törvényeket tudod. Mutass jó példát s hazudtolj meg!

Oh régi Filep király, Filep király! Ki csak természet világánál lakott és nem volt nála úgy, mint minálunk az Isten törvénye, mely igen igaz törvényeket tudtál tenni! Csak a jól tévő halász ember dolgát említem most, ki a Filep királynak egy királya ura dolgaiban járó s hajótörést szenyvedett főszolgájára reá akadván egy szigetben, látván minémű szegénységgel, éhen, gyámoltalanul volna, hajójában bevevé, házához vivé. Sok napokig ajándékon tartá, meg ruházá, könyörülvén ő rajta nagy emberségesen, mindaddig, míg békességes elmenésére is alkalmatosságot szerezvén, áldással tűle hazabocsátá. Átkozott háládatlan ember hazaérkezvén a királyhoz, szerencsétlenségét megbeszéli. A király ajánlja magát in recompensam, ha mit kíván, megadja neki. Ő pedig véle jól tevő gazdájának jószágát, praediumát kéri meg. Szegény halász elég jókat tévél vele, ő pedig nagy orcátlanul, istentelenül, csalárdul mindenedet elfoglalá. Mint lész a dolog? A szegény halász is mégyen a királyra (mivel ezt a király nem tudta), megpanaszolja dolgát, óhajtozva ítéletet kíván. Kezdi a király indignálni és ilyen sententiát ád ki: tüzesítsenek vasat és a háládatlan főembernek emlékezetre üssék homlokában ingratus hospes. Háládatlan világ jó tettedért is rak s gerjeszt ellened tüzet. Ha kivel teszesz jól, még érette megszól s érdemesen nem fizet, sőt jó tett helyében innod sem hagy vízben, hanem posványban vezet.

Én szerencsétlen! Soha Filep királyra reája nem akadék, noha keserves panasszal teljes valék, úgyhogy (mivel minden javacskáim tulajdon magam halászgatásábul volnának, melyeket az ingratus hospes felkére, melyekbül gratis sok időkig tápláltatott), a régi Báthori István ország bírájával méltán e panaszra fakadhatnék ki: Ifjúságomban én jól tudtam micsoda az igazság, mikor oskolában járok vala

a tarcali régi törvénytévő igaz bíráknál. De most nem tudom hová lett, az égbe repült-é, vagy hová tévedett. Mert én a régi ösvényeket premálván, reája semmiképpen nem akadhatok.[33]

Favorabilior erat actor itt a régi regula ellen. Szegény ártatlan Dávid! Absolon is reája támad tökéletlen hízelkedő beszédivel s mindenekhez való maga csapodár alkalmaztatásával. Ugyan nézd meg, ellopá szívét nagy részének a népnek is. A bíráknak is, tanácsnak is szidalmazó szemeit is csinála.[34] Rajtam is így esék. Azért contentálék, hogy ez a vén fő igen általlátja! Mert látám nusquam tuta fides jura fides ubi nunc? Azért ibam quo poteram, látván jól, a dolgok hová célozának. Azért Kithonits tanácsa szerint bízám magam Istenre.[35]

1. Aki nem akar semmi gonoszt és aki előtt sem mennyen, sem földön elrejtve semmi nincsen, tud és lát mindeneket. Szíveket vizsgál és minden elrejtett titkos dolgokat világosan által lát.[36] Minek okáért őtet senki meg nem csalhatja. Azért az ő bölcsessége ellen a patvarosok fogásinak nincs semmi ereje. Sem a philosophusok fortéllyal fedezett hitetésinek, sem az ékesen szólók mézes beszédinek, sem az álnokok ravaszságinak. Bölcs Salamon: Láttam e világon, hogy az ítéletnek helyén hamisság és az igazságnak helyén latorság volt és mondék én magamban: az igazat és az hamisat megítéli az Isten, mert jóllehet minden ember akaratjának ideje vagyon, de aki mind e dolgokat igazgatja, az is jelen vagyon.[37]

2. Mind az Isten s mind az emberi közönséges igazságban vetem reménységemet, mert az emberi igazság megadatja mindennek az övét, a jónak jutalommal, a gonoszoknak büntetéssel. Az isteni igazság pedig semmi jót nem hagy jutalom nélkül, semmi gonoszt büntetés nélkül el nem bocsát.

3. Magam lelkem esméretire támaszkodám, mely ezer bizonyság helyett vagyon és maga könnyen megesméri s kivallja az igazságát, mivel a lelkiesméret oly féreg, mely mindenkor mardosással nyugtalankodtat és soha meg nem hal, ha mit töttél. Nem találék Filep királyra, de a királyok királyára esém és ha már régen ki is mondotta a sententiát: Aki fizet gonoszt a jóért, nem távozik el a büntetés annak házától.[38]

Ihon a homlokra tüzesített bélyegvas! Micsoda a pár adás, amint feljebb az alperes mentségére való. Nem nékem alperesnek, hanem a felperesnek én ellenem segítség gyanánt adák ki idő nap előtt. Min-

den törvények s e városnak is törvénye és szokása ellen megsegíték az álnok felperest, semmi segítséget az ártatlan alperes nem nyere. A menedék szabad városok kapuit bezárák előtte. Szegény Dávid módjára a zifeisták bévádolták. Tekints meg! Megrontja, levonja és leveti a szegényeket az ő erejével.[39]

Nem adának a szegény alperesnek még semmit, midőn a nyilvánvaló meglött dolgokrul kért volna recognitiót is. Nosza tarcali régi jó út hol vagy? Comissióknak szövevényivel hányattál be, melyet soha azelőtt Tarcal nem szenyvedett, hanem mióta a vallásban esett a változás. Ezzel három vagy négy ízben, mindenkor az impetráló félnek ügyében. Lásd nosza hát édes lakóhelyem Tarcal, térj vissza régi ösvényedre.[40] Ládd-é, mely veszedelmes utakon hordoznak. Még több veszedelem is vagyon hátra, ha szót nem fogadsz. Mert ez uno absurdo plura sequi necesse est. Lásd a citált locust a tizenhatodik vers után. Olvasd meg a tizenötödik soltárt is, kik idvezültek és kik vettetnek meg.[41] Ím Isten jó gondviselésébül még kezed közt vagynak jó törvényid s szokásid. Tanuld meg, mert másként magad vétke, ha nem tudsz. Soha tudatlanságod meg nem ment a veszedelemtől mindenestül. Sőt az ignorantia juris, ha affectata procurata tolerata neglecta talál lenni, bizony nehezíti vétkedet s veszedelmedet. Tiszteld meg édes szüleidet — ötödik parancsolat. Meg ne csúfold jó atyjokat, meg ne vesd! Lásd bővebben![42] Emlékezzél felyül való beszédimre! Mert minden bizonnyal hidd el, jódra igyekezem. Nem arra valók ama kemény beszédek, mintha bosszúmat űzvén ingerlenélek, hanem hogy Szent Péterként szemben szólván, magatokban szállítanálak és a régi jó ösvényekre kézen fogva vezethetnélek. Soha bizony ne is várj jót máskint! Én szívem szerint munkálódom előmeneteledet. Ami illeti az én részemet, Anno 1670 újvárosi, már vénségi mesterségemben fél esztendeig tanítván scholában, examen alkalmatosságával, pro conclusione egy éneket írván a tudatlanságrul, elénekeltettem vala egy jó énekes szavú gyermekkel. Ím egyik versét buzgóságosan magam éneklem tenéked is.

Jövel hát Szentlélek, taníts meg utadra,
A tudatlanokat oktasd tudományra.
Elménk setétségét ne fordítsd hályogra,
Vezérelj, hogy tudjunk menni boldogságra.
Amen,amen. Die 19. Julii 1701.

Math. 2. 13. 15.
Exul erat Christus comites non exulis huius
Esse decet, cuius nos quoque membra sumus.

Sokan akarnak tudni csak azért, hogy tudjanak
és ez nyughatatlanság.
Sokan akarnak tudni azért, hogy híresek legyenek
és ez csak hívság.
Sokan akarnak tudni azért, hogy nyereségek
légyen és ez kívánás.
Sokan akarnak tudni azért, hogy másokat építsenek
és ez atyafiúi szeretet.

Judices per neminem adstringi debent ut in favorem
alicuius consuetudines et communem observantiam
ac juris ordinem immutare seu perturbare debeant.[43]

Observandum
Quid judicibus causas judicantibus liceat, imo ad
id faciendum obligentur.

Job. XXIX. 12, 13, 14, 15, 16, 17.

12. Mert én a nyomorúság miatt kiáltó szegény megszabadítom vala az árvát is és azt is, akinek semmi segítője nem vala.
13. A veszedelemben megtartatott embernek áldása jő vala reám és az özvegynek szívét megvígasztalom vala.
14. Az igazságot felöltözöm vala és az is felöltöztet vala engemet, úgymint egy palásttal és az én igaz ítíletem, fejemet mint egy beretvával.

15. A vaknak én szeme valék és a sántának úgy, mint lábai.
16. A szűkölködőknek atyjok valék és annak perit, akit nem ismerek vala, jól meghányom-vetem vala.[44]
17. Az álnok embernek zápfogait megrontom vala és az ő fogai közül kiütöm vala a prédát.

Documentum

A jó lelkiismeretű törvény kiszolgáló bíráknak köteles tisztekben áll a megbántott feleket eleiben bocsátani, meghallani és igyeket jól meghánni-vetni és az igaz ügyet teljes tehetségével előmozdítani, az igazat, akár segítség nélkül való szegény, akár árva, akár szűkölködő, akár vak s tudatlan, akár sánta, magának elégtelen légyen az, édesatyjok helyett lévén, kezekkel, lábokkal, szemekkel, elméjekkel, tanácsokkal előmozdítani. A hamis, csalárd embert pedig, akárki legyen az, személyválogatás nélkül keményen való büntetésre ítílni, az igazat kezei s fogai közül, mint valami szokott prédáját, kivenni s kiütni. Itt van a fundamento, vide Psal. 82. 3. 4. Deuter. 1. 17. 2. Cron. XIX. 6. 7. Prover. XXIV. 11. Levit. XIX. 15. Prover. 31. 9.

Ratio. Quia non audire confugientem iniquitas est. Mert áldása, mert ékessége a bíráknak versibus 13. 14. in textu.[45]

Következés

Szabados dolog hát az igaz ügyű embert tanáccsal, tanítással, szóval, írással segíteni, sőt köteles arra akárki is a bírák közül, mert gyirák[46] ezek, melyekkel erőnk szerint kereskedni Isten számára tartozunk, mert az igaz ügy is így mégyen elő.[47] A jó törvények is így oltalmaztatnak meg. Bíró volt Jób 7., mikor a kapuban megyek vala, azaz a törvénytévő helyre s ihon megcselekedte.

Felelet: A törvényekbül, mégpedig az Isten törvényébül, melyet vagy a természetben közönségesen beoltott, vagy parancsolattal kiadott. Az aranynál jobb, a szín méznél édesb ez. Nézd meg a Prologust, lásd tovább Kithonitsot! Az Istent viselje mindenkor szeme előtt minden cselekedetiben az Istenfélő bíró. Lásd Jetro papnak is tanácsát.[48]

Másodszor: Az emberi törvényekbül, melyeket tudni kell a bírónak magyarázatja szerint.

Harmadszor: Az helyeknek tulajdon végezésibül, szokásibul, melyek megtartására a bíró köteles.[49]

Kérdés: Avagy inkább meg kell-e tartani az emberi végezéseket? Felelet: Meg kell, azt mondja Kithonits, mert igazaknak tartatnak.[50]

Kérdés: A szokást meg kell-e tartani? Felelet: Meg kell. Kérdés: Micsoda a szokás? Felelet: Nem egyéb, hanem emberek erkölcsébül vétetett néminemű törvény, kit törvény gyanánt kell tartani, mikor más írott törvény nincsen felőle, és semmit az nem is árt, akár írva legyen afféle szokás, akár pedig jó okokbul származzék, mert a törvényt is jó okok teszik hathatóssá.[51]

Kérdés: Micsoda dolgok kívántatnak a szokáshoz? Felelet:

1. Hogy bizonyos méltó okokbul vétettessék, avagy szereztessék, mert a törvénynek és szokásnak egy céljoknak kell lenni. A szentséges rendeléseknek pedig és az Isten törvényének a vége lelkünknek boldogsága. Az ország- és városbéli törvénynek pedig vége a közönséges jó. Ibidem.

2. Megkívántatik, hogy a szokásban időtöltés légyen, azaz elégséges időtül fogva éltenek legyen véle. Az idő alatt megrögzött légyen. Ország és városi törvény szerint azért a szokásra elég tíz esztendő, még oly dologban is, aki az ország rendtartásának törvénye ellen volna. Nota Bene. Minden zűrzavarnak koholója hát, aki úgy voxol. Ha eszekben azt nem vötték eddig és most vették ketten, vagy csak hárman is eszekben, el kell hagyni. Dicisque facisque quod ipse non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes. Olyat mondassz s olyat cselekszel, melyek felől magad is azt mondod, hogy nem eszes emberhez illik és még a bolond Orestes is helyben nem hagyná. Valamennyin vagynak mostan a tarcaliak, kik ellenkező szokását Tarcalnak soha nem hallották és azelőtt is valamennyin voltak sok esztendőktül fogva és

az ország bírái, vagy mind bolondok voltak és ez ilyen voxoló lészen eszes s legnagyobb törvénytudó, vagy azok nem ezen hagyák sülni, válasszon benne.

Ha pedig a szokás oly régi volna, hogy ellenkezőre senki nem emlékeznék, még a fejedelemnek sem szabad megháborítani, annál inkább, ha consensusa és confirmatiója accedált a fejedelmeknek, vagy királyoknak, mineműk a tarcali szokások.

Hogy gyakoroltassék a szokás, megkívántatik. És így az Isten törvényit s Istent magáért kell szeretnünk. Más törvényeket pedig, amint megegyeznek Istenünk törvényivel, dependenter kell szeretnünk, hogy ne ellenkezzék Isten törvényével.[52]

Kérdés: Meg kell-e tartani, hogy a bíró tanú ne lehessen, mivel ország törvénye?[53] Felelet: Nem kell megtartani. Láss a Prol. 12. szokásrul itt Tarcalon szólván, mert itt eleitül fogva szokás volt, ha a bírákat tanúknak megeskették is, ugyancsak törvényszéket ülhettek, melyet ide szólván sem ország törvénye el nem rontott, sőt sok urak székin erősíttetett, helyben hagyatott, mint itt való szokás, sem maga törvényivel nem tollált Tarcal. Hogy a törvénytévő bírákat valaki a párosok közül megesketvén tanúknak, törvényt osztán ne tehessenek, amint Kis Péter prókátor akar vala cselekedni Klobusitzki Ferenc uram (most ő Nagysága) és Komjáti Gergely uram között való causában.[54] Ugyanis ki tehet igazabb ítéletet, mint aki tudja, látja ex evidentia negotii a controversiában való dologrul egészlen tollál-tatnék is, úgy a tarcali törvényszék amely elméjén vala Kis Péternek (amint feljebb) nagy lelkek fájdalmával is ez a causánsoknak, ha más nem az ide való törvényekhez és szokásokhoz értő törvénytételekhez kelletnek a causát általvinni és zűrzavar lenne belőle. Confundálódván a helyeknek törvényi és szokási, melyek az helyeknek mivolta és állapotja, conditiója szerint különbözni szoktak. Quot capita, tot sensus. A tanács recognitiója mellett is nem tehetnének úgy törvényt. A széktörésnek is nem lehetne úgy büntetése. Az oculata revisiónak is nem volna úgy helye, mert mindezekben bíró is, tanú is az itt való tanács. Itt is hát elől kell az Isten törvényét tennünk, hogy az itt való bírák is az Istennek ítéletit mindenkor féljék, hátrahagyván az emberi végezéseket, az igazat kiszolgáltassák.

Kérdés: Hát a bíró lehet-e prókátor is országnak végezése ellen? Felelet: Nem lehet, itt sem volt soha szokás, ha tulajdon értelmében

veszed a prókátort és nem csak magadtul magyarázod akárkire. Nézd meg micsoda az és hányféle. Itt azért Tarcalon csak a' volt ám prókátor, akit bíró előtt bévallottak onere deposito, ha a bírák közül való volt is az, ha azelőtt törvényszéket ült is valamely causában, de osztán a vallás után nem szabad volt széket ülni azon causában.[55] Ilyet eleget láttam Tarcalon. Szabó Péter öcsémuramat is néhányszor láttuk s ez volt a szokás, sőt a peres fél akármelyik embert is a bírák közül kihíhatta egyen kívül, ki a bíró mellett ült és amint tudhatta, megtanította, mit cselekdjék. Tartozott is embert kiadni a bíró és ismét helyére ült s törvényt tött.[56] De ezen erőszaktételek Anno 1699, holott Dienes György prókátornak bevallatván, nem admittáltaték ez okon, mert már bíró volt azon causának némely részében. Úgy van, de prókátor nem volt, míg nem vallották. Mikor osztán vallották, osztan bíró nem lehetett, ha csak prókátor. Így adja ezt ki Verbőtzi is a pör leszállításának első módjában.[57] Opponens et judicans. Nem illik, hogy feleljen is a bíró s még ítéljen is. Azután kell hát elvetni a bíróság mellől, mert prókátornak tette magát. Nem a prókátorság mellől, mert bíró volt azelőtt. Nem volt hát fundamentoma annak az erőszaknak az ország közönséges törvényiben is. Ha nyílvábban megmutatja is valaki, én nem bánom, de ugyancsak adhaereálnunk kell Tarcal városa régi szokásához. Kérlek Istenért s lelked esméretiért, ne bántsd a tarcali jó szokásokat, kinek lakosa vagy, mert félő, amiben vétkezel, abban büntet Isten meg magadat, vagy maradékodat.

Hozzáadom, hogy így kellett csak prókátort vallani annak előtte, de ab Anno 1638. Art. 68. és Anno 1647. Art 79. másutt való prókátorvallást is admittált az ország törvénye[58], de akárhogy essék a prókátori vallás (mely nélkül büntetések is vagyon a prókátoroknak), de ugyan ha prókátor, úgy nem lehet bíró és nem azért, ha bíró volt, hogy azért nem lehetne prókátor.

Kérdés: Szabad-é a bírónak egyik félnek, avagy mindeniknek tanácsot, avagy informatiót adni? Felelet: Szabad, és tartozik is véle, amint feljebb mondám, feljebb harmadik faciesen, csakhogy jól meg tudja a dolgot mindkét parsok részérül, személyt nem válogatván, minden tekinteteket hátratévén s légyen azon inkább, hogy a két peres félt a törvénynek strepitusa előtt mindenik fél kára nélkül, ha lehet békéltesse meg.[59] Mert ez jelek az Isten fiainak, amint hogy a bírák is az Isten fiainak mondatnak.[60]

A tudomány is erősíti e tisztit a bíráknak, de nézd meg Kithonitsot azon kérdésben letött harmadik kérdését oda, melyet szépen helybenhágy és megdícsír jól circumscribálván, melyet minden nemzeteknél szabadosnak mond lenni, még a rómaiaknál is megvolt, azt mondja és ugyan prudenseknek hívattattak az olyan bírák.[61]

Kérdés: Szabad-é a bíráknak a prókátotoktul a szék színén lenni hagyott valamely nehézségeket, melyre talán, taliter qualiter locust is citáltak, affelől való ítéletét a prókátorok akaratjára bízni és pedig magok régi szokása ellen? Felelet: Teljességgel nem szabad.

1. Mert így a bírák magok tiszti ellen cselekszenek, a gonosz lelkiismeretű prókátorokkal is megegyezhetnek vélek együtt. Kárhozatosan vétkezhetnek, ha kiváltképpen rabulakoknak módjára csélcsaposkodnak a prókátorok, kiknek mind állapotja, mind nevezeti gyűlölséges.[62]
2. Mert így esik meg valóban, hogy prókátor is, bíró is egyszersmind légyen.[63]
3. Mert báránynak farkasra való való bízása, ki előtt a báránynak semmi ratiója nem használván, maga gyomra megéhezését legnagyobb ratiónak tartván, elszaggatja s nyeli az ártatlan bárányt.
4. Mert az helyeknek (s Tarcalnak közelebb, kinek törvényinek s szokásinak oltalmazása itt a felöltött cél), azon szokásnak s törvénynek elprédáltatása, melyet elhagyni, falba rúgni a bírónak sem szabad, hiti rajta, a prókátornak sem szabad, vide officium tertium procuratoris.[64]
5. Mert tudatlanságát prodálja ezzel a bíró, hogy sem az Isten, sem haza, sem maga helye törvényét nem tudja, holott mindezeket magyarázni s érteni a bírák tisztében álló dolog volna. Nem setétségben mennek el, kin a föld csak nem süllyed el.[65]
6. Mert gyakorta a prókátor csak egy részt vészen elő a decretális locusból, hogy megcsalhassa a bírákat, olyat csak, mely maga részére való, mint az ördög elhadja minden te utaidban.[66] Megesék Tarcalon is in Anno 1699 Domonkos prókátortól, kinek obiciáltatván az itt való, ország törvényével is megegyező, ez helynek törvénye, pro praescriptione igen impertinenter felele est articuli 79. Anni 1647. judicium inqui et justitiam non loci consuetudini etc. Más pedig a célja a locusnak s csak obtineála azért afelől, amit kért. Noha mindjárt más causában jövendő terminuson ellenkező törvény lőn, ugyan

praescriptio iránt Beleszai János dolgában juxta loci consuetudinem Audi Domonkos.

7. Mert Ábrahám is a pokolban kínlódó gazdag atyafiait, kik még életben megmaradtak volt, kik felől még a pokolban is szorgalmatoskodik a gazdag, hogy azok is oda ne menjenek. Nem igazítja a csevegő prókátorokhoz, hanem az Isten szerint való törvényekhez és szent írásokhoz, ezt mondván: Habent Moses et prophetas audiant illos.[67] Meg kell itt tartani Kithonits Jánosnak de Koztanitza szép értelmébül a bíráknak öt minéműségeket.[68]

Azért a bírák, ha mégis nem tudták, tanulják meg a törvényeket s másokat is tanítsanak.

1. Mert magokat és városakat is elvesztik. Elvész az én népem, mert tudomány nélkül való.[69]

2. Mert mindaddig hamisságot ítélnek, mígnem törvénybül ítélnek. Nem tudnak semmit és nem értenek, a setétségben járnak.[70]

Nagy vétek hát városunk törvényit rejtekben tartani, szokásit elhagyni, magának sem tudni a bírónak és hogy mások se tudják azt, munkálkodni és sok képpen való romlásit hivalkodó szemekkel nézvén, városa régi jó szokási szerint azt segíteni semmit sem igyekezni, sőt ellenkezőleg. De minden kétség nélkül, úgy mint egy közember meghalsz és mint akárki, te aki bíró vagy, elesel. Gondolkodjál, számot kell adnod! Sok a panasz, ha igaz talál lenni ellened, nem fog semmit a rabula prókátorokra hajtani az igaz bíró. Valamint volt a cselekedet, olyan jutalmat vészesz és nagy reszketve fogod mondani:

Nuper eram judex, iam judicis ante tribunal
Subfistens paveo judicor ipse modo.
Bíró valék tegnap, már most reszketve bírámnak
Állok előtte s most ítél a munka szerint.

Jaj, szegény Tarcal városa! Már két vagy három esztendők alatt semmid sem maradna, mert minden jó szokásidat és törvényidet eltapodák. Ó, Istennek nagy ostora! De lészen még oly idő, csak térj meg, hogy minden feljegyzett siralmidat, nyomorúságidat, könyhullatásidat tenyerébül kéri Isten elő azoknak, akik veszedelmednek okai.[71]

Ó Isten! Isteneknek Istene! Igaz bíró, ki igen igazán, hiba nélkül ítélsz már régtül fogva törvényid elhagyásáért bennünket. Kérünk gyújtsd fel ismét lámpását a te törvényednek közöttünk, hogy fel-

serkenvén e te szegény Tarcal városod is a setétségbül, követhesse azt a nagy örömmel és jóízűn s nyerhessen tetüled megújulást és tökéletes épületet vehessen szent nevednek örökké való szolgálóképpen és egyen egyen [sic!] lelkeink boldogításokra az egekben, minekutána itt e földön az hitet negtartjuk azáltal és jó lelkiismeretet.[72] Ámen. Ámen.

Kithonits: Cap. X. Quest. 22. ad finem.

Némely törvénytudók, úgymint Tolossanius Liber 4. Cap. V. de republ. és Osorius lib. 7. de regis institutione s többen is az erkölcsökrül írók, jeles példaadó és építő hat dolgokat említenek, tudniillik hogy a bíró idősségére nézve tisztes, becsületes. Ítéletiben értelmes, életében és erkölcsében ékes. Méltóságában tisztes, beszédében kellemetes és cselekedetiben mértékletes légyen. Azhonnét e példabeszéd is költ:

Regis ad exemplum totus componitur orbis
Sic judicis acfa solet civica turba sequi.
Az egész világ a király példájához szabja és alkalmaztatja magát,
Azonközben a polgári közrend a bíró cselekedetit szokta követni.

Finis.

USUS ET AVITAE TARCALIENSIUM CONSUETUDINES CIRCA NEGOTIA CORAM SEDE IUDICIARIA

Citatio

Nem szabad naplemenetel után citálni, mert condescendál a causa.

Nem szabad leülni a citálónak a háznál azhonnan citál, mert így condescendál a causa.

Házától kell az embert vagy szállásárul citálni, nem utcán, mert így is condescendál a causa.

Magának is szabad az actornak bíró hírével citálni, ha város szolgájával citáltat, az is szabad, egy polturát adván a szolgának, bírónak vagy aki citál.

Az itt való embert szóval, a vidékit s másutt lakót levélbéli pecsétes citatióval kell citálni. Nótáriusnak denarii 12, bírónak a pecséttül denarii 20 kell fizetni, másként erőtelen a citatio.

A citatust háromszor kell proclamálni mindenkor bíró hírével az actornak vagy prókátornak, ha fizet, a város szolgája is proclamálhatja, máskint indebitán marad, ha elmulatja a proclamatiót.

Ha a citatus compareál, meg kell kérdeni, ha meghallja-é az actiót, mert másképpen convincitur in indebita floreni 20 facientur.

Actio

Aki az actiót meghallotta, már nem excipiálhat semmivel, hanem párt kérhet, mely cum termino quindenae meg is adatik.

Ha ante terminum quindenae, vagy amely párral adatott, citáltatik az alperes elébb való terminusra, convincáltatik in indebita az actor, mivel a vidékinek competens terminusának kell lenni a párt kiadni ultra quindenam.

Exceptio

Míg az actiót meg nem hallja az I[n causam peratractus], excipiálhat, hogy nincs prókátora s megadatik. Tanúival is excipiálhat s admittáltatik.

Ha levelei másutt vagynak, nincsenek mellette, azzal is excipiálhat s admittáltatik.

Evictorával is excipiálhat s admittáltatik.

Ha a szék nem teljes, id est nincsenek tizenketten az esküdtek, azzal is excipiálhat s megadatik.

Az actiót ha megolvassák s párt vesznek benne, in ipso termino parium replicát kell benne adni, mindenik pedig cum documentis légyen s törvényt tésznek a bírák.

Láttam itt, hogy összveállván a prókátorok, egyik is kért párt cum respirio, másik is s feleltek, és hogy világosabb légyen a dolog, megadták a párt cum respirio és magok írták a prókátorok a replicát. Nem tartozott a nótárius fizetés nélkül írni az allegatiókat, a fizetett prókátoroknak incumbált a szóval vagy írással felelni s magyarul kellett pedig felelni s replicálni, mivel a nem értett dologra törvényt sem tehetett volna a tanács. A deákbul való allegatio nem admittáltatott.

Ha kinek a törvény nem tetszik, apellálhatja s admittáltatik.

Ismét abban hagyván apellátáját, simplex novumot kérhet tokaji udvarbíró uramtól, amely mellett procedálhat, ismét újabb dolgokkal erősítvén praetensióját, mert máskint az első deliberatio helyben marad.

Post novum simplex törvényt tévén, ha nem tetszik, ekkor is apellálhat, de már nem lehet különben, hanem el is kell vinni a causát, mikor úr székin promulgálnak. Udvarbíró uram szokott pedig arról a bírónak hírt tenni levele által, hogy mikor kellessék az apellált causákat bévinni a bírónak és nótáriusnak, kinek tiszti fideliter adserválni a processust egészen és semmi productumot egyiknek is a parsok közül ki nem adni, míg az úr széki azt kezekhez nem adja.

Ha immár valamelyik pars causája ez utakon véghez ment, mégis novum cum gratiaval élhet, melyet a földesuraktól ő nagyságoktul kell impetrálni, amely mellett is procedálhat az ember szintén, mint az első mellett és új dolgokkal kell erősíteni a praetensióját, (máskint) apellálhatja akkor is a succumbens a dolgot és taransmittáltatik és

amint az urak ő nagyságok széki akkor helyben hagya vagy emendálja, abban marad in perpetuum a dolog.

Ismét helyes volt ut sponte fluerent omnia, soha comissiókkal nem vesztegettetnek a processusok, mert itt nem tetszvén, ő nagyságok székire apelláltattak és ő nagyságok a földesurak hűséges, haza törvényit értő főemberek convocáltattak maga székire, kiknek végezésén megnyugodtak ő nagyságok is.

Ha valamely pars nyughatatlan lévén, ő nagyságokat búsította, instantiájára ez volt a válasz: informáljon prefectusunk, informáljon udvarbíránk, informáljanak a bírák. Ha a prefectusnak kellett informálni, az udvarbírónak írt és az udvarbíró is ugyan a bíráktul vett informatiót s a' maradt helyben. De ugyancsak a megemlített processusra kellett a dolognak eredni, el nem rontatván rendi semmiképpen a törvénynek.

Tilalom

Tilalmazni kell az örökségtül a processort debito tempore et modo, akinek vagyon ahhoz praetensiója. Akármint tilalmaznak valakit örökségétül, de ha törvénnyel nem prosequalja mindjárt a tilalmazó fél, csak szintén úgy usuálja a tilalmazott fél, mintha nem tilalmazták volna. Ha törvénnyel prosecqualják is, ha a törvény a contradictornak adjudicálja az örökséget, ugyan mégis tartozik munkáját megfizetni, aki az örökséget megmíveltette, ne szenyvedjen rövidséget sem a földesúr abbul proveniálandó dézmájára nézve, sem az akinek azon örökség de jure cedálni fog. Csak cautiójára való azért a contradictio et protestatio, valakinek ad Annos 12 bírórul bíróra, hogy mások által való birodalmának hallgatván consentiálni ne látassék.

Valaki örökséget akar bírni, város pecsétje alatt való levél legyen arrul, melyet a tanácstul oneribus depositis váltotta légyen ki, máskint csak zálognak tartatik az olyan örökségben. Amittálhatja is könnyen s azon lévő pénzét felvenni tartozik, akármint bizonyítson tanúival, non stabit, mert csak nem bírhatja város törvénye szerint, ha tisztit véghez nem vitte.

Így a becs is, ha levél város pecséti alatt arrul nincsen s meg sem bizonyíthatja, hogy volt olyan levele, semmi, hanem csak a' mondatik, ha mívelte, vette hasznát.

Ha pedig levele vagyon jó formában, ha szintén valaki elnyerné is az örökséget, a több summával együtt a becsi is amivel feljebb mégyen, letenni tartozik.

Ha valaki a parsok közül város pecsétje alatt producál levelet maga praetensiójának oltalmazására, semmiképpen az ellen a tanács törvényt nem tészen, hanem arbiterekre igazítja mind a két részt dijudicálni, helyes-é a levél, nem-e és egyik fél Tokajbul, a másik Keresztúrbul szokott hozni eleitől fogva, kiknek deliberatiojokat is apellálhatja akármelyik fél, kinek úgy tetszik, transmittáltatik.

Addig senki sem allegálhat míg sollenniter a bíró Isten nevének segítségül való hívásával törvényszéket nem promulgál, mert indebitán marad.

Becstelenül hogy szóljon valaki vagy magát úgy viselje, azt sem engedik sub poena violationis sedis judiciae a promulgált törvényszékben.

Senki nem mehet ki a törvényszékbül az esküdtek közül, hanem csak bíró hírével s úgyis képebelit kell hagyni.

Kinek-kinek szabad discursusa lehet, míg ad voces nem mégyen a dolog, azután pedig a nagyobb résznek voxa áll meg.

Dézma idején a dézmásé a bíróság, ki eleitül fogva szokás volt, hogy a szőlőmunkások bérit, szőlőpásztorokét, pap, mester, harangozó, órás és városnak járó köblös borok jövedelmit etiam medio aresti megvehette s meg is vette, akár nemesi, akár paraszti rendű emberen. Ezenképpen a dézmai törvényszéken esett convinctiót is.

A kertszőlők szabadosok a dézmától, de ugyan a bíró jurisdictiója alatt vagynak.

A kertszőlőknek, házaknak és szántóföldeknek Szent György nap a terminusa s addig kell perit indítani, mint a hegyi szőlőknek Gergely pápa napjáig.[73]

A kertszőlőkbül, házbul, szomszédságára a régi szokás szerint ki nem vethetik, hanem ha azelőtt is abbul hasadott volna ki.

Ha valaki a mesgyét megháborítja, 20 forintokon convincáltatik és ha a szomszéd földét csak mi részében is elfoglalta, per hoc mezei hatalmon in et [pro] floreni 12 convincáltatik, mindöszve in et [pro] floreni 32.

A két kereső fél, egyik a másikra hal meg, senki éltéig meg nem háboríthatja, akár fiú, akár leány, akár atyafi, mert az házasok egy test lévén, ki lehet közelebb való vér annál, mint a maga teste, és noha az halál által corruál is a relatio, a megmaradó fél is secundum id szenyvedi az halált, mennyiben olyan egy része amputáltatott mindenekben és így participál abban is, mint mikor a két kéz együtt keres, jobb és bal egy tagban, de ha emoriál morbo quondam paralytico valamelyik kéz, valameddig él, attul el nem ronthatja semmi tag, hogy az épen maradott kéz abbul ne élhessen, amit együtt amaz kézzel kerestek volt. Ha megholt is azért a férj vagy feleség, élt akkor, mikor keresték, azért az incolumis közelebb minden véreknél és successoroknál ahhoz míg élt. Szabad azért testamentumot tenni a meghaló félnek és ha holta után úgy testál, hogy ura vagy felesége elhalván, a két vérek és successorok között törvény szerint oszoljon a jószág. Ebben senki nem impediálhatja és jól is esik, ha mindkét kereső fél meghal, de ha valamelyik kereső fél urának vagy feleségének legálja jussát cum libera dispositionis facultate, azé a részé lészen az és a' viszontag, akinek hagyja, azé lészen s ha pedig nem hagyja, csak az ő successorié lészen egészen a keresett jó. Az első legáló atyafiai pedig és successori in perpetuum abbul excludáltatnak ha úgy hagyta volt, hogy akár megegye, akár megigya és holta után is akárkinek hagyja.

Ha igaztételre a bírákat valahová hívják, a bíró in facie loci megkérdi (ha szintén tudja is miért hívták oda) a parsokat, miért hívott – úgymond – kegyelmetek ide?

Ha citáltatott valaki valakit ad faciem loci mesgye igazításra, divisióra et modo constet praetensionis veritas vagy compareál vagy nem a citata pars, csak eljár a bíró dolgában.

Ha valaki embert fogat, harmad napig tartozik a bíró tartani, azután az instans fél tartozik minden nap denarii 24 fizetni az őrizésért.

Ha pénzt tészen is le a bíró kezénél valamely pars, harmad nap múlva minden napra nyolc-nyolc poltrát vészen ki a bíró belőle. A városon egy polturáért fogja meg a szolga az embert, kívül nyolcért,

ha hegyre küldik is tilalmazni valakit, ki a szőlőbül vagy másunnan, nyolc polturát kell adni a város szolgájának, a tartatásért pedig a bírónak denarii 40.

A nemes embernek tanúbizonyság tétele két tanúk helyett vetetik, paraszt tanúk helyett.

A collaterális fassiók, melyeket a szolgabíró comissió mellett esküdtivel colligál, a széken admittáltatnak és erejek vagyon.

Aki vidékben akar eskedtetni, ha itt akar véle élni, ismét kell utromot vinni deposito salario folyó pecsét alatt.

Nem szabad eskedtetni, míg perest nem idéz, a citatiónak elől kell járni.

A citatoriát csak vinclérinek kell adni a külső possessoroknak és az elégséges az actornak, ha elküldi is a vinclér, ha nem is.

A nagy pecséttül a bírónak denarii 40, a nótáriusnak floreni 1, a folyó pecséttül pedig denarii 20 a bírónak, a nótáriusnak pedig denarii 12 jár.

Az utrumtul nótáriusnak denarii 12, minden tanútul a bírónak denarii 2 jár.

A törvényszékben csak ahhoz hiteseknek kell benn lenni, benn ülni, más nem admittáltathatik különben, noha a Hartyáni András és Bónis György uraimék között forgó perekben comissióval is tentáltak.

A defectusban ment jószágra tartozik a bíró vigyázni s hírt tenni az udvarbírónak, de aki valóban defetusban ment, mert ha maradékok s atyafiai, legatariusok vagynak valamely jószághoz, még a fiscusnak sincs módja abban, hogy kezit arra vethesse törvényünk megsértődése nélkül.

Aratás

Az arató részbül dézmát soha nem adtak eleitül fogva, aki pénzes aratóval arattatta fel búzáját, hatodán szedte fel az arató részt és abbul dézmát adni nem tartozott, hanem mi ebbül megmaradott, azt vitte dézmára.

Ha valaki Tokajbul vagy Keresztúrbul citáltat valakit (mivel ez három városok csak úgy vagynak az hegy körül, mintha egy város

volna, participál is az hegyben mindenik, törvények is egyez sokakban) csak harmad nappal is ha a terminus előtt kikölt a citatio, helyesnek tartatott.

Bordézma

A bordézmakor a bírák által is limitáltatja a dézmás a szőlőt kádon vagy egyéb edényben itthon vagy odaki s negyven pénz jár érette, és azé a negyven pénz, aki limitálja, akár nótárius, akár más esküdt emberek legyenek, nincs ahhoz közi a dézmásnak.

De in Annis 1666, 67, 68-ban sok limitálások esvén, maga kezdette vala Cseh Mihály dézmás limitálni a jövedelemért, mely dolog, mint olyan generosus emberhez illetlen sordities, exprobáltatván másoktul, a nótárius[ra] bízta, kivel osztán egyaránt ketten osztoztak a negyvenekkel, de akkor is, ha ki az hegyre küldetett kilimitálni, azoké volt a negyven. Úgy kellett pedig limitálni, hogy csak a szín bort kellett considerálni, mennyi jöhet le az edényrül, külön hagyván a torculatomát, mely excludáltatik a dézmátul. Szabad volt azzal a gazda, ha lőrének hagyta is, ha megsajtolta is.

Szabad a bírónak dézmással az asztaltartás felől megalkudni, ha a bíró úgy akarja, máskint nem kénszerítheti senki reá, hogy szakasztra alkudjon, ha asztalt akar tartani, amint tüle lehet tisztességesen.

A dézmásnak nem szabad pro sua libidine a dézmát administrálni, hanem a városnak régi megrögzött törvényéhez kell magát alkalmaztatni.

Ha valakit más, valami rajta tött injuriáért béád a bírónak egy forintig (amint is hogy szokás volt eleitül fogva) és nehezen szenyvedi az, akit béadnak, megláttathatja törvénnyel és ha méltatlan esett a béadás, a' fizeti meg, aki béadta. Terminusrul terminusra ezt halasztani nem volt szokás, hogy az ártatlannak nyomorításában ne láttassék a bíró participálni. Ha vétkén találta pedig a béadó fél, megvették rajta az egy forintot s rajta is száradt.

Aki ősi jószágot ád el, kiváltképpen venditione simplici, annál inkább, ha tékozlásképpen, a vevő meg nem erősítheti úgy az eladott

jószágnak birodalmában azt, hogy az unokák ellen megmaraszthassa, ha az unoka abban nem participált, mert ha az atya sustentálta annak árábul fiait, leányit és unokáit, különben lészen, mivel csak a' fog mondatni: nem juthat hozzá, mert tartotta az atyja vagy anyja belőle.

Ha valakit szőlő osztásra, mesgye igazításra ad faciem loci citálnak, obiectióit ott meghallják s discutiálják is ugyanott, de ha nem compareál, arra több terminust nem adnak, hanem megosztják, megvilágosíttatván kiváltképpen az instans félnek helyes praetensiója, mert máskint ki sem mégyen a bíró, sem szőlőben, sem más örökségben.

Az hitrész itt Tarcalon harmadrész, akár ősi, akár maga kereseti volt az örökség, kit törvényünk szerint exscindáltathat akár az özvegy férfi, akár az özvegy asszony, kit éltéig bírhat csak az özvegy, sem el nem adhatja örökösön, sem el nem idegenítheti, mely ha lenne is, csak addig bírhatja a vévő, míg életben lészen az eladó, azután minden fizetés nélkül a successorokra száll vissza. Hanem ha halál hozván, már Gergely pápa nap után munkák tétettenek a szőlőben, amelyet tartozik megfizetni az successor, mivelhogy ha nála volt volna is a successornál a szőlő, míveltetni kellett volna és költeni.

Azért Gergely nap után is apprehendálhatja a szőlőt a successor, ha kihal belőle a bonae fidei possessor, mert halál hozta.

Akármelyik causansnak szabad a bírót és több esküdt tanácsbeli személyeket tanúnak fogni és megeskedtni [sic!] akármi dolognak fulciálására, de azzal a bíróságok el nem múlik, hogy tanúk és bírák ne lehetnének. Így testimoniálisok mellett is szintén úgy törvényt tehetnek, mintha másunnan költ volna a testimoniális. Így volt eleitül fogva s jól, mert mirül tudhat jobban ítéletet tenni, mint amelyet maga lát és tud az ítélő. Hiszen más külső tanúk is azért adhibeáltatnak, hogy ami dolog a bírák eleiben adatik, arrul a bírák tudósíttassanak és így jobban megítélhessék, máskint az oculatáknak is corruálni kellene, azhol a bírák testes oculati törvényt is szoktak tenni.

Commissio

Commissiókkal ezen tarcali forumon való törvényes processusok nem remoráltattak (amint feljebb is) és nem vesztegettettek soha, hanem ha nem tetszett, az úr őnagysága székire apellálta a succumbens fél, azholott emendáltatott avagy helyben hagyatott gyakrabban az itt való törvény. Igen ritkán esett meg, hogy nem approbáltatott volna. Micsoda szüksége volt hát az urak őnagyságok commissiójának? Hanem a causát féltő pars procurátora gondola elsőben ilyen tergiversatiót, Miskoltzi Péter, ki fiscus lévén, ő is szokás kívül a tanácsban benn akarván ülni, nem engedtetik meg, mint a város törvényéhez nem köteles embernek. Commissiót is hoza azért erre, de csak nem acceptálták bírónak fiscus uramat, mely miatt delatornak sinistra expositiójára felhívaták Borsiban Nagy Miklós öregember főbírót harmadmagával, ki a nótáriust és más emberséges tanácsbéli embert melléje vévén, két-két pálcákkal a kapu közt megverettek Borsiban és Patakon vasban verettenek néhai Rákotzi Ferenc és anyja, Báthori Sophia őnagyságok idejekben. De afelől a tarcali szokás és törvény ellen ugyancsak a fiscus nem ült itt törvényszéket sem azelőtt, sem akkor, sem ez óráig. Ez néhai Hattyáni András és Bónis György uraimék között forgó causában esett vala meg in Anno 1664. Megesék ismét II. Rákótzi Ferenc uram őnagysága és Aspremont idejekben is 1695-ben 9-ik Julii Tokai Sámuel és Vaji Ádám uram között forgó causában, melyben Vaji uram részérül Kis Péter uram lévén procurator, actiót vetett vala és párt in actione et productis s terminálták vala is ad meritorie respondendum, compareálták vala is Vaji Ádám és Vaji Ábrahám uraimék, itt lévén Kis Péter procurator is. De commissiót hozván Aspremont uramtul őnagyságától pro domino Francisco Otsvári, mintha őkegyelme volt volna a procurator és jelen akkor nem lehetvén, condescendáltatni akarták a causát. Mivel pedig Otsvári uramnak semmi relatiója az akkori procuratoriához előttünk nem constált, az in causam peratractus pedig, ki párt vett vala et praesenti termino consentiált vala, e városon lévén, a törvényszéken nem compareála. Azért per non defendit convincáltaték Vaji Ádám uram in actione actoris, mely dolognak talis qualis expositiójára nézve a bírót, Kis Istvánt és Rozgoni Márton nevű nótáriust Tokajban elsőben, azután onnét Patakra fogva vivén, két heti fogságok után gróf

Barkotzi Ferenc uram őnagysága, főispánunk interpositiójára bocsáttattanak el. Ez törvénytelenségnek koholói (pro ut fama loquebatur) Jantó János és Patai János uraimék voltanak.

Soha az usorát e széken senkinek meg nem ítélték, tudván, hogy az Isten azt tilalmazza, hanem amellől csak elmentek. Non valet consuetudo foerandi.[75]

A mészárosok eleitül fogva Tarcalon úgy vágták a húst, valamint Tokajban vágták s mérték. Onnan hallgattak a tarcali mészárosok eleitül fogván. Ha 3, 4, 5 pénzen mérték Tokajban, ők is aszerint.

A festum decretálét soha nem observálták e mi törvényszékünkön, hanem eo non curato folytatták a törvényszéket. A több innepeket pedig, úgymint karácsonyt, húsvétet, pünkösdöt oly religióval observálták, hogy előtte és utána is két hetekkel törvényt tenni nem volt szabad. Mivel pedig szereda nap itt a terminus nap, azon héten lévő szeredát kellett considerálni előtte és utána is, amelytől computálván két hetet előtte, akkor szűnt meg a törvény és utána is annyi idővel vétetett fel. Ha pedig karácsony esett pénteken vagy szombaton, előtte való szeredához két hét a törvény felvétele.

Aratáskor megszűnnek a törvények, az az idő pedig reputáltatik aratási időnek, melyben immár hozzákezdettek az aratáshoz és keresztek is vagynak a mezőben, mégpedig búza és ros keresztek.

Szüretkor is megszűnnek a törvények, ha már közönségesen szűrnek, mert egy-két kertnek vagy szabad szőlőnek megszedtetése a törvényt nem remorálhatja.

Az hadakozás idején is, ha az hadaktul nem impediáltatik az törvénynek folyása.

A diéta sem akadályoztatja soha a tarcali törvényszéken lévő processust és az ilyen exceptiók nem admittáltattak.

A szabad szőlőkbül, kertszőlőkbül, informatio alatt való szőlőkbül, dézmát mivel az úrnak sem adtak, sem prédikátornak, sem mesternek, harangozónak, kántornak, nótáriusnak, órásnak, városnak nem volt szokás borral fizetni, mivel e fizetés apró dézmának hívattatik, hanem csak dézma adó szőlőbül, ha nem ex bona voluntate cselekeszi, amely szabad. Máskint tartozik pénzzel fizetni, úgy mintha szőlőtlen ember volna.

Ha valakit adósság végett bíró eleiben hívnak, vagy tagadja az adós és így törvényre bocsátják, ha nem tagadja, ha itt való, tizenötöd

napot adnak néki, ha pedig vidéki akinek adós, csak harmad napot terminálnak és akkor eleget tétetnek néki, megeskedtetvén ha vagyoné pénze, ha nincsen, exequálják jószágábul.

Ha valakinek szőlejében vagy kertiben valamely marha kárt tészen, akinek részin bément a marha, a' tartozik fizetni, amire becsültetik a kár. Ha pedig törvényes és jó kerítése vagyon a szőlőknek s kerteknek, de a kártételhez szokott marha őrizet nélkül lévén perrumpálja a jó kerítést is, annál inkább ha véle az ember, mégis engedi a kártételt, a marhás embernek kell megfizetni. Ha szántszándékkal cselekeszi pedig s cselekedteti a kárt, hatalmon is marad in super.

Ha valaki újonnan épít szőlőt erdőbül vagy valamely mezőbül, az egy s két esztendők alatt nem szokott felépülni. Sok munka, költség s fáradtság által szokott az végben menni. Azért mikor már sok industriája által hol egyik, hol másik tövecskék gyümölcsöt is kezdenek hozni, eszében vévén az építő, hogy kezdi assequálni végét, jobban, jobban szokott akörül munkálódni s kevés hasznocskáját is venni, míg azon szőlőjét perfectióra nem viszi. Ekkor osztán jól tudván, hogy a szőlőkbül az uraknak dézma szokott járni, kihívja a becsületes tanácsot, és mivelhogy újonnan építtettetett szőlő, tizenkét szabad esztendőket engednek s ítilnek szabadságára, considerálván sok haszontalan költségit, munkáit azon szőleje körül, annakutána pedig az igaz dézmát tartozik belőle megadni. Itt kezdődik azért a szabadság, hogy dézmát ne adjon, mikor már lehetne belőle valamit venni, nem akkor mikor még semmi sincs, mert a tövisrül szőlőt, a bortorjánrul figét nem szedhetni. Dézmálni sem lehet hát s nem is engedhetni meg dézmáját a semminek sem esztendeig, sem tovább. Soha egy szőlőt csináló ember is szőlőt úgy nem építeni [sic!], hogy munkája gyümölcse elsőben is más kóstolására adatnék és aki épít dependenter lenne. Kicsoda épít szőlőt, hogy annak borábul ne innék, mégpedig szabadosan. Ez hát szokása az egész Hegyaljának eleitül fogva, hogy bort is ivott újonnan épül szőlejébül és arra kért szabadságot, amely szőlő már nem erdő vagy haszontalan puszta mező.

Ha valaki város földén kívánt valamely földet veteményes kertnek, szürüs szállás kertnek, a becsületes tanács eleiben kellett menni és megadta a tanács, ha illendő helyen, másnak iniuriája s kára nélkül volt, amint a tanáccsal megalkudhatott és a földben való dispositio s tanács mellett volt.

Ha valamely kert pusztában ment és abban semmi gyümölcsfa nem találtatott, ismét a bírák dispositiojában reincidált azon puszta, és akinek akarták, dispendálhattak abbul, ha tudniillik annak possessora nem örökösen bírta azt, máskint, ha annak örökösítése felől bizonysági vagynak vagy talám levele is exstál, nem periclitálhatik jussa sem magára, sem maradékira nézve.

Soha senkinek a szőlők útjait elszorítani, annyival inkább azt elveszteni szabad nem volt. Útjának kell lenni a szőlőknek úgy, hogy még az ép szőlő részét is útnak becsülték, ha különben nem lehetett, a nagyobb kárnak eltávoztatásáért. A possessorokra és földesurak dézmájára nézve, hogy egy embernek essék inkább rövidsége, hogynem sokaknak. A megbecsült részt pedig exsolválni tartoznak, kiknek közök vagyon azon úthoz, includálván azon szőlős embert is, kié a megbecsült szőlő volt, pro portione iusta.

Ha a két fél szomszédok között controversia esik a mesgye dolga felett s a tanács is nem determinálhatja közöttök a dolgot, a praetendáló fél tanúkat idéz és megesketik, hogy amelyen elmégyen in facie loco, ott az igaz mesgye. Akképpen a tanács is a mesgyét azon csinálja el. Ha comperiáltatik pedig, hogy a szomszéd violálta a mesgyét, ex inquietitudine ottan convincáltatik, innét floreni 20 a mesgye violálásáért és amit másébul elfoglalt, innét floreni 12 mezei hatalomért.

Ha valakinek vérsége vagyon valamely örökséghez, ha szintén semmit nem obtineálhat is, törvény szerint szabad próbálni, el sem marad indebitán, mert az mondatik, vér volt hozzája, szabad volt megpróbálni s nem maradhat büntetésen.

Ha az hitrésznek kiadásakor a successor vérek megegyeznek benne, szabadosan egy részt valamelyik szőlőből vagy egész szőlőt is, hogy a több szőlőkbül ne végyen részt, az özvegyen maradt félnek adnak az hitrész helyett, ha ennek is úgy tetszik, máskint nem. Sőt örökössé is tehetik s meg is áll perpetuitása successoraira nézve is.

Mikor valamely munka elkövetkezett, a bíró a templom előtt az egész város népét megállatta és amint elvégezte volt a becsületes tanács, mit kellessék napszámosnak adni, azt publicálta bizonyos büntetés alatt és aki többet fizetett, toties quoties megbüntette személyválogatás nélkül. Senkinek nem volt szabad pro arbitrio fizetni, hanem tanács rendelésihez tartozott magát alkalmaztatni. Akármi közönséges munka idején így kellett lenni.

A szőlők gyepűje csinálását is megparancsolták publice, hogy ki-ki jól megcsinálja, kinek megnézésére s megvizsgálására bizonyos napot rendeltek és akkor az egész tanács gyepűt járni kiment és azhol rossz volt a gyepű, a nótárius feljegyzette és megbüntették, és ugyan meg kellett csinálni gyepűit. Ha meg nem csinálta, azután kétannyival büntették és toties quoties nevekedett a büntetés is, akármely szabados személy volt is az.

Azért gyepű járásért, tüzelő helyek, kémények járásáért, kapitányvíz nem lételért akár prédikátort, mestert, nemes embert, minden személyválogatás nélkül megbüntették, zálogolták. Munkások bériért, szőlőpásztorok jövedelmek meg nem fizetéséért a dézmán is megáristálták szabadosan és rajtok megvették, akárki lett légyen, mivel ez publicum lévén, akárkinek privátumánál feljebb tartatik az hegyek alján, másként periclitálna dolgok a nagy drága szőlőknek, ha akörül való munkásoknak bérit megtartóztatni akárkinek is elszenyvednék.

A szőlők közé járó közönséges utak kapui megcsinálására, árkok lyukaik gondviselésére, hágcsókra, azon szőlejekhez járó emberek közül választottak gondviselőt és azok fogyatkozásáért azokat büntették meg, a' pedig az ő hozzá engedetleneken desummálta a büntetést, ha szófogadatlanok voltanak.

Ez tarcali szántóföldet két nyomásra élték eleitül fogva. Egyik nyomás váras végitül fogva a Henye s Henyén túl egy darabon, melyet ott, mivel hegyoldal, csúfképpen Mézes málnak nevezték, ottan megszűnt a földosztás. Másik nyomás a Széken forduló a zombori határ mellyékéig. Azon befelé Alsó Szilas, Felső Szilas, Közép Szilas, Képisek, Henyék közi fenn és alatt a Kövesden a Szent Kereszt alatt s Remetén végződött. Ezeket esztendőnkint a bírák elosztották, kit mint ítéltek méltónak. Senkinek itt háza után sem földe, sem rétje nem volt s nincsen is mostan is. Vagynak mindazáltal haeres földek, amelyeket pénzen örökösítettek volt a régi elejek, melyek a posteritásokra marad holta után is a possessoroknak, kikbül, ha paraszt földek, dézma proveniál az úrnak, ha pedig szabad földek, dézmát adni senkinek nem tartozik az, akinek övé a proprietas.

A dézma előtt is szabad hát vagy hét kereszt búzát az embernek behozni s elkészíteni kenyérnek, ha kenyere megfogyatkozott. De a bírónak hírt kell tenni és a nótáriussal feljegyeztetni, hogy a dézmálás

idején az is a több búzával együvé számláltatván, az úr számára való dézma fogyatkozás nélkül exigáltathassék.

Mikor a széna kaszálás közelít, a bíró egy napot terminált, melyen az egész lakosok (kinek fűre szüksége volt) kimentek és a Takta mellett kezdvén el a fűosztást, a Záton eleit elosztották nyilas számra, a Bots erére menő réteket, Hartyás hátat, Sulymos hátat, Tolma mellyéket, Valath közit, Hodos mellett a prügyi és zombori határtul fogva bé a Sertz felé dűlő réteket az útig és a két út között való rövid réteket, és akinek mint illett, adtanak és kinek-kinek a magáéval meg kellett elégedni. Máskint, ha másét elfoglalta in et floreni 12 convincáltatott s rajta lévő munkája is elveszett, visszaadatván a rét annak, akinek a bíró lajstrom szerint adta volt, ha tudva foglalta volt el, máskint megfizettek munkájáért, el sem marasztották. Így a szántóföldek dolga is.

A Bika rétet aki használta, a bikát tartozott kiteleltetni szénával.

Vagynak ezeken kívül is, melyek szabad rétek s nem szokták elosztani: Bálint cseréje, Kengyel közi, Záton közi a két Pap rétjei között a Taktára menő úton belől, ott terminálódván a Kis Pap rétjétül felől és a Nagy Pap rétje, egy régi görbe, Takta szélin lévő fűzfátul kezdetvén a Takta fordulásáig, a Felső közi, Hódos közi, a Csonkáson belől Sárkér közi, mindezek a bíró dispositiójában voltak, az itt valóknak pénz nélkül s vidékieknek pénzen is adhatta.

A Baxo cseréje vagy erdeje fája 12 forint büntetés alatt nem szabad volt senkinek hogy vágja vagy hordja, melyet, ha házánál megesmértek is, megbüntették szinte úgy, melyet oly szorosan megtartottak, hogy még a főbírót is érette megbüntették, noha egyéb erdő fájával szabad volt a bíró. Tudom Cseh Mihály szekerét, aki universorum bonorum Rakotzianorum exactor volt és Göntzi András praefectusét elvagdalták. A több erdőkre sem volt szabad különben menni, hanem a bírótul kellett kérni s akinek megengedte, egy szekérrel mehetett csak oda, úgymint az hegyre az Ereszvényben, Fejőben. A Pap erdeje pap számára való volt.

Aki kertet, szőlőnek való földet fogott fel s gyepű árokkal körülásatta, ha annakutána más fogott is mellette vagy alatta, ha tovább gyepűnek is nem kívántatott az árok, annak számára való lett az, aki ásatta volt, mivel ő költött arra.

Aki a mesgyének köveket rakat le a tanáccsal, minden mesgyekőért 40-40 pénzt kell letenni, ha csak karókkal mesgyélik pedig, akármennyi légyen a mesgyekaró, a két fél szomszéd csak 40-40 pénzt ád.

Az házasok között megesik, hogy valamelyiknek lévén valamely jószága, másnak eladják azonban vagy együtt laktokban immár, vagy még öszvekelések előtt és osztán együtt laktokban valamely örökséget szereznek és holtok után annak successori, akié volt az eladott jószág vagy örökség, azt praetendálják, hogy őket illeti az együtt lelt, keresett örökség, mert az ő atyjok fia ilyen s ilyen jószágot eladván, azon szerezték azt, amit együtt keresni mondatnak. Ekkor azért meg kell világosan bizonyítani, hogy praecise azon szerzették volt és nem incurrál semmi költsége a más félnek e jószágnak vételében és így lészen arra reflexio, máskint úgy oszol, mint együtt lelt s keresett jó a két fél successorok között egyenesen.

Aki örökséget vészen, szőlőt kiváltképpen, házat is, azhol épületet kíván tenni, megbecsültetni szokta avégre, hogyha casu quo oly vér találtatik is ahhoz, ki ellen sem maga, sem evictora meg nem oltalmazhatja, hanem a törvény elítéli annak, akkor a becslevél erejével ismét meg kell becsültetni azon örökségnek [sic!] és amivel feljebb megyen, le kell azt is tenni, mert ha így nem cselekszik, akármit épített rajta, csak a' mondatik: Ha építette, vette hasznát. Nem lehet akármely örökséget is reá becsültetni valakire, ha beccsel nem adta akié volt, ha pusztában megyen is az örökség és úgy megereszteni, ha zálog is, ez a consideratiója, ha beccsel fogja fel valaki és ha becs nélkül is.

Ha sok szőlők vagynak egy széltiben, ki-ki maga szőleje gyepűjét tartozik gyepűvel alól és felül tartani, az oldal gyepűjét pedig el kell osztani és akiknek szőleje ott vagyon, proportióval kell arra gondot viselni és csináltatni és büntetés is azon esik, akinek részin a gyepű rossznak találtatik.

Ha kinek a bíró ellen esik praetensiója, akármi dolog iránt, ugyan a bírótul kell a bíró képét kikérni és annak erejével kell citálni és judicáltatni, amint hogy a bíró is, ha mással perel in personalibus, más bírót kell maga helyett substituálni.

Akárkinek ha praetensiója vagyon, melyet ezen széken prosequalhat, itt kell annak elsőben dijudicáltatni és innét kell az urak székire

általmenni per modum apellationis, ex abruptae azért nem szabad immediate az őnagyságok székire citálni pereket. Noha tudom, hogy Kis Péter ez ellen cselekedvén sok helyekrül, innét is Tarcalrul, fiscus lévén, idéztetett volt Patakra úr székire, de nagy confusiójára, mindazok ad solitum locorum forum remittáltattak.

Tokaji jószágban forgó causák végett, maturioris revisionis et discussionis causa, az urak őnagyságok széki Tokajban szokott celebráltatni mindenkor ordinarie. Noha extraordinarie mostani mostoha időkhöz képest Patakra is elvitték, impediáltatván az ordinárius processus.

Vagynak ispotály földek is, kikbül dézmát nem adnak az uraknak, hanem annak dézmája a szegényeknek jár vagy amint kiadhatják, úgy adják ki és a szegényeknek számára fordítják azokbul való jövedelmeket.

Minden földek rétek az haeres földeken, szabad földeken kívül, a bírák dispositiójában s dispensatiójában voltak a' memoria hominum, hanem így kezdenek vesztegetődni s vilescálni authoritások azok iránt. Néhai Göntzi András és Cseh Mihály uram, emez onadi, szerencsi udvarbíró lévén successive és consequenter pataki praefectus, e'pedig universorum bonorum Rakotzianorum exactor rationum, ide házasodván obtineálák a bíráktul tekintetekre nézve mind a két nyomásra két-két nyilas földet a javán s réteket is. Aszerint azonban idvezült Lórántfi Zsuzsánna fejedelemasszonytul őnagyságátul házaikra exemptio obtineálván, az időtül fogván azon földeket is mint örökjöket szabadosan, minden dézma nélkül bírják. Tovább[á] az uraknak Rakomazon lévén majorjok, vendégfogadójok, az elpusztula sok németek járása miatt. Az udvarbíró pedig Illyési György lévén, a majorságot itt kezdé felállítani csűrt csináltatván és mind a két nyomásra annyi szántóföldeket foglala el, hogy az egész váras népét megszomorítá. Innén lőn osztán, hogy elégséges földök nem lévén a lakosoknak, zombori földre kezdének kapni és földeket ottan szerezni. Azonban elpusztul a majorság, nem kezdik az urak számára mívelni. Már ekkor úgy tetszik, redeálni kellett volna azon földeknek elébbeni állapotjokra, de megerőtlenedvén a város is, sok föld nélkül ez ellehetett, míg jobb módjok adatott a földek bevetésére. Mikor osztán valami kis respiriumot kezdettek venni, úgy itt valók magokat inkább, mint a publikumot aestimálván s privátumokat magok kényén conniveál-

ván, az udvarbíró, Illyési György által patrált váras szabadsága ellen esett földek elfoglalásának, abban in expertus udvarbírákhoz, elsőben is Veres Marti István uramhoz kezdének confugiálni és azon földeket, mint úr számára valókat kezdék tizedekre kikérni. Kiadá az udvarbíró nékik, eszében nem vévén, hogy hármas nagy szarvas csalárdságot kellene benne considerálni. Első az úr részére, kinek noha kívántatván, adnának ki csak. Második a város lakosira nézve, kik között oszlani kellett volna azon földeknek. Harmadik, hogy a papnak való dézmát simpliciter denegálták, mert úgymond, úr földei és így az inordinatus sui amor miatt magok magokat, városok szabadságára s jurisdictiójára és a régi szent királyok által függőpecsétes levelekkel roborált consuetudókra, usuosokra nézve erőtleníték. Az rétet is a Kengyel között akkor foglalta vala el úr számára kaszálónak ugyan Illyési György udvarbíró akkor.

Az elosztott szántóföldeket, ha Szent János napig[76] meg nem szántotta az, akinek adták volt, azután akárki is megszánthatta és bevethette, hogy az urak dézmája ne fogyatkozzék a pusztán maradt parlag földek ki nem míveltetése miatt. De az haeres földekkel és a szabad földdel annak urán kívül senki nem szabados.

Informáltatás, aki szőlőt szerez valahol, kivitte a tanácsot és megbecsültetvén informáltatta is. Szabad esztendőket is kért reá és adtak ha illett s ha nem, elmulatták, erre való commissio nem is kívántatott, bírák jó lelkek ismeretiben állott. Ha commissiót hozott, úgyis kiment a tanács és ami igaz volt, úgy cselekedni tartozott, amint érdemlette a szőlő vagy nem érdemlette.

Ha feles pénzeket tesznek le bíró kezénél, harmad nap elmúlván, nyolc-nyolc poltúrát vészen ki a bíró minden napra és azé a kár, aki oka fog lenni a pénznek ott állásának. Azér' némely csak reá írat és kézhez veszi a pénzt.

Gyakran megesik, hogy a két felperes in termino megegyeznek és akkor nincs helye a citatióknak, mert volenti non sit injuria citatio autem cadit in nolentem, nec voluntas potest cogi, coactio vagyon pedig a citatióban, melyben más feljebbvalónak authoritásával kénszerítteték a citatus comparatiora, ahhoz rendelt büntetés alatt consentire pedig és cogere vagy cogi, egymásközt ellenkeznek, poenaja floreni 20 et condescensio, quia tollit consensus citationem et per citationem consensus tollitur.

Ha a bírákat kéz béadással megbírálják a két felek mindkét részrül, megáll a törvény s nem is apellálhatni tovább.

Minden törvényes és fundamentomos exceptióknak addig kell lenni, míg az actiót meg nem hallja az alperes, mert ha elmulatja, nem lesz tovább regressusa arra, hanem csak az mondatik, elmulatta, mert az actiót már meghallotta, mint feljül említett exceptiókban egyik sem admittáltatik, sem prókátori, sem tanúi mentség.[77] Ha az actiót meghallotta, azért is szokták megkérdeni indebitának büntetése alatt, ha meghallja-e az actiót, ha nem hallja, okát kell adni s azzal contestál, hogy nem consentit. Noha az actióban is találtatnak olyan dolgok, melyek ellen a repricában szabadosan excipiálhat, mivel az actio magával hozza.

Aratáskor a dézmaadó földeken tizenöt kévéjével kell a keresztet rakni contrabont alatt, hogy a dézma ne defraudáltassék és rendesebben is menjen véghez a dézma a kiadandó cédulákra és számadásokra nézve is. Eleitül fogva az urak asztagaiban is úgy számlálták a kereszteket tizenötödével, úgy is adták be számban. Ab Anno 1682 kezde claudicálni ez régi szokás néhai Némethi István ifjú nemes ember által, ki tizenhét kévéjével kezdé keresztit legelsőbben rakatni a dézmásnak nem kevés difficultásával, tudatlan lévén a szokásban és ide való törvényekben, de nem jól vagyon s nem is volt úgy soha e tarcali határon.

Aki testamentumot tett, elsőben is az úrnak őnagyságának kellett hagyni pénzt, vagy amit akart pro lubitu [sic!], melyet az udvarbírónak kellett kezéhez assignálni és így praescindáltatott az úr fiscusa minden praetensiója.

Aki testamentumot tett, a bírónak és nótáriusnak jelen kellett lenni és a város pecsétjével megpecsételtetvén a testamentom levél helyes volt. Egyéb testamentomnak itt nem is volt helye, parasztok részérül kiváltképpen, kiknek törvényivel kellett élni, kiknek itt valami igazításra törvény kívántatott a nemesek részérül, azután csináltatott az optio.[78]

Mikor a szőlőmunka megindul, a bírák jó lelkiesméret szerint tegyenek limitatiót a munkában.

Tanút aki esket, citatus perese légyen elsőben, azután citáljon tanút.

Tanút aki vidéken akar esketni, innen kell utrumot kivinni város pecsétje alatt s folyó pecsét alatt, itt is különben nem esketnek, hanem ha onnan hoz utrumot az ember, azholott peri vagyon, azon helynek pecsétje alatt és in inclusis adják ki, hogy visszavigye s a bírák aperiálják.

Nótáriusnak prókátorkodni itt soha nem volt szabad Tarcalon, noha vidéken másutt szabad volt, mint Nánási István idejében, expertus öreg ember léttére is eljárt másuvá vidékre gyakran itt való nótáriusságában Annis 1661 et 62. De actiót írni szabad, amint városunk törvényiben a nótárius tiszti között róla írás vagyon, melyért prókátornak senki nem mondhatja.

A törvénytételben eleitül fogva a bírák itt Tarcalon magok törvényi és szokási szerint, Isten törvénye szerint, kikre is hittel voltak kötelesek, igyekeztenek ítéletet tenni lelkek esméretek szerint. A prókátorok allegatiójokat könnyen elmulatták, ha szokásokkal nem egyezett és voxolásoknak jó okait adván deliberáltak. Deliberatiójokat meg sem változtatták, hanem a vétkest aszerint graválták és az ártatlant megmentették, hanem allegalta is a prókátor secundum rei exigentiam csak deliberáltak afelől. Elég volt akkor az actio és a replica una cum documentis s törvényt tettek.

Mikor valaki szomszédságára szőlőt és más jószágot perel, ha más szomszédja is vagyon és az is szomszédságát urgeálja, a két szomszédok között kétfelé osztják azon szőlőt vagy más jószágot, hogy mindenik élhessen szomszédsági jussával, kiváltképpen ha ingerálja magát litis medio, mikor szomszédságért perelnek.

Ha egyik szomszéd között árok intercedál s másik között csak mesgye, a mesgyésé a jus preemptionis egészen, mert amott árok a szomszéd.

Ganaj hordástul egy forint jár négy szekértül az Elő hegy alá, azon túl három szekértül egész a Szent Keresztig s oda is, úgy a Mester völgyére is a Tar Balázsig, azon túl három-három az Agyagok alá, ha a parton felvitte, hármat vittek, de ha itt alatt hányta le, négyet tartozott vinni. A felhordásától a rakás ganajra alkudtak, nem szekér számra, mint most kezdték per abusum, holott némely szekeres kevesebbet viszen, mint más, némely négy vagy kevesebb, némely hat ökrön, némely nyolc ökrön hordván a ganajt.

Ha mi praetensiója vagyon itt a fiscusnak, városunk törvénye szerint kell elsőben az itt való határban lévő bonumok aránt azt, aki aránt vagyon a praetensio, itt valót szóval, vidékit pecsétes citatióval, bíró hírével és itt láttatni meg törvénnyel s ha nem tetszik, apellálni és nem in mediante urak székire citálni (soha nem volt). Kis Péter akara ily zűrzavart csinálni, Patakra citáltatván sokakat, de minthogy rendetlen dolgot, visszaveté Kis Pétert az úr széki az helyeknek forumaira és ott semmi lábat nem kaphata. Ott is pedig a bírák ítélnek, nem a fiscus, kinek székünkben benn ülni nem szabad s nem szokás.

Ha valaki örökséget elád, bíró s nótárius vagy egész tanács előtt tegye le az árát az örökségnek, mert fraus esik gyakran effélékben, többrül vallván örököt az eladó, mint sem azmennyit felvött, hogy a törvényes véröket, atyafiait és szomszédit elejtse törvényes jussa mellől. Azért ha a vér vagy szomszéd evocálja őket s nem nyughatik meg a summának quantumában, hitet kívánhat afelől, hogy annyi pénzen adták s vették az örökséget és ugyanannyit kell letenni a vérnek vagy szomszédnak. Azért úgy írassék a levél is, amint a dolog volt.

Mezei hatalom itt Tarcalon eleitül fogva tizenkét forint volt réten, szőlőben, kertekben, stb.

Ha valaki a bírákat az igaztételtül tartóztatván földesurára vagy másuvá tilalmazza, el kell járni benne harmad nap alatt, másként tizenkét forintokot vészen rajta a bíró és az igaztételt is véghezviszi.

Minden osztozásban az adósság jár elől, melyet a közbül meg kell fizetni és hittel elő kell adni a res mobiliseket.[79]

Usus et consuetudines locorum observentur.

Tituli 20. partis 3. Decretum Tripartitum: Reliquas vero omnes immunitates, leges, libertates et consuetudines civitates ipsae in privilegiis eorum habent conscriptas. Extra quarum continentas et extra territoria ipsorum in omnibus rebus et factis, regni huius Hungariae legibus et consuetudinibus subjiciuntur.

Sententiam mutare non potest judex civitatum. Prologus, tituli 15. Explicatione vide, Quaest. 1., Prologus, tituli 16. Explicat in gradibus judicum.

Observatio

Die 20ma mensis Martii. Processust indítván Német Mátyás Sárközi Istvánnal, koltság [sic!] alatt lévő Fejér Vári Ferenctül commissió mellett felfogadott, de most immár eladott s jól megépült szőleje féle periben. De minthogy Német Mátyás Szent Gergely pápa nap előtt atyáinktul követett régi törvényes praxist nem követte s előtte való egy proclamatiót elmulatott, noha tilalmazta ugyan Gergely nap előtt,de ugyancsak nem admittáltatott és mivel post festum Gregorii lett a proclamatio, azért abbanhagyatott Német Mátyás, mint actor, hanem novummal kellett élni jövendő 1727-dik esztendőre, vagy amikor az actornak tetszik. Azért ha ki szőlő örökségért perel, Szent Gergely pápa nap előtt úgy dirigálja a maga dolgait, hogy nem csak tilalom vagy citatio légyen, hanem egy proclamatióval való terminus is meglégyen, mert ha elmúlik s elmulatja, ez helynek régi s megrögzött törvénye s szokása szerint másik, azaz jövendő esztendőre hagyatik és differáltatik causája, amelyet is ekkori becsületes tanács végezésit én is mingyárást ide ezszerint protocolláltam. Továbbá ugyanez is ekkor protocolláltatott Anni eidem et diei, hogy amidőn valamely causa elkezdődik itten Tarcalon az akkori esztendőben való [bíró] előtt s abban az esztendőben véghez nem mégyen, hanem általvitetődik másik következendő esztendőre, azaz új bíróra, félben ne szakasztasson vagy novummal ne éljen az actor, hanem csak szinte úgy folyjon, mint az elkezdett bíró előtt, minden dolgaiban, ha az igaz régi törvény vagy Gergely nap előtt lett processust indította vala, azaz Gergely nap előtt megvolt az egy proclamatio.

Die 20ma mensis Aprilis 1728. proclamáltatott a törvényszékben, hogy amely becsületes személy kimégyen deliberatiónak végéig, azaz míg a deliberatio el nem olvastatik, annak büntetése denarii 50, statim et defacto megvétetik.

JEGYZETEK

1. Valószínűleg a mező szó rövidítése.
2. Lapszéli jegyzet: Art. 56. 1550., Kithonits cap. IV. quaest. 1.
3. Lapszéli jegyzet: 6, 16.
4. Lapszéli jegyzet: Exod. 21, 13, 14., Num. 35, 11, 12., Jos. 20.7.
5. Lapszéli jegyzet: Avitici consuetudines numero 8, 9, 10. etc.
6. Lapszéli jegyzet: Gal. 1, 7.
7. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 13.
8. Lapszéli jegyzet: Prover. 6. 12, 13, 14, 15., Psal. 52. 4, 5, 6., Psal. 12. 3, 4. etc. Psal. 120., Jer. 9. 8., 1. Cor. 6. 5, 6, 7, 8.
9. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 25.
10. Lapszéli jegyzet: Jer. Siral. 5. 15.
11. Lapszéli jegyzet: 2. Petr. 2. 12.
12. Lapszéli jegyzet: Mat. 15., Apoc. 22. 15., Am. 5. 4. 8.
13. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. VII. quaest. 12., cap. VII. quaest 7.
14. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. VII. quaest. 11, 12.
15. Lapszéli jegyzet: Psal. CXX.
16. Lapszéli jegyzet: Petr. 11.15.
17. Lapszéli jegyzet: Exod. 21. 17., Deuter. 21, 18.
18. Lapszéli jegyzet: Psal. XXXIV.
19. Lapszéli jegyzet: Avitici consuetudines numero 8, 9, 10.
20. Lapszéli jegyzet: Gusmanus pag. 14.
21. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 2.
22. Lapszéli jegyzet: Mat 24. 28.
23. Lapszéli jegyzet: Psal. CXXII. 7, 8.
24. Lapszéli jegyzet: Gen. 18. 17, 18, 19.
25. Lapszéli jegyzet: Gal. 3. 8.
26. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 28., 1569. art. 41.
27. Lapszéli jegyzet: Rom. 7. 12. 1. Tim 1. 8., Mat. 7.
28. Lapszéli jegyzet: Nehem. 8.
29. Lapszéli jegyzet: Part. 3. tit. 20.
30. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 14.
31. ti. az alperes (in causam peratractus)
32. Lapszéli jegyzet: Prol. 15.
33. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. i. quaest 14., Ultima caelestum terras Astrae reliquit.
34. Lapszéli jegyzet: 2. Sam. 15.
35. Lapszéli jegyzet: Nicolaus Vigelius jurisprudentiae doctor, Kithonits cap. X. quaest. 30.
36. Lapszéli jegyzet: Psal. CXLIII. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.
37. Lapszéli jegyzet: Predik. 3. 16, 17.
38. Lapszéli jegyzet: Prover. 17. 13.
39. Lapszéli jegyzet: Sam. 23. 19., Psal. X. 10.
40. Lapszéli jegyzet: Avitici consuetudines numero 21, 63.

41. Lapszéli jegyzet: Jerem. 6., Psal. XV.
42. Lapszéli jegyzet: Am. 3. 19. 3., Am. 5. 22. 3., Prover. 20. 20., Prover. 15. 5., Actor. 2. 37., Uladislai I. articuli 10.
43. Lapszéli jegyzet: Uladislai I. art. 10.
44. Lapszéli jegyzet: Prover. 31. 9.
45. Lapszéli jegyzet: Psal. CLI. 1, 2, 3.
46. Gira — nemesfém mérésére használt súlymérték.
47. Lapszéli jegyzet: Mat. 25. 14, 15.
48. Lapszéli jegyzet: Psal. CXIX. 103., Prolog. tit. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8., Kithonits cap. X. quaest. 12., Exod. 18.
49. Lapszéli jegyzet: Tripartitum part. 2. tit. 2.
50. Lapszéli jegyzet: Part. 3. tit. 20., Kithonits cap. X. quaest. 25., Kithonits cap. X. quaest. 19., Tripartitum part. 3. tit. 20.
51. Lapszéli jegyzet: Prol. 12. Simil legi vel consuetudini adtendatur 3. si neque consuetudo ad sit.
52. Lapszéli jegyzet: To. Prol. 12. Ames med. libr. 2. cap. 7. Prol. 15. tit. 16.
53. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 13.
54. Lapszéli jegyzet: Anno 1688 vel 89.
55. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 24.
56. Lapszéli jegyzet: Vide vers. 15. A vakoknak szeme és a sántáknak lába.
57. Lapszéli jegyzet: Part. 2. tit. 82., Part. 2. tit. 22. Actor et judex.
58. Lapszéli jegyzet: Annis 1638. art. 68., 1647. art. 79.
59. Lapszéli jegyzet: Vide Jonannes Bouricium jurisprudentiae De officio judicum.
60. Lapszéli jegyzet: Mat. 5. 9., Psal. LXXXII. 6.
61. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 13., Justitianus libr. 1. tit. 13.
62. Lapszéli jegyzet: Ibidem art. 15, 16, 49.
63. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 24.
64. Lapszéli jegyzet: Tripartitum 2. tit. Part. 3. tit. 20., Kithonits cap. X. quaest. 25.
65. Lapszéli jegyzet: Psal. Mat. 4. 6. ex Psal. XCI. 11.
66. Lapszéli jegyzet: Psal. 82.
67. Lapszéli jegyzet: Luc. XVI. 16.
68. Lapszéli jegyzet: Kithonits cap. X. quaest. 22.
69. Lapszéli jegyzet: Hos. 4. 5.
70. Lapszéli jegyzet: Psal. LXXXII. 2.
71. Lapszéli jegyzet: Psal. LVI. 9, 10.
72. Lapszéli jegyzet: Tim. 6, 19, 20, 21., Actor. 24. 16.
73. Április 24., március 12.
74. Lapszéli jegyzet: Vide Anni 1657. art. 11. Part. 3. tit. 29.
75. Lapszéli jegyzet: Prolog. tit. 10.
76. Június 24.
77. Lapszéli jegyzet: Numero 10. tit. 12.
78. Lapszéli jegyzet: Art. 46. 1655.
79. Lapszéli jegyzet: Vide cinosuram juris peritorum in divisione linea 12 usus.

A BIBLIAI HELYEK FELOLDÁSA

Am. – Amosz könyve
Apoc. – Apokalipszis (Jelenések könyve)
Cor. – Corintusiakhoz írt levél
Cron. – Krónikák könyve
Deuter. – Deuteronomium (Mózes ötödik könyve)
Exod. – Exodus (Mózes második könyve)
Gal. – Galatákhoz írt levél
Gen. – Genezis (Mózes első könyve)
Hos. – Hoseás könyve
Jer. – Jeremiás könyve
Jer. Siral. – Jeremiás siralmai
Jos. – Jozsué könyve
Levit. – Leviticus (Mózes harmadik könyve)
Luc. – Lukács evangéliuma
Mat. – Máté evangéliuma
Nehem. – Nehemiás könyve
Num. – Numeri (Mózes negyedik könyve)
Petr. – Péter levele
Predik. – Prédikátor könyve
Prover. – Proverbia (Példabeszédek könyve)
Psalm. – Zsoltárok könyve
Rom. – Rómaiakhoz írt levél.
Sam. – Sámuel könyve
Tim. – Timóteushoz írt levél

MÉRTÉKEK ÉS PÉNZEK JEGYZÉKE

BORMÉRTÉKEK

cseber (tinna) – legismertebb az 50 budai iccés (42.42 l) cseber. Zemplén megye területén 50.904 és 88.2336 literes változata is ismert
icce, itsze (iusta, media) – legelterjedtebb a budai (0.8484 l), az itt közölt forrásokban 5 icce=1/2 köböl
köböl (cubulus) – legelterjedtebb a 10 iccés budai (8.484 l) köböl
meszely (sextarius) – fél icce (budai iccével számolva 0.4242 l)

EGYÉB MÉRTÉKEK

font – súlymérték (0.56 kg)
sing (ulna) – kb. 64 cm-nek számító hosszmérték

PÉNZEK

dénár (denarius) – váltópénz
forint, magyar forint (florenus hungaricalis) – a dénár 100-szorosa
pénz – dénár
poltúra, poltra – váltópénz, 3 dénárral egyenértékű

DEBRECZENI KÖNYVTÁR

1364-3